

2

2005

Diakonian

tutkimus

Diakonian tutkimus

2

2005

SISÄLLYS

Pääkirjoitus

Kari Latvus, Kolme näkökulmaa vantaalaiseen diakonian tutkimukseen 67

Artikkelit

Ismo Dunberg, Nöyrä auttaja vai välikäsi? Varhaiskristillisen diakonia-käsitteen uudelleen arviointia 69

Kari Latvus, Diakonian viran alkuperän uudelleen arviointi 80

Henrietta Grönlund, Heikki Hiilamo, Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? 98

Kirjoitukset

Juuret ja henki

Paavo Virtanen, Seurakunnan palvelutyötä 90 vuotta Vantaalla . 116

Juhani Nurminen, Sielunhoidon näkökulmia diakoniatyöhön... 138

Leipä ja viina

Lasse Murto, Halpa viina ja haittataakan kantajat 149

Jouko Karjalainen, Läsnaolon kosketus – kohtaamisia leipäjonossa 156

Uudet tuulet

Katri Valve, Exposure-valottumismenetelmä tiedon tuottamisen ja toiminnan strategisena työvälineenä 168

Tony Addy, Diaconal Issues in Europe: Challenges to and from Finland 182

Pontus Salmi, Seurakuntien strategiat eivät tavoita muuttuvaa toimintaympäristöä 193

Kolumni

Leena Lehto, Muuttuva diakoniatyö – kokemuksia kolmen vuosikymmenen ajalta 203

Kirjallisuus

Richard Sennett: Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa (Raili Gothóni) 207

Kirjoittajat

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja

Diakonian yliopettaja, dosentti **Kari Latvus**
kari.latvus@diak.fi, puhelin 0400-9799 21
Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit,
kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimittajat

Tutkija, TT **Anne Birgitta Yeung**
anne.yeung@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

Järjestösihteeri, TtM **Raija Pyykkö**
raija.pyykkö@dtl.inet.fi puhelin 040-765 0477
Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Tutkija, sosionomi **Jouko Karjalainen**
jouko.karjalainen@stakes.fi, puhelin 040-547 5723

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto

Yksikönjohtaja, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, HY
Prof Paavo Kettunen, Joensuun yliopisto
Johtaja Heikki Hiilamo, KDY
Prof Sakari Hänninen, Stakes
Yliassistentti Irene Roivainen, Tampereen yliopisto
Lehtori Kai Henttonen, Diak
Diakoni Anne Maria Maunuksela, Leppävaaran srk
Prof Heikki Kotila, Helsingin yliopisto
Neuvotteleva virkamies Juho Saari, STM
Yliopettaja Lea Rättyä, Diak

ISSN 1795-5270

Kolme näkökulmaa vantaalaiseen diakonian tutkimukseen

Diakonian tutkimuksen numero II/2005 on samalla Vantaan seurakuntien diakoniantyön 90-vuotisjuhlaulkaisu. Sen tähden on syytä tarkastella erityisesti vantaalaisten kirjoittajien panosta kolmesta näkökulmasta.

Ensimmäinen vantaalainen diakoniatyöntekijä tuli tehtäväänsä lokakuussa 1915. Diakonissan viran perustamisen taustalta ei löydy valtionhallintoa tai kirkon ratkaisuja. Aloitteen tekijänä olivat kansalaisten omaan aktiivisuuteen perustuvat vapaaehtoisjärjestöt Tikkurilan Kristillinen Nuorisoyhdistys ja De Unga Kristliga Föreningen i Dickursby. Seurakunta oli kyllä aktiivisesti tilanteessa mukana taloudellisella panoksella. Alkuvaiheeseen kuuluu myös se, että nuori työntekijä uupui kohtuuttomien odotusten ja liian työmäärän paineessa vähemmässä kuin puolessatoista vuodessa.

Paavo Virtasen kirjoitus on osuva kuvaus tästä diakonian mikrohistoriasta. Viime vuosina paikallisuuteen ja pieneen arkeen keskittyvän historian tutkimuksesta on esimerkin tarjonnut myös Timo Määtän väitöskirja *Sinne missä hätä on suurin* ja Hannu Mustakallion tutkimus *Palvelun poluilla*. Paikallistason historiaa tulisikin kartoittaa jatkossa systemaattisesti, jotta diakonian suomalaisesta historiasta saataisiin aiempaa tarkempi kuva. Mikrohistorian näkökulma on erityisen tarpeellinen diakonian näkökulmasta, koska se voi nostaa näkyviin tavalista arkea sekä antaa äänen aiempaa useammin myös niille, jotka ovat jääneet muutoin vähemmälle huomiolle.

Leena Lehto kuvaa kolumnissaan napakan osuvasti diakonian työtapojen rajua muuttumista kuluneiden kolmen vuosikymmen aikana. Muutos on ollut diakonian osuin ilmaus Vantaalla. Oikeastaan tämä sama pätee diakoniaan läpi koko kirkon pitkän historian. Muutoksen keskellä diakoniatyössä on kohdatu lähimmäisiä ja autettu heitä monella eri tavalla. Tämä havainto nostaa myös esiin tarpeen tutkia tarkemmin nykyisiä työtapoja ja -käytäntöjä. On nimittäin

vaarana, että muuttuvissa tilanteissa vanhat työtavat säilyvät, eikä työ vastaa enää nykyhetken tarpeisiin.

Vantaalaisen papin Juhani Nurmisen kirjoitus sielunhoidon mahdollisuuksista diakoniassa viittaa siihen, ettei diakonia ole vain sosiaalista toimintaa vaan aineeseen liittyy henki. Diakonian identiteettiin liittyvät myös diakonian viiran syntyhistoriaa selvittävät Ismo Dunderbergin ja Kari Latvuksen tutkimusartikkelit. Diakonian virkaan ja sen taustalla olevaan laajempaan diakonian teologiaan liittyvä tutkimustyö on Suomessa ja englantia puhuvassa maailmassa kansainvälisesti mitaten vielä kovin niukkaa. Luonnollisesti ajankohtaisena kysymyksenä on tällä hetkellä diakonian virkaan liittyvät ratkaisut. Jatkossa keskeinen kysymys lienee siinä, että miten diakonian lähtökohtia, teologisia perusteita ja nykykäytäntöjä opitaan analysoimaan vuoropuhelussa sen maailman kanssa, jossa elämme. Arkea analysoivan diakonian teologian tutkimus on vasta alkuvaiheissa ja odottaa tekijöitä niin akatemiasta kuin ruohonjuuren suunnalta.

Kolmas vantaalaisen diakonian keskeinen tekijä nousee Pontus Salmen ja Katri Valveen kirjoituksista. Ne avaavat näkökulman yhä vaikeammin tulkittavaan nykytodellisuuteen ja tulevaisuuteen. Voidakseen toimia asianmukaisesti vaativassa tehtävässä on diakonian kyettävä uudistumaan ja katsomaan eteenpäin. Molempia kirjoituksia yhdistää halu etsiä ennakkoluulottomia strategisia ratkaisuja evankeliumin tulkintaan ja diakonian toteutumiseen paikallistasolla. Tony Addy, Jouko Karjalainen ja Lasse Murto nostavat esiin käytännöllisiä esimerkkejä diakonian uusista kysymyksistä ja työmenetelmistä Suomessa ja Euroopassa.

Yllä kuvattujen tutkimushaasteiden varassa on hienoa nähdä, että paikallisdiakonian osaaminen ja rohkea mukaantulo tämän julkaisun toteutuksessa on näkyvä. Vantaalaisen diakonian merkittävään tähänastiseen taipaleeseen on sen perusteella syytä odottaa merkkipaaluja myös jatkossa. Innovatiivisuuden merkki on myös diakonian juhlaulkaisun tuottaminen tutkimuskontekstissa.

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan puolesta on ilo toivottaa sisua, solidaarista elämäntapaa ja siunausta nuorekkaalle ja ilmeisen energiselle 90-vuotiaille päiväasankarille.

Nöyrä auttaja vai välikäsi? Varhaiskristillisen diakonia-käsitteen uudelleenarviointia¹

I Johdanto

Protestanttisessa Saksassa ja Pohjois-Euroopassa diakoniaan ja siihen liittyviin virkoihin on usein yhdistetty ajatus nöyrästä ja pyyteettömästä lähimmäisen palvelemisesta. Varsinkin diakonissan virkaan liittyi pitkään ajatus koko elämän omistamisesta kristilliselle palvelutehtävälle. Diakonissat muodostivat eräänlaisen protestanttisen sääntökunnan, joka sääтели siihen kuuluvien elämäntapaa samaan tapaan kuin katoliset nunna- ja munkkijärjestöt. Diakonissat asuivat kristillisissä, sairaanhoitoon keskittyneissä laitoksissa eivätkä menneet naimisiin.

Vaikka käsitys diakonian virasta on vuosien kuluessa laajentunut ja monipuolistunut protestanttisen kristinuskon piirissä, tähän virkaan liitetään yhä helposti erityinen nöyryyden korostus. Diakonian viranhaltijoiden ajatellaan ja odotetaan tekevän hiljaista palvelutyötä kulussien takana samalla, kun seurakunnan muille työaloille, erityisesti julistustyölle on pyritty saamaan mahdollisimman paljon julkisuutta ja näkyvyyttä. Vaikka leipäjonot ovatkin nostaneet kirkollisen diakoniatyön julkista näkyvyyttä, kuvaavaa on, etteivät jonottajat yleensä seiso kirkkojen pääovilla vaan vähemmän huomiota herättävissä paikoissa.

Tätä taustaa vasten on merkittävää, että jo 15 vuotta sitten ilmestyneessä tutkimuksessaan *diakonia*-termistä John N. Collins on kyseenalaistanut edellä kuvatun diakonia-käsityksen molemmat puolet. Collins selvittää tutkimus-

---

¹ Artikkelin perustuu laajempaan saksankieliseen artikkeliin (Dunderberg 2003). Samassa kirjassa, jossa artikkelini on julkaistu, on myös useita muita arvioita Collinsin kirjasta (Benedict 2003; Dietzel 2003; Starnitzke 2003).

saan, miten alun perin kreikankielistä diakonia-termiä ja siihen liittyviä muita sanoja (verbi *diakoneo*, substantiivi *diakonos* ”diakoni”) käytettiin antiikin kirjallisuudessa, Uusi testamentti ja varhaiskristillinen kirjallisuus mukaanlukien. Collinsin mukaan diakoniaan ei näissä lähteissä ensinnäkään yhdistetä erityistä palvelemisen ajatusta, vaan termillä kuvataan erilaisia välikäsiä (”middleman”) tai lähetejä (”envoy”), joita tarvitaan niin yhteiskunnassa kuin ihmisen ja jumalten tai Jumalan välisissä suhteissakin. Toiseksi Collins korostaa, etteivät diakonia ja nöyryys tai alamaisuus kulje antiikin lähteissä käsi kädessä.

Tutkimuksensa perusteella Collins toteaaakin, että edellä hahmotellun kaltainen protestanttinen käsitys diakoniasta on pohjimmiltaan virheellinen (1990, 255): ”’Diakonin’ ja ’diakonissan’ nimityksien käyttöönotto 1800-luvulla perustui väärään käsitykseen, että apostolinen diakonaatti oli olennaisesti armon töitä (works of mercy) varten.”

Collins on katolinen tutkija, joka tutkimuksensa perusteella ehdotti katolisen diakonin viran perinpohjaista uudelleen arviointia. Collinsin ehdottama ratkaisu on kiinnostavalla tavalla käänteinen verrattuna viimeaikaiseen suomalaiseen virkakeskusteluun. Katolisessa kirkossa diakonin virka on pappeuden ensimmäinen aste, mutta Collins ehdottaa tämän kytköksen purkamista. Hän ehdottaa, että diakonin virasta voitaisiin katolisessa kirkossa tehdä virka, jota myös maallikot voisivat hoitaa, tarvittaessa jopa vain tietyn määrärajan. Suomessa keskustelu on menossa juuri päinvastaiseen suuntaan: diakonian virka haluttaisiin kytkeä aikaisempaa läheisemmin pappeteen osana kirkon kolmisäikeistä virkaa.

Collinsin antiikin kirjallisuudesta esiin nostama materiaali ei mielestäni johda suoranaisesti kumpaankaan suuntaan; päätelmät diakonian viran ja pappisviran suhteesta on tehtävä muilla perusteilla. Collins esittää kuitenkin mielenkiintoisen ja huomionarvoisen tulkinnan siitä, mistä diakoniassa alun perin oli kyse. Oma arvioni on, että hänen tulkintansa toinen pääväite pitää paikkansa. Collins pystyy osoittamaan, ettei diakoniaan itsestään selvästi liity voimakasta nöyryyden ajatusta. ”Diakonia” ei myöskään tarkoittanut alun perin ”pöytäpalvelua”, kuten sanan niin sanottua alkuperäistä merkitystä on usein selitetty.

Sen sijaan en ole vakuuttunut Collinsin toisesta näkemyksestä, jonka mukaan ”diakonialla” antiikin lähteissä ei varsinaisesti ollut mitään tekemistä palvelemisen kanssa. Tekstit, joiden Collins tulkitsee puhuvan ”välikäsistä”, liittyvät

yleensä toimintaan, johon näyttää luontevasti liittyvän myös palvelemisen aspekti. Yksi syy tähän on, että ”välikäden” ja ”palvelijan” tehtävät ovat usein niin samankaltaisia, että niitä on vaikea varmuudella erottaa toisistaan. Tehtävät samaistuvat myös siksi, että antiikin maailmassa palvelijat usein toimivat ”välikäsinä”, esimerkiksi läheteinä ja kirjeiden kuljettajina.

2 Diakonia, pöytäpalvelu ja juutalaisvastaisuus

Erityisen terävästi Collins kritisoi näkemystä, jonka mukaan ”diakonia” tarkoitti alun perin palvelemista pöydän ääressä. Tässä tapauksessa ”diakonin” ajatellaan olleen aluksi käytännössä ”tarjoilija”, ja ajatuksen ”diakoniasta” laaja-alaisempana palvelutyönä uskotaan kehittyneen sanan suppean perusmerkityksen pohjalta.

Tulkinnan taustalla on mahdollisesti käsitys siitä, että Apostolien tekojen luvun kuusi kuvaus tutkitaan seitsemän ”diakonin” valinnaksi. Heidät valitaan siksi, ettei apostolien ole sopivaa ”palvella pöydissä jättäen sivuun Jumalan sanan” (Apt. 6:2, oma ”sanatarkka” käännökseni; vrt. KR ”ruoan jakamisen tähden”; NRSV ”wait at the table”). Valittujen ensisijainen tehtävä oli pöytäpalvelus, mikä kohdan perusteella ei tarkoittanut tarjoilijan työtä, vaan seurakunnan köyhistä leskistä huolehtimista (Apt. 6:1–4). Valittujen ”diakonien” ei tosin kerrota toimineen tässä roolissa, vaan heidät kuvataan Jumalan sanan julistajiksi siinä missä apostolitkin (Stefanos, Apt. 6:8–7:60; Filippos, 8:4–13, 26–40).

Tätä Collinsin kritisoimaa ajatusta, että *diakonia* tarkoitti alun perin pöytäpalvelua ja tarjoilemista, edustaa erityisesti Hermann Wolfgang Beyer, joka kirjoitti aiheita käsittelevän hakusanan saksalaiseen Uuden testamentin teologinen sanakirjaan (*Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*). Tämä 10-osainen hakuteos on alansa perusteos, jota sekä tutkijat että muut teologit ovat paljon käyttäneet. Sanakirjaa alettiin koota Saksassa Kolmannen valtakunnan aikana. Tätä taustaa vasten teoksen välittämä kuva juutalaisuudesta on hätkähdyttävän synkkä. Juutalaisuus esiintyy kerta toisensa jälkeen rappioilmionä, jonka rinnalla kristinuskon valo loistaa kirkkaammin. Sanakirjan leimallinen juutalaisvastaisuus näkyy myös Beyerin diakonia-sanuetta käsittelevässä artikkelissa. Yllättävää (ja myös huolestuttavaa) on, ettei Collins puutu Beyerin näkemys-

ten mustimpaan puoleen lainkaan, vaan keskittyy torjumaan tämän ajatuksen diakoniasta pöytäpalveluna.

Beyerin mukaan Uudessa testamentissa näkyvä kristillinen käsitys palvelemisesta ylittää kaikki aiemmat vertailukohtat, erityisesti juutalaisen perinteen. Beyer väittää, että kreikkalaiset pitivät palvelemista arvottomana. (Tämäkään väite ei pidä paikkaansa yleisenä totuutena, kuten jatkossa käy ilmi.) Juutalaisilla sen sijaan oli alun perin syvempi ymmärrys palvelun merkityksestä, mutta se hämärtyi vähitellen. Aidosta palvelusta tuli teko, jolla yritettiin ansaita Jumalan armo. Niinpä Jeesus Beyerin mukaan ”puhdisti palvelun käsitteen niistä väärennöksistä, joita se oli kokenut juutalaisuudessa.” (Beyer 1935, 81–83.)

Beyerin diskurssi osuu yksiin 1930-luvun saksalaisen natsi-ideologian kanssa: juutalaisuus luo väärennöksiä, kristinusko puhdistaa niistä. Erityisen paljaaksi Beyerin juutalaisvastaisen tendenssin tekee se, että hän esittää artikkeleissaan esimerkkejä juutalaisista oppineista, jotka arvostavat pyyteetöntä palvelemista. Tämä aineisto kumoo Beyerin manaamat ennakkoluulot juutalaisista täysin. Toiset rabbit esimerkiksi ylistivät tunnettua rabbi Gamaliel II:a, jonka kerrotaan yllättäen palvelleen muita ateriaan yhteydessä, Abrahamin ja Jumalan veroiseksi palvelutyönsä ansiosta.

Lisäksi Uuden testamentin tutkimuksessa on viime vuosikymmeninä ku-mottu toinen Beyerin tulkinnassa esiintyvä, tosin yhä tavallinen ennakkoluulo juutalaisuudesta tekouskontona. Erityisesti amerikkalainen E. P. Sanders on korostanut, ettei juutalaisuudessa armoa yritetä ansaita teoilla. Pelastuksen lähtökohtana on Jumalan armollinen teko (Israelin valinta), johon ihmisen odotetaan vastaavan noudattamalla Jumalan tahtoa (laki). Lisäksi juutalaisuudessa anteeksiantamuksen näkökulma on vahvasti esillä aivan kuten kristinuskosakin (esim. Sanders 1992, 262–278).

3 Collinsin tulkinta diakoniasta

Collins kiistää Beyerin oletuksen, että diakonia tarkoitti antiikin lähteissä alun perin pöytäpalvelua. Tältä osin Collinsin kritiikki osuu nähdäkseni oikeaan. Antiikin lähteiden valossa ei ole lainkaan selvää, millaista palvelemista ”diakonia” alun perin tarkoitti. Collinsin uudelleen tulkinta ei kuitenkaan rajoitu tähän. Hä-

nen mukaansa diakonia ei tarkoittanut antiikin teksteissä palvelemista ensinkään, vaan sana viittaa välikätenä toimimiseen. Antiikin kreikan kielessä *diakonos* ("diakoni") on hänen mukaansa yksinkertaisesti henkilö, joka toimittaa tehtävän jonkun toisen puolesta. Sanalla kuvataan usein erilaisia toimeksiantoja saaneita henkilöitä kuten sanansaattajia, "luottamushenkilöistä" ja tietyn ryhmän puhemiehiä. Sanaa käytetään myös kauppiaista, jotka välittävät maataloustuotteita maataloilta kaupunkeihin, papeista, jotka toimivat välittäjinä ihmisten ja jumalten välillä, ja erityisesti sellaisista jumalolennoista, jotka kuvataan Zeuksen läheteiksi (erityisesti Hermes).

Collins käy tutkimuksessaan läpi suuren määrän antiikin kirjallisuutta, jossa diakoniaan liittyvää kreikkankielistä terminologiaa esiintyy. Kun olen itse tutustunut Collinsin kirjan perusteella samaan materiaaliin, suurimmaksi ongelmaksi on paljastunut se, että "välikäden" ja palvelijan välinen ero näissä teksteissä on usein hiuksenhieno. Useissa Collinsin esiin nostamissa teksteissä myös perinteinen tulkinta, että *diakonia* tarkoittaa palvelua, on aivan mahdollinen, ja joissain tapauksissa Collinsin ehdottama tulkinta näyttää jopa ongelmalliselta.

4 Platon: Diakonit ovat yhteiskunnan palvelijoita

Collins kiinnittää paljon huomiota siihen, miten Platon (427–347 eKr.), antiikin tunnetuin kreikkalainen filosofi, käyttää sanaa *diakonos*. Teoksessaan *Valtio* Platon kuvaa ihanneyhteiskuntaa, jonka yksi keskeinen tuntomerkki on kansalaisten pitkälle kehittynyt erikoistuminen. Platon esimerkiksi korosti, ettei jokaisen ole järkevää rakentaa omaa taloa itse, vaan tehtävä kannattaa antaa ammattimiehelle. Vastaavalla tavalla Platonin mukaan on järkevää, että maatalojen omistajat keskittyvät maataloustuotteiden tuottamiseen. Heidän ei kannata tuhata aikaansa myymällä tuotteitaan torilla, vaan antaa tuotteensa tähän tehtävään erikoistuneiden henkilöiden eli kauppiaiden hoidettaviksi. Juuri tällaisista henkilöistä, jotka tekevät jotain toisen puolesta, Platon käyttää sanaa *diakonos* (*Valtio* 370; Collins 1990, 78–79).

Collinsin mukaan kyse on siitä, että Platonin mukaan *diakonos* on "välittäjä" tai "välikäsi". Kuitenkin Platonin ihanneyhteiskunnassa kauppiaiden toiminta

voidaan ymmärtää myös *palvelukseksi* maanviljelijöille: kauppiaat vapauttavat heidät keskittymään heidän tärkeimpään osaamisalueeseensa eli maanviljelyyn. Lisäksi sanan *diakonos* käyttö ei Platonilla rajoitu kauppiaisiin tai muihin henkilöihin, joiden tehtävänä on ”välikätenä” toimiminen. Platon käyttää sanaa *diakonos* myös palkollisista, jotka auttavat maanviljelijöitä tilan töissä (*Valtio* 371e). Nämä palkolliset eivät ole tilallisen orjia, mutta he selvästi tekevät – korvausta vastaan – työpanoksellaan palveluksen tilan isännälle.

Platon käyttää sanaa *diakonos* myös ”kunnanisistä” eli kaupunkivaltion (*polis*) neuvoston jäsenistä (*Gorgias* 517b; Collins 1990, 87–88). Tässä yhteydessä sanan käyttö on vähemmän mairittelevaa. Platonin mukaan demokraattisen päätöksenteon ongelma on, että kaupungin johtohenkilöt yrittävät liian innokkaasti täyttää kansalaisten toiveet (!) eivätkä siksi katso kaupungin parasta pitkällä tähtäimellä. Tällaisia johtajia Platon vertaa palvelijaan (*diakonos*), joka tavoittelee omaa etuaan mielistelemällä isäntiään. Tässä yhteydessä ”palvelija” ei nähdäkseni missään tapauksessa voi olla Collinsin ehdottama ”välikäsi”. Koko jakso perustuu palvelijan ja isännän välisen aseman kuvaamiseen.

Nykyisenkin diakonia-käsityksen kannalta kiinnostavaa on, että Platon käyttää sanasta muodostettua adjektiivia (*diakonike*, ”diakoninen”, ”diakoniaan liittyvä”), kuvaamaan kaikkia sellaisia toimia, joiden päämääränä on tyydyttää sellaisia fyysisiä tarpeita kuin nälkä, jano ja kylmyys (*Gorgias* 517d). Periaatteessa aivan samanlainen käsitys siitä, mitä ”diakonia” on, esiintyy myös Apostolien tekojen kuvauksessa diakonien tehtävistä (ruokahuolto) sekä Matteuksen evankeliumin kuvauksessa viimeisestä tuomiosta (ks. jatkossa kohta 4). Tällaisiin ”diakoniaan liittyviin” töihin ovat Platonin mukaan erikoistuneet tietyt ammattiryhmät kuten leipurit, kokit ja kutojat, jotka saavat mainituista töistä rahallisen korvauksen. Jälleen on ilmeistä, että kyse on yhteiskunnassa tarjottavista palveluista, ei niinkään ”välikätenä” toimimisesta. Platonilla ”diakoniaan” liittyy kuitenkin maksullisen palvelun ajatus. *Diakonos* ei hänen dialogeissaan ole orja, vaan henkilö, joka saa tekemistään palveluksista maksun.

Edellä mainitut kohdat Platonilta osoittavat toteen sen Collinsin väitteen, ettei diakonian ”alkuperäinen” merkitys ole pöytäpalvelu. Sanaa käytetään myös muissa yhteyksissä jo hyvin varhaisissa lähteissä. Toisaalta on syytä huomata, että yksi sanan tavallisimmista merkityksistä on kuitenkin juuri pöytäpalvelu. Tämän toteaa myös Collins. Hänen mukaansa diakoniasta puhuttaessa ”viittaus pöydässä tapahtuvaan palveluun on yleisin yksittäinen käyttötapa” antiikin

lähteissä (Collins 1990, 72). Diakonia yhdistettiin usein myös muihin kotitaloustöihin, ja *diakonos* on usein kotitaloustöihin erikoistunut palvelija. Siksi voi vaikuttaa hiusten halkomiselta väittely siitä, onko tämä merkitys ”alkuperäinen” vai ei; joka tapauksessa se oli hyvin yleinen antiikin maailmassa.

5 Jumalalliset sanansaattajat

Collins osoittaa kirjassaan, että sanaa *diakonos* käytetään antiikin kreikkalaisessa kirjallisuudessa usein erilaisista sanansaattajista. Tämä ei kuitenkaan välttämättä merkitse, että sanan ensisijainen merkitys olisi ollut ”välikäsi”. Sanan käyttö tässä yhteydessä liittyy yksinkertaisesti siihen, että antiikin yhteiskunnassa, jossa ei ollut organisoitua postilaitosta, isännät usein käyttivät palvelijoihin viestinviejinä (näin myös Collins 1990, 125).

Sanaa *diakonos* käytettiin myös jumalhahmoista. Näissä yhteyksissä on selvää, ettei *diakonos* välttämättä ole alamainen suhteessa siihen, joka hänelle esittää pyynnön tehdä jotain. Collinsin mukaan ”diakoniaan” liittyvien sanojen käyttö jumalhahmoilta pyydettyjen asioiden yhteydessä osoittaa, että sana tarkoitti ”välineenä” (medium) toimimista (Collins 1990, 100–104).

Tässäkään tapauksessa Collinsin ehdottama tulkinta ei ole ainoa mahdollinen. Alempiarvoinen (ihminen) voi pyytää palvelusta ylempiarvoiselta (jumala). Tällainen käytäntö oli hyvin yleinen antiikin sosiaalisissa suhteissa myös ihmisten kesken. Kokonainen sosiaalisten suhteiden verkko rakentui sille, että yhteiskunnan varakkailta jäsenillä (patronus) oli suojatteja (klientti), jotka tekivät palveluksia patronuksille ja vastavuoroisesti saivat näiltä tarvitessaan palveluksia (esim. tukea oikeustapauksissa). Suhde jumaliin miellettiin epäilemättä samanlaiseksi: jumalia lähestyttiin patronuksina, joilta toivottiin tietynlaisia, usein hyvinkin konkreettisia palveluksia. Vastineeksi luvattiin osoittaa kunnioitusta eri tavoin, esimerkiksi jumalan kunniaksi uhraamalla.

Myös ihmisiä voitiin kuvata ”Zeuksen diakoniksi (*diakonos*).” Näin kutsuttiin mm. kyynikkofilosofi Diogenesta, jota antiikin maailmassa pidettiin esimerkkinä täydellisestä omistautumisesta filosofin elämäntavalle. Collins itsekin myöntää, että tässä yhteydessä ”palvelija” on paremmin sopiva merkitys kuin ”sanansaattaja” (Collins 1974, 88–92; toisin Georgi 1964, 27–32).

6 *Diakonos* ja *diakonia* Uudessa testamentissa

Edellä on käynyt ilmi, että ”diakonia” yhdistettiin antiikin kirjallisuudessa pääsääntöisesti palvelemiseen. Tämä on nähdäkseni termin päämerkitys, kun taas Collinsin korostama ”välittäjänä”, ”välikätenä” tai ”välikkappaleena” toimiminen on yksi siihen sisältyvä lisävivahde tietyissä tapauksissa. Sanaan liittyy myös usein alamaisuuden sävy. Tämä käy ilmi myös Uudesta testamentista. Sanaa diakonos käytetään paikoitellen orjaa kuvaavien sanojen (*doulos*, *syndoulos*) synonyymeinä (Mark. 10:43–45; Kol. 1:7). Paavali voi puhua yhtä hyvin ”synnin palvelijasta” (*diakonos*, Gal. 2:17) kuin ”synnin orjastakin” (*doulos*, Room. 6:17, 20; vrt. Joh. 8:34). Uudessa testamentissa on myös useita kohtia, joissa ”diakonia” tai vastaavat muut termit (verbi diakoneo, substantiivi diakonos) yhdistetään joko tarjoiluun pöydässä (Matt. 22:13; Luuk. 22:27) tai kotitaloustöihin yleisemmin (Mark. 1:31; Luuk. 10:40; Joh. 12:2).

Keskustelua on herättänyt se, missä merkityksessä Paavali käyttää itsestään nimitystä *diakonos* (1. Kor. 3:5) tai toiminnastaan apostolina termiä *diakonia* (2. Kor. 6:3–4; vrt. Apt. 1:17). Ensiksi mainitussa kohdassa Paavalin tarkoituksena on selvästi vähätellä sekä itsensä että Apollon roolia (he ovat pelkkiä palvelijoita), jotta korinttilaiset antaisivat kunnian Jumalalle eivätkä ihmisille. Toisesta korinttilaiskirjeestä käy ilmi, että Paavalin vastustajat kutsuivat itseään ”Kristuksen palvelijoiksi”. Halutessaan osoittaa olevansa heidän veroisensa Paavali vetoaa kärsimiinsä vaikeuksiin: lyön-teihin, kuolemanvaaraan, raipparangaistuksiin, kivitykseen, merihätään, nälkään, janoon jne. Kaikessa tässä on kyse siitä, että Paavali on kantanut huolta seurakunnasta (2. Kor. 11:22–28). Hän kuvaa siis itsensä seurakunnan palvelijaksi, aivan kuten Platonin ”kunnanisät” olivat poliiksen palvelijoita.

Yllättävää on, että Collins hyökkää jyrkästi diakonian karitatiivista aspektia kohtaan eli ajatusta pyyteettömästä palvelemisesta. Edellä kävi ilmi, että antiikin diakonia ei välttämättä ollut ”karitatiivista”, vaan palvelun saaja joutui maksamaan palvelun tarjoajalle. Kuitenkin Paavalin tapaan käyttää sanaa liittyy myös karitatiivinen puoli. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että Paavali liittää ”diakonian” rahankeräykseen, jonka hän toimitti Jerusalemin kristittyjen auttamiseksi (2. Kor. 8:4). Kyse on painokkaasti köyhien auttamisesta, kuten muualta Paavalin kirjeistä näkyy (Room. 15:26; Gal. 2:10). Juuri tästä syystä Paavali puhuu keräyk-

sen yhteydessä diakoniasta – ei siksi, että Paavali välittää tämän keräyksen Jerusalemiin (näin Collins 1990, 217–221).

Viittasin jo edellä Matteuksen evankeliumin kuvaukseen viimeisestä tuomios-
ta (Matt. 25). Jakso on sikäli erikoinen, että se löytyy ainoastaan tästä evankeliu-
mista. Se on siis todennäköisesti peräisin kirjoittajan oman seurakunnan eri-
tyistraditiosta. Tässä hätkähdyttävässä kertomuksessa kuningas tuomitsee va-
semmalla seisovat siksi, etteivät he tarjonneet hänelle ruokaa, juomista eivätkä
vaatteita eivätkä käyneet hänen luonaan vankilassa. Tuomitut vastaavat: ”Herra,
milloin me näimme sinut nälissäsi tai janoissasi, kodittomana tai alasti, tai
sairaana tai vankilassa, emmekä auttaneet sinua?” (Matt. 25:44)

Kohdassa käytetty kreikan verbi, joka uudessa Kirkkoraamatussa on kää-
nnetty ”auttaa”, on *diakoneo*, ”palvella”. Tässä tapauksessa sitä käytetään viittaa-
maan kaikkiin niihin tekoihin, joita syytettyjen olisi pitänyt tehdä, eli siis ruokkia
nälkäiset, juottaa janoiset, pukea alastomat ja vierailta vankien luona. Viimeksi
mainittua teemaa lukuun ottamatta kyse on siis täsmälleen samoista asioista,
jotka jo Platonin käsityksen mukaan kuuluivat ”diakoniseen” toimintaan. Matte-
uksen kuvauksessa ei kuitenkaan ole kyse palveluyhteiskunnan teoreettisesta
pohdinnasta kuten Platonilla, vaan konkreettisesta toiminnasta. Matteuksen
kuvauksessa diakoniseen toimintaan ei myöskään liitetä ajatusta palvelujen
ostamisesta kuten Platonilla, vaan yksinkertaisesti hädässä olevien auttami-
sesta.

Diakonian palveluaspekti korostuu myös varhaiskristillisessä kirjallisuudes-
sa, joka jäi Uuden testamentin ulkopuolelle. Apostolisten isien kuuluva *Her-
maan paimen*, joka kirjoitettiin todennäköisesti Roomassa 100-luvun ensim-
mäisellä puoliskolla, moititaan tehtävänsä huonosti hoitaneita diakoneja: he
ovat ”ryöstäneet leskien ja orpojen elannon ja itse rikastuneet diakoninvirasta”
(Vert. 9.26.2; suom. Heikki Koskenniemi). Kohta osoittaa, että diakonien tehtävä-
nä pidettiin ennen kaikkea leskistä ja orvoista huolehtimista (vrt. Apt. 6). Mielen-
kiintoista on, että tämä tehtävä ei *Hermaan paimenen* mukaan kuulu ainoas-
taan diakoneille, vaan myös piispoille. Diakoninen toiminta on nimittäin hyvän
piispan keskeinen tuntomerkki: ”Nämä piispat ovat aina palvelusvirkaansa to-
teuttaen uupumatta hoitaneet vähävaraisia ja leskiä ja aina vaeltaneet moitteet-
tomasti.” (Vert. 9.27.2; suom. Koskenniemi; vrt. Collins 1990, 228–229.)

7 Johtopäätöksiä

John N. Collinsin tulkinta varhaiskristillisestä diakonia-käsityksestä ei nähdäkseni johda niin perustavaan uudelleen arviointiin kuin Collins itse ajattelee. Jo antiikin ajan teksteissä, sekä ei-kristillisissä että kristillisissä, diakoniseen toimintaan liittyviin termeihin yhdistyy poikkeuksetta läheisesti palvelun ajatus. Palvelu voidaan tosin ymmärtää hyvin eri tavoin. Diakonia voi yksinkertaisesti tarkoittaa palveluyhteiskuntaa, jossa tiettyjä palveluja ostetaan niiden tuottamiseen erikoistuneilta ihmisiltä. Kyse ei siis *välttämättä* ole karitatiivisesta toiminnasta, mutta siitäkin on esimerkkejä antiikin kirjallisuudessa.

Antiikin lähteissä *diakonos* ei välttämättä ole hiljainen, nöyrä ja pyyteetön palvelija eikä myöskään välttämättä kenenkään alamainen. Itse asiassa sekä Paavali että kreikkalaisten rakastama Diogenes Sinopelainen (n. 400-n. 320 eKr.) ovat esimerkkejä hyvin toisenlaisista ”palvelijoista”. ”Zeuksen palvelijaksi” kutsuttu Diogenes ei piitannut yhteiskunnassa vallitsevista säännöistä; hänet tunnettiin suorapuheisuudestaan ja huonoista tavoistaan. Juuri hänen riippumattomuutensa yhteisön normeista teki hänestä toisten silmissä yhden kreikkalais-roomalaisen maailman ihannefilosofeista (Diogenes Sinopelaisesta ks. Diogenes Laertios 6.2). Samoin Paavali ”Kristuksen palvelijana” korostaa usein, ettei hän ole kenenkään muun alamainen. Antiikin lähteissä kuvattu palveleminen ei siis välttämättä vastaa sitä asennetta, joka protestanttisessa perinteessä on usein yhdistetty diakoniseen toimintaan.

Antiikin lähteistä ei kuitenkaan voi suoraan päätellä, mikä on ”diakonisena” pidetyn toiminnan ala meidän aikanamme tai miten diakonian virka pitäisi määrittellä Suomen kirkossa juuri nyt. Antiikin maailmassa diakoninen toiminta oli osa yhteiskuntaa, joka perustui keskinäisten palvelujen verkostolle, patronusten ja heidän suojattiansa tarkoin määritellyille suhteille. Edellä kuvaamissani varhaiskristillisissä teksteissä esiintyy joka tapauksessa hyvin vahvana ajatus, että ”diakonia” ei ole vain minkä tahansa tehtävän toimittamista toisen puolesta (kuten Collins ehdottaa), vaan painopiste on karitatiivisessa toiminnassa hädänalaisten auttamiseksi.

Tällainen toiminta, erityisesti sairaiden hoitaminen epidemioiden aikana, oli itse asiassa todennäköisesti yksi varhaisen kristinuskon tärkeimmistä menestystekijöistä (Stark 1997, 73–94). Vaikka karitatiivinen toiminta onkin antiikin läh-

teiden valossa vain yksi tapa ymmärtää diakoninen toiminta, juuri näin ymmärrettynä diakonia on osoittanut pysyvän arvonsa kristinuskon historiassa – ja toivottavasti tämä arvo säilyy myös tulevaisuudessa.

KIRJALLISUUS

- Apostoliset isät, *Apostoliset isät*. Suom. Heikki Koskenniemi. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 100. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 1975.
- Benedict, Hans-Jürgen, "Die grössere Diakonie: Versuch einer Neubestimmung im Anschluss an John N. Collins." Kirjassa Hermann, Merz & Schmidt 2003, 127–135.
- Beyer, Hermann Wolfgang, "*diakoneo, diakonia, diakonos*." *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* 2.81–93. 1935.
- Collins, John N., "Georgi's 'Envoys' in 2 Cor 11:23." *Journal of Biblical Studies* 93: 88–96. 1974. *Diakonia: Re-interpreting the Ancient Sources*. Oxford: Oxford University Press 1990.
- Dietzel, Stefan, "Zur Entstehung des Diakonats im Urchristentum: Eine Auseinandersetzung mit den Positionen von Wilhelm Brandt, Wolfgang Hermann Beyer und John N. Collins." Kirjassa Hermann, Merz & Schmidt 2003, 136–170.
- Diogenes Laertios, *Merkittävien filosofien elämät ja opit*. Suom. Marke Ahonen. Helsinki: Summa 2002.
- Dunderberg, Ismo, "Vermittlung statt karitativer Tätigkeit? Überlegungen zu John N. Collins' Interpretation von diakonia." Kirjassa Hermann, Merz & Schmidt 2003, 171–183.
- Hermann, Volker, Rainer Merz & Heinz Schmidt (toim.), *Diakonische Konture: Theologie im Kontext Sozialer Arbeit*. Veröffentlichungen des Diakoniewissenschaftlichen Instituts, 18. Heidelberg: Universitätsverlag Winter 2003.
- Sander, E. P., *Judaism: Practice and Belief 63 BCE-66CE*. London: SCM 1992.
- Stark, Rodney, *The Rise of Christianity*. San Francisco: HarperSanFrancisco 1997.
- Starnitzke, Dierk, "Die Bedeutung von *diakonos* im frühen Christentum." Kirjassa Hermann, Merz & Schmidt 2003, 184–212.

Diakonian viran alkuperän uudelleen arviointia

Johdanto

Diakoniatyöntekijöiden asemaa on puitu huolellisesti Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa lähes parin vuosikymmenen aikana. Siitä huolimatta, että diakonialla on Suomessa vahva ja tunnustettu asema niin käytännön työssä kuin myös kirkon lainsäädännössä, diakoniatyöntekijöiden asemaa kirkossa on ollut haluttu tarkentaa. Erityisesti on keskusteltu diakonaatista osana kirkon virkaa. Samalla kun käsitys diakoniasta on profiloitunut, on keskustelu huipentunut kysymykseen siitä, millä tavoin diakoniatyöntekijät ovat osa kirkon hengellistä virkaa, jota muutoin edustavat vain papit ja piispat. Asiaa on selvittänyt kirkolliskokouksen toimesta kaksi toimikuntaa, joiden tulokset on julkaistu vuosina 1997 *Yhdessä kirkon virassa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö* ja 2002 *Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö*. Toimikuntien taustamateriaalina on ollut Risto Ahosen tekemä selvitys *Diakonaatin uudistus. Diakonian viran kehittäminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja muissa luterilaisissa kirkoissa* (1991). Edelleen asiaa on käsitelty kirkolliskokouksessa useaan otteeseen, ja tällä hetkellä kirkkohallituksen työryhmä valmistelee esitystä käytännön toimenpiteistä virkarakentamiseen liittyvissä uudistuksissa. Sen sijaan kirkolliskokous, kirkkohallitus tai piispainkokous ei ole erikseen tuottanut raamatuntutkimukseen keskittyvää selvitystä diakonian viran syntyhistoriasta kuten tapahtui esimerkiksi ennen päätöstä avata pappisvirka naisille.

Merkittävä ja keskustelua herättänyt uudehko tutkimus on australialaisen, katolisen tutkijan John N. Collinsin *Diakonia. Re-interpreting the Ancient Sources* vuodelta 1990. Collinsin mukaan diakonia-termi on kahden viimeisen vuo-

sisadan aikana liian yksipuolisesti tulkittu palvelijaksi tai pöytäpalvelijaksi. Sen sijaan tulisi *diakonos*-termin kohdalla puhua pikemminkin suhteellisen arvovaltaisista "viestin välittäjistä". Uudemmassa teoksessaan Collins haluaa osoittaa, ettei: "enää voida väittää, että ilmaus sosiaalityö vastaisi sitä, mitä varhaiskirkossa ilmaistiin termillä *diakonia*. Monet teologit ja käytännön työntekijät ohittavat tämän vastalauseen. Näin tehdessään he kuitenkin kutsuvat diakoneja ja muuta kirkkoa tulkitsemaan tiettyjä UT:n jaksoja tavalla, jota kirjoittajat eivät ajatelleet." (Collins 2002, 121) Edellä mainitut suomalaiset raportit eivät ole ottaneet nähdäkseeni lainkaan huomioon näitä Collinsin laajasti tunnettuja, joskin kiistanalaisia, teesejä, joten on tarpeellista arvioida aihepiiriä myös Collinsin esittämien tulosten valossa. Tässä julkaisussa myös Dunderbergin artikkeli käsittelee Collinsin tutkimusta.

Tämän artikkelin tarkoituksena on vastata kahteen kysymykseen. Ensimmäkin on tarpeellista selvittää, mitä *diakonia*-johdannaisilla sanoilla tarkoitetaan UT:ssa ja toiseksi on selvitettävä, mikä asema "diakonialla" ja "diakoniatyöntekijöillä" oli varhaisessa juutalaiskristillisessä perinteessä. Sana *diakonia* on tässä yhteydessä asetettava lainausmerkkeihin, koska nykyhetken käsitystä ja määritelmää ei tule automaattisesti siirtää toiseen asiayhteyteen. Diakonian sisältö, painopisteet, toimintatavat ja luonnollisesti myös työntekijöiden koulutusjärjestelmät ovat muotoutuneet kulloisenkin historiallisen tilanteen mukaisesti. Vastaavasti eri aikoina ei ole käytetty samoja ilmauksia vaikka onkin käsitelty selkeästi diakonisia kysymyksiä. VT:n osalta näkökulma laajentuu tarkastelemaan myös virkakysymystä laajempaan ilmiöön diakonian teologiaa – tosin vain siinä laajuudessa, että on mahdollisuus osoittaa diakonisen viran merkitys myös niissä yhteyksissä, joissa ei käytetä sanaa "diakonia".

Analysoin artikkelissa sekä asiaan liittyviä Raamatun tekstejä että myös niiden pohjalta tehtyjä viimeaikaisia tulkintoja. Analyysin perusteella pyrin lopuksi tekemään johtopäätöksiä diakonian viran näkökulmasta, millainen diakonisten teemojen ja tehtävien asema on VT:n teksteissä ja varhaiskristillisessä perinteessä.

Diakonian viran alkuperästä käytetyt perustelut

Ennen keskeisimpien Raamatun tekstien analyysiä on syytä luoda kokoava katsaus niihin keskeisiin linjauksiin, joihin diakonian viran asemaa selvittäneet raportit ovat ratkaisunsa perustaneet. Risto Ahonen selvittää teoksessa *Diakonaatin uudistus* diakonian virkaratkaisun ekumeenisia yhteyksiä ja juutalaiskristillisen perinteen lähtökohtia. Kuvatessaan Uudessa testamentissa esiintyviä varhaisia näkökulmia Ahonen toteaa, että paavalilaisissa seurakunnissa kysymys virasta ei ollut ylipäänsä olennainen asia. Sen sijaan Paavalin kirjeissä ja myös seurakunnissa, joille Paavali kirjoitti, keskeistä oli erilaisten tehtävien hoitaminen, joka perustui osaamiseen ja Jumalan eri ihmisille antamiin armolahjoihin. Muotoa ja virkaa tärkeämpi oli itse asian toteutuminen. Lähtökohtaisesti Ahonen torjuu Adolf von Harnackin 1900-luvun alussa esittämän tulkinnan kirkon viran kehityksestä rappeutumisilmiönä: ”Harnack väitti, että virka ja kirkon institutionalisoituminen seurasivat nimenomaan alkuaikojen innostuksen sammumisesta. Kirkon myöhempi kehitys merkitsi siten Harnackin mielestä vähittäistä lankeemusta ja rappiota”. Harnackin tulkinnan mukaan Jeesuksen selkeän ja yksinkertaisen opetuksen ytimessä oli Jumalan armollisuuden ja lähimmäisen rakkauden velvoitteen korostaminen, mutta paavalilaiset hellenistiset seurakunnat osaltaan sysäsivät liikkeelle kehityksen, joka johti kirkon hellenisoitumiseen, institutionalisoitumiseen ja dogmatisoitumiseen. (Ahonen 1991, 22–23; katso myös Harnack 1912, 139–158)

Ahosen keskittyä tarkastelemaan UT:n kirjoituksissa Apostolien tekojen lukua 6 sekä ensimmäisen Timoteus-kirjeen lukua 3. Näiden tekstien analyysin perusteella Ahonen päätyy seuraavaan lopputulokseen:

”Piispan, kaitsijan virka näyttäytyy siinä [= UT:ssa] seurakunnan johtamis- ja opetus*virkana*. Diakonin tehtäviin kuuluu puolestaan erilainen palvelu- ja avustustoiminta. Ensimmäisten, ns. protodiakonien (Ap.t.6) valinta on ilmeisesti ohjannut myöhempää kehitystä siihen suuntaan, että diakonit ovat vastanneet erityisesti ns. rakkauden aterioiden, agape-aterioiden järjestämisestä ehtoollisen yhteydessä.”

”Diakoni on kristillisen seurakunnan käsitteistössä ja elämässä ompeäinen luomus ja sen voidaan perustellusti katsoa syntyneen suoraan apostolien toiminnan tuloksena, joskaan ei heti valmiina yksiselitteisenä viran muotona.” (Ahonen 1991, 22–26, sitaattit s. 25 ja s. 26; kursivointi ja hakasulut KL)

Edelleen Ahonen näkee varhaiskirkon kehityksen kulminoituvan Kleemensin (Klem 54:2, 57:1) ja Ignatioksen (Trall 2:1–3:3) kirjoituksissa toisen vuosisadan alkupuolella: kolmisäikeinen virka on saanut yhä vakiintuneemman muotoilun. Sen mukaan viran piiriin kuuluvat kaitsijat (piispat), presbyteerit (vanhimmat) ja diakonit. (Ahonen 1991, 29–34)

Kirkolliskokouksen asettaman komitean raportti *Yhdessä kirkon virassa* (1997) esittelee aluksi diakonian viran erilaisia historiallisia lähtökohtia. Ahoseen liittyen kirkon hellenisoitumis- ja dogmatisoitumiskehitys rappeutumismionä torjutaan jo lähtökohdissaan. Raportti painottaa sen sijaan, että kristikunnan varhaisvaiheessa esiintyy monimuotoinen käsitys virasta, mutta ei kiinnitä oppia tai virkajärjestelmää. Tästä huolimatta raportin mukaan on kuitenkin olemassa ”viran perustava alkua, sisältö ja varhaisimmat toteutumismuodot” (*Yhdessä kirkon virassa* 1997, sitaatti s. 21, katso s. 21–23)

UT:n teksteistä nostetaan esiin Apostolien tekojen 6. luku, Fil 1:1 (kirjeen vastaanottajina mainitaan ”piispat ja diakonit”) sekä 1Tim 3. Raportissa puhutaan säännönmukaisesti edellä mainittujen tekstien yhteydessä ”diakoniasta” sekä ”diakonin” ja ”piispan viroista” kyseenalaistamatta nykyisten termien sijoittamista historiallisiin teksteihin (ilmausten kääntämisestä katso tämän artikkelin loppuosaa).

Yhteenvetona raportissa todetaan, että UT:ssa esiintyy kahdenlaisia vastuu-tehtäviä ja virkoja, nimittäin piispan ja diakonin. Näiden kahden ryhmittymän välillä ei ole selvää tehtävänrajausta vaan kyse on osittain päällekkäisistä rooleista. Näiden ryhmien välillä ei myöskään nähdä hierarkiaa vaan ”tehtävät olivat myös päällekkäisiä”. Vasta myöhemmin, UT:n jälkeisellä ajalla Ignatioksen aikana esiintyy ensimmäisen kerran kolmijako piispat, vanhimmat (presbyteerit) ja diakonit. (*Yhdessä kirkon virassa* 21–23; sitaatti s. 22)

Palvelijoiksi vihityt (2002) raportissa on yhdessä luvussa selvitetty ”Virkateologian raamatullisia ja vanhakirkollisia lähtökohtia”. Siinä tarkastellaan erilaisia virkaan liittyviä teemoja kuten VT:n pappisvirkaa ja UT:n tekstejä liittyen kirkon virkoihin sekä myös varhaiskirkon virkakehitystä. Raportin mukaan ”kirkon virka ei ole Vanhan testamentin pappeuden jatke” muutoin kuin ulkoisten muotojen tai organisoitumisen yhteydessä. Virkakehitys tulkitaan historiallisena ja kontekstuaalisena, jossa ympäröivän kulttuurin vaikutus näkyy: ”virka muotoutui suhteessa kuhunkin yhteiskunnalliseen ja uskonnolliseen kontekstiin” (s. 48). Vaikka luvun Apt 6 kuvasta ei pidetäkään historiallisesti tarkasteltuna diakonian

viran syntyhetkenä ja sana ”diakoni” asetetaan tässä yhteydessä lainausmerkkeihin, niin Uuden testamentin myöhempien osien – ilmeisesti Timoteus-kirjeen – nähdään ”viittaavan erityiseen diakonin virkaan” (s. 49).

Yllä kuvattuja kolmea suomalaista virkateologiasta selvitystä yhdistää muutama seikka. Ne valitsevat tarkasteltavaksi lähes samat UT:n tekstit. Harava, jolla lähdeaineistoa on kerätty, on ollut piikkijaoltaan niin samankaltainen, että vain määrättyjä tekstejä nostetaan esiin ja vastaavasti jätetään vaille huomiota. Jostakin syystä selvityksissä ohitetaan evankeliumien Jeesus-kertomukset sekä Vanhan testamentin yhteys diakoniaan (erityisesti VT:n profeettallinen aines). Rajaukset ilmeisesti heijastavat selvitysten laatijoiden käsitystä diakoniasta ja ne vaikuttanevat merkittävästi siihen kuvaan, mikä diakonian virasta muodostuu.

Lisäksi tarkasteltavien tekstien tulkinta on samansuuntainen. UT:ssa esiintyvät *diakonos*-ilmaukset tulkitaan yleensä viittauksiksi diakoneihin, vaikka paikoin pyritään olemaan varovaisia liian suorien identifiointien tekemisessä. Edelleen UT:n ajanjaksoa ei nähdä normatiivisena vaan kehityksen ymmärretään saavuttavan huipentumansa vasta sen jälkeen. Tässä suhteessa Ignatiuksen kolmijakoinen virkamalli tulkitaan erityisen arvokkaaksi.

Seuraavassa analysoin yksityiskohtaisemmin keskeisiä UT:n tekstejä ja lopuksi tarkastelen lyhyesti joitakin VT:n perustavia näkökulmia diakoniaan. Tulosteni perusteella pidän tarpeellisena tarkentaa edellä kuvattujen julkaisujen tuloksia joiltakin olennaisilta osilta.

Paavali

Melkoinen osa UT:n diakonia-sanueesta esiintyy Paavalin kirjeissä: *diakonein* 14 kertaa, *diakonia* 18 kertaa sekä *diakonos* 11 kertaa (ns. deuteropaavallaiset esiintymät poisluettuna). Sanueella ei näytä olevan tiettyä tarkkaa merkitystä vaan sisältö liittyy kulloiseenkin kontekstiin. Ensinnäkin *diakonos* on määritelmä Paavalin omasta apostolisesta tehtävästä: 1. Kor 3:5; 2. Kor 3:6 sekä 6:4. *Diakonos* on palvelija jonkin tietyn työn tekemiseen. *Diakonos* seuraa korkeamman auktoriteetin ohjeita, kuka tämä sitten onkin: Jumala, Kristus, Saatana tai synti. Jakeessa Room 12:7 *diakonia* on armolahja, joka liittyy profetoimiseen ja opettamiseen. Tässä yhteydessä *diakonia* on käännetty joko ”palvelutehtävä”

(1992 käännös) tai ”virka” (1938 käännös; NRSV ”ministry”).

Näyttääkin siltä, että *diakonia*-sana on Paavalin kielenkäytössä läheinen synonyymi hyvin yleisille ilmauksille kuten ”tehtävä” tai ”työ”. Tämä tulee selvästi esiin seuraavista kohdista

1. Kor 12:4–5

4 Armolahjoja on monenlaisia, mutta Henki on sama. 5 Myös palvelutehtäviä (*diakoniat* pl.) on monenlaisia, mutta Herra on sama. (1992 käännös)

Filip 1:1

1 Paavali ja Timoteus, Kristuksen Jeesuksen palvelijat (*doulo*), tervehtivät kaikkia Filippissä olevia Kristuksen Jeesuksen pyhiä sekä seurakunnan kaitsijoita (*episkopoi*) ja palvelijoita (*diakono*). (1992 käännös)

Room 16:1

Annan teille suosituksen sisarestamme Foibesta, joka on Kenkrean seurakunnan palvelija (*diakonos*).

Varhaisin nimeltä mainittu *diakonos* on siis naispuoleinen henkilö nimeltä Foibe. Paavali erityisesti kehottaa ottamaan Foiben vastaa hänen arvonsa mukaisesti ja kaikin tavoin auttamaan Foiben toimintaa. Jostakin syystä tälle tekstille virkarakennetta analysoineet komiteat eivät ole antaneet erityistä painoarvoa. Sen sijaan Filippiäiskirjeen alkujakeella on annettu asema yhtenä kirkon viran maamerkinä (*Yhdessä kirkon virassa* s. 22). Eittämättä siinä viitataan Filippin seurakunnan vastuuhenkilöihin, mutta tarkempi viran määrittely on edellä kuvatun perusteella erittäin tulkinnanvaraista niin kaitsijoiden kuin muidenkin työntekijöiden osalta. Pelkästään jakeessa Fil 1:1 perusteella emme saa minäänlaista sisällöllistä kuvaa siitä, mitä *diakonos* nimikkeellä varustettu henkilö on seurakunnassa tehnyt. On kuitenkin tärkeää huomata, että Paavalin teksteissä virkojen ja tehtävien monimuotoisuus ei liity erityisesti diakonisiin tehtäviin vaan ylipäänsä kaikkiin seurakunnallisiin toimiin. Jos emme voikaan määrittellä Paavalin teksteistä nykyisen diakonian viran edustajia, niin sama koskee myös vaikkapa pappia ja piispaa.

Paavalin ajan jälkeisen ajan kysymyksiä

Seuraavaksi tarkastelen Paavalin aikaa myöhempiä UT:n tekstejä ja siirryn sen jälkeen Jeesus-traditioon. Edellä mainituissa diakonian virkaa selvittäneissä

raporteissa on UT:n teksteistä nostettu usein kaksi jaksoa yli muiden: Apostolien teot 6 ja 1. Tim 3:8–13. Kumpikin jakso on kirjoitettu ensimmäisen vuosisadan lopulla, mutta ne pyrkivät antamaan vaikutelman varhaisesta ja auktorisoidusta kuvauksesta joko käyttämällä historian kuvauksen muotoa (Apt) tai kuuluisan henkilön peitenimeä (1. Tim). (Pesch 1986, 28; Roloff 1988 45–46)

Ensimmäisessä Timoteus-kirjeessä kirjoittaja käyttää ilmausta *diakonos*, mutta mistä on kysymys? Pitäisikö *diakonos* kääntää suoraviivaisesti suomeksi sanalla ”diakoni”? Suomalainen käännös (1992) käyttää ilmausta ”seurakunnanpalvelija”. Sana *diakonos* esiintyy tekstissä kaitsijaa (*episkopos*) käsittelevän jakson 1. Tim 3:101507 jälkeen seuraavalla tavalla.

8 Myös seurakunnanpalvelijoiden on oltava arvokkaita ja vilpittömiä. He eivät saa käyttää liikaa viiniä eivätkä tavoitella omaa hyötyään. 9 Heidän tulee tuntea uskon salaisuus ja pitää omatuntonsa puhtaana. 10 Myös heidät on ensin tutkittava, ja kun heidät on todettu moitteettomiksi, he saavat ryhtyä hoitamaan tehtäväänsä. 11 Samoin tulee naisten olla arvokkaita, eivätkä he saa puhua muista pahaa. Heidän on oltava raittiita ja kaikessa luotettavia. 12 Seurakunnanpalvelijan on oltava yhden vaimon mies, ja hänen on pidettävä hyvää huolta lapsistaan ja perhevästään. 13 Ne, jotka hoitavat virkansa hyvin, saavat arvostetun aseman ja voivat rohkeasti julistaa uskoa Kristukseen Jeesukseen.

Seurakunnan kaitsijasta puhutaan edellä aina yksikössä, kun taas ”seurakunnanpalvelijoista” puhutaan monikossa. Entä millainen sisällöllinen kuvaus näistä seurakunnan työntekijöistä annetaan? Keskeiset laatuvaatimukset keskittyvät persoonallisiin ominaisuuksiin ja perhetilanteeseen, mutta muutama viite löytyy myös työn sisällöstä. Mitä ilmeisimmin on kysymys kristityistä, jotka oman seurakuntansa sisällä valitaan hoitamaan vastuutehtävää. Näiltä edellytetään erityisen hyvää käytöstä aikalaisten silmissä: arvokkuutta, vilpittömyyttä, ei liian suurta oman edun tavoittelua tai holtittomuutta elämäntavoissa. Erityisesti ”seurakunnanpalvelijoista” todetaan, että heidän tulee tuntea ”uskon salaisuus ja pitää omatuntonsa puhtaana” ja että he ”voivat rohkeasti julistaa uskoa Kristukseen”.

Ilmaus *diakonos* esiintyy samassa kirjeessä myös jakeessa 1. Tim 4:6 puhuttaessa Timoteuksesta, jonka tehtävänä on pitää oikea ja puhdas usko, opiskella pyhiä kirjoituksia, opettaa ja auttaa muita seuraamaan oikeaa tietä. Vastaavasti myös Paavaliin liitetään ilmaus *diakonia* kohdassa 2. Tim 1:12 ja edel-

leen liittyen Timoteukseen jakeessa 2. Tim 4:5 (vrt. Apt 19:22). Asiyhteydestä käy ilmi, että sekä Paavali että Timoteus ovat hoitamassa erityistä kutsumustointia ja tehtävää. Sitä vastoin näissä teksteissä ei ole viitteitä sellaisista tehtävistä, jotka liittyvät diakonian sosiaalis-karitatiiviseen puoleen kirkossa tai yhteiskunnassa.

Timoteus-kirjeen esimerkki osoittaa, että on syytä uudestaan harkita tekstissä esiintyvän *diakonos*-sanan kääntämistä. Perinteinen käännös on yleensä puhunut palvelijasta (esim. Roloff 1988, 174). Vastaavasti asian tulkitsevat myös molemmat suomalaiset kirkolliskokouksen asettamien komiteoitten raportit (*Yhdessä kirkon virassa* s. 22; *Palvelijoiksi vihityt* s. 49–50).

Sen sijaan John N. Collins on esittänyt, että palvelemisen sijasta termi käännettäisiin tavalla, joka tuo esiin selkeämmin vastuullisen aseman erityisten tehtävien hoitajana tai viestin välittäjänä. Englanninkieliseksi vastineeksi Collins ehdottaa sanaa "middleman". Suomalainen vastine tälle olisi "välittäjä, viestintuoja". (Collins 1990, 237–238; katso myös Ismo Dunderbergin artikkelia tässä toisaalla julkaisussa). Tämän tekstijakson kohdalla ei kuitenkaan erityisesti korostu viestinviejän ominaisuudet, mutta eivät myöskään perinteiset palveluun liittyvät tehtävät. Timoteus-kirjeitten *diakonos*-ilmauksia ei tulisi ainakaan suoraan kääntää "diakoniksi". Sen sijasta osuvampaa voisi myös käyttää ilmausta "seurakunnan työntekijä".

Mielenkiintoinen ensimmäisen Timoteus-kirjeen yksityiskohta on tavassa, jolla jakeissa 5:9–16 käsitellään niitä seurakuntaan kuuluvia vanhempia naisia, jotka ovat jääneet leskiksi.

9 Leskien luetteloon kelpaa vain sellainen, joka on kuusikymmentä vuotta täyttänyt ja joka on ollut vain yhden miehen vaimo. 10 Hänen on oltava tunnettu hyvistä teoista, siitä että hän on kasvattanut lapsia, majoittanut kotiinsa matkalaisia, pessyt uskovien vieraidensa jalat, auttanut vaikeuksissa olevia ja kaikin tavoin harrastanut hyvää.

Kuten seurakunnan kaitsijan ja seurakuntapalvelijoiden on myös "leskien" oltava hyvämaineisia. Sen lisäksi heidän tehtävinään mainitaan sekä kasvatus-tehtävät että myös karitatiiviset toimet, joilla autetaan vaikeuksiin joutuneita. Koska lesket tuli merkitä tiettyyn luetteloon, niin se viitanee seurakunnan sisällä tunnistettua erityisasemaa. Verrattuna kaitsijan ja seurakunnanpalvelijoiden rooliin on leskien painoarvo kuitenkin selvästi marginaalisempi. Timoteus-kirjeitten näkökulmasta valta ja miehet niputtuvat yhteen samoin kuin naiset (lesket)

ja hädänalaisista huolehtiminen. Kirjeitten edustamaa mieskeskeistä valta-asetelmaa onkin nimitetty *kyriarkiseksi* (Schüssler Fiorenza 1992, 8, 117–120). Se, mitä nykyisin kutsutaan karitatiiviseksi diakoniaksi, on ensimmäisen vuosisadan loppuvaiheissa ollut yhteisön kyriarkisen arvoasteikon mukaan tärkeää mainita, mutta ei kuitenkaan niin olennaista, että se nousisi ensisijaisten asioiden joukkoon. Timoteus-kirjeissä nainen ja diakonia jäivät marginaalisiksi ja kehällisiksi ilmiöiksi asioiden arvostuksen, vallan ja päätöksenteon näkökulmasta.

Seuraavaksi on syytä tarkastella Apostolien tekojen lukua 6, erityisesti jakeita 1–7. Se on syntynyt käytännössä samoihin aikoihin kuin Timoteus-kirjeetkin, vaikka siinä kuvataan noin puoli vuosisataa varhaisempia kirkon alkuvaiheita.

6:1 Noihin aikoihin, opetuslasten joukon yhä kasvaessa, kreikkaa puhuvat alkoivat syyttää hepreankielisiä siitä, että heidän leskiään syrjittiin päivittäisiä avustuksia jaettaessa. 2 Silloin apostolit, ne kaksitoista, kutsuivat koolle koko opetuslasten joukon ja sanoivat: “Ei ole oikein, että me ruoan jakamisen tähden lyömme laimin Jumalan sanan. 3 Valitkaa siis, veljet, keskuudestanne seitsemän hyvämaineista miestä, jotka ovat Hengen ja viisauden täyttämiä, niin me asetamme heidät tähän tehtävään. 4 Silloin me voimme omistautua rukoukseen ja Jumalan sanan jakamiseen.”

5 Kaikki, jotka olivat koolla, pitivät tätä ehdotusta hyvänä. He valitsivat Stefanoksen, miehen, joka oli täynnä uskoa ja Pyhää Henkeä, sekä Filippoksen, Prokoroksen, Nikanorin, Timonin, Parmenaksen ja Nikolaoksen, antiokialaisen käännynnäisen. 6 Nämä tuotiin apostolien eteen, ja apostolit rukoullivat ja panivat kätensä heidän päälleen. 7 Jumalan sana levisi leviämistään. Opetuslasten määrä kasvoi Jerusalemissa nopeasti, ja usko voitti puolelleen myös monia pappeja.

Perinteisesti monet ovat olleet valmiit mieltämään yllä olevan kuvauksen diakonian viran syntyhetkeksi. Näin kyseinen teksti tulkittiin vielä hiljattain *Diakonian käsikirjan* avausartikkelin alkusanoissa (Veijola 2002, 13). On kuitenkin monia seikkoja, jotka viittaavat toisenlaiseen ratkaisuun. Tekstijakson tulkinnaassa onkin syytä olla hätköimättä, sillä suoraa yhteyttä luvun Apt 6 ja diakonian viran välillä ei voida osoittaa (Ahonen 1991, 24; tosin Ahonen puhuu ristiriitaisesti myöhemmin ”protodiakonien” valinnasta 1991, 25). Vuoden 2002 komitean raportti toteaa, että ”myöhempää diakonian virkaa ei voi kuitenkaan suoraan johtaa Apostolien tekojen kertomuksesta” (s. 50). Tästä huolimatta Apostolien

teoissa mainituista hellenistijohtajista todetaan raportissa vain vähän myöhemmin, että ” ’diakonit’ ovat sekä rakkaudenpalvelijoita että saarnaajia”. (s. 51)

Itse asiassa luvussa Apt 6 sanaa *diakonos* ei esiinny kertaakaan. Sen sijaan substantiivi *diakonia* esiintyy jakeissa 6:1, 4 ja verbi *diakonein* jakeessa 6:2. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole erityinen karitatiiviseen hyvän tekemiseen viittaava ilmaus vaan yleensä palvelua tai tehtävää kuvaava ilmaus. Sanalla voidaan ilmaista yhtä hyvä ”sanan palvelua” jakeessa 4 kuin ”ruuan jakamista” jakeessa 1. Sitä paitsi sanalla *diakonia* viitataan useissa kohdin yleiseen apostoliseen tehtävään: 1:17, 25; 20:24; 21:19.

Luvussa Apt 6 ei tulekaan etsiä normatiivista perustapahtumaa ensimmäisten diakonien vihkimisestä virkaan vaan pikemminkin kysymys on etnisen vastakkainasettelun ratkaisemisesta varhaisen kristillisen seurakunnan sisällä. Kreikkaa puhuvien, ilmeisesti Palestiinan ulkopuolelta tulleitten hellenistijuutalaisten ryhmän asemaa haluttiin vahvistaa. Valituista mainitaan myöhemmin Stefanos luvuissa Apt 6–7 ja Filippos jakeessa 21:8. Molemmissa yhteyksissä kysymys on evankelistasta, joka toimii aivan samassa julistustehtävässä kuin apostolit, ei karitatiiviseen työhön paneutuvasta henkilöstä. Luvun Apt 6 seitsemän miestä lienevätkin lähinnä hellenistisen kristillisyyden johtohahmoja. (Pesch 1986, 231) Kuten Stefanoksen ja Filippoksen myöhempi käytännön toiminta osoittaa, he saivat laaja-alaisen mandaatin toiminnalleen, joka lienee keskittynyt kreikkaa puhuvien kristittyjen asioihin (Apt 6:1). Se, että kreikankielistä ryhmää edustavat uudet johtohenkilöt saavat toiminnallaan vapauttaa heprealaiset apostolit ”julistamaan sanaa”, on vain tekstin epäselvästi muotoiltu viite siitä, että Jumalan sanan julistamiselle haluttiin antaa suurempi merkitys kuin päivittäiselle ruoka-avustusten jakamiselle. Tutkimuksessa on myös viime vuosina korostettu Apostolien tekojen kirjoittajan tendenssiä pyrkiä siloittelemaan keskenään ristiriitaisten (etnisten) ryhmien välisiä konflikteja, jotta kristinuskosta muodostuisi positiivinen kuva (Schille 1994, 243, 253–259).

Yhteenvetona on luvusta Apt 6 todettava, että kyseistä jaksoa ei voi käsittää ensimmäisten diakonien virkaan asettamiseksi. Kuten ensimmäisessä Timoteus-kirjeessä on nytkin *diakonia*-sanueen yhteys karitatiiviseen diakoniaan ohut tai tulkinnanvarainen. Pikemminkin sanat viittavat yleisemmin tehtävän tekemiseen tai työhön.

Evankeliumit

Edellä oleva tekstien tarkastelu on edellä tuottanut monimuotoisen tuloksen. UT:ssa ei esiinny selkeää ja hahmottunutta kuvaa diakonian virasta tai muista seurakunnallisista viroista. Sanoille *diakonia* ja *diakonos* ei ole löytynyt myöskään tähän mennessä selkeitä sisällöllisiä muotoja. UT:n osalta on vielä syytä tarkastella evankeliumitekstejä.

Verbi *diakonein* esiintyy Markuksen evankeliumissa viidesti. Enkelit palvelivat Jeesusta, kun hän oli viettänyt autiomaassa 40 päivää (1:13). Palveluun, hoivaan ja huolehtimiseen liittyvä kielikuva on selvä, kun ajattelee äärimmäisissä olosuhteissa ollutta väsynyttä, janoista ja nälkäistä miestä. Seuraava teksti on jakeessa Mark 1:31: siinä verbi liittyy ruoan tarjoiluun ja vieraiden huoltamiseen. Samoin tapahtuu jakeessa Mark 15:41. Vastaavaan tekstiyhteyteen liittyvät muista evankeliumeista kohdat Luuk 10:40, 22:37 ja Joh 12:2. On mielenkiintoista, että jakeessa Luuk 8:3 käytetään samaa verbiä naisista, jotka taloudellisesti tukivat Jeesus-liikettä. Edelleen Matteuksen evankeliumissa on jakeissa Matt 25:31–46 viimeisen tuomion kuvauksessa verbi *diakonein* liitetty palvelemiseen

44 “Silloin nämäkin kysyvät: ‘Herra, milloin me näimme sinut nälissäsi tai janoissasi, kodittomana tai alasti, tai sairaana tai vankilassa, emmekä autanneet (*diakonein*) sinua?’ 45 Silloin hän vastaa heille: ‘Totisesti: kaiken, mikä te olette jättäneet tekemättä yhdelle näistä vähäisimmistä, sen te olette jättäneet tekemättä minulle.’”

Lopulta diakonian virkakeskustelun kannalta eräällä tavalla kaikkein mielenkiintoisimmat tekstit ovat Markuksen evankeliumin jakeet 9:35 ja 10:45.

9:34 He olivat vaiti, sillä he olivat väitelleet siitä, kuka heistä oli suurin. 35 Jeesus istuutui, kokosi kaksitoista opetuslastaan ympärilleen ja sanoi heille: “Jos joku tahtoo olla ensimmäinen, hänen on oltava viimeinen ja kaikkien palvelija (*diakonos*).” 36 Sitten hän asetti heidän keskelleen lapsen, otti hänet syliinsä ja sanoi: 37 “Joka minun nimessäni ottaa luokseen yhdenkin tällaisen lapsen, se ottaa luokseen minut. Ja joka ottaa minut luokseen, ei ota minua, vaan sen joka on minut lähettänyt.”

10:41 Kun muut kymmenen kuuluiivat tästä, he suuttuivat Jaakobille ja Johannekselle. 42 Mutta Jeesus kutsui heidät luokseen ja sanoi: “Te tiedätte, että ne, jotka ovat hallitsijan asemassa, ovat kansojen herroja ja maan

mahtavat pitävät kansoja valtansa alla. 43 Niin ei saa olla teidän keskuudessanne. Joka tahtoo teidän joukossanne tulla suureksi, se olkoon toisten palvelija (*diakonos*), 44 ja joka tahtoo tulla teidän joukossanne ensimmäiseksi, se olkoon kaikkien orja (*doulos*). 45 Ei Ihmisen Poikakaan tullut palveltavaksi, vaan palvelemaan (*diakonein*) ja antamaan henkensä lunnaiksi kaikkien puolesta.”

Molemmat jaksot liittävät *diakonia*-sanueen palvelun ja valta-aseman teemaan. Molemmissa tulee esiin sanan *diakonos* merkitys palvelijana ja muita auttavana. (Gnilka 1989, 103; vrt. myös Collins 1990, 248–252) Edelleen käy ilmi, että Jeesus itse samastuu erittäin voimakkaasti tähän orjan tai palvelijan rooliin ja antaa esikuvan seuraajilleen ja erityisesti niille, jotka ovat johtavassa asemassa olevia. Jeesuksen seuraajan tulee olla *diakonos*, palvelija, jonka Jumala valtuuttaa tärkeään tehtävään (katso myös Joh 12:26). UT:n teksteistä juuri evankeliumien yhteydessä voi *diakonia*-sanana kääntää palveluna. Kirkon tulkintahistorian kannalta kysymys on myös kaikkein olennaisimmasta kaanonin osasta.

Vanhan testamentin näkökulmia diakoniaan

Vakiintuneena käytäntönä on nykyisin lukea osaksi diakonian toimintatapoja niin sanottu profeettallisen diakonian ulottuvuus. Tällöin tarkoitetaan diakonian yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja pyrkimystä vaikuttaa myös asioiden rakenteisiin ja yhteiskunnan päätöksentekoon. Tällöin hyväksytään se, ettei diakoniaa ole vain välitön avun antaminen ja kriisiapuun keskittyvä toiminta vaan paneutumisen mahdollisuuksien mukaan myös ongelmien taustoihin ja vaikutusketjujen varsinaisiin syihin. Tämä diakonian näkökulma on saanut otsakkeensa, profeettallinen diakonia, VT:n profeettallisesta aineksestä. Erityisesti se tulee esiin profeettakirjoissa, mutta myös lakiteksteissä ja psalmeissa.

Luonnollisesti kreikkalaisperäisiä diakonia-johdannaisia sanoja ei kuitenkaan VT:n heprealaisissa teksteissä esiinny. Kreikankielisessä Septuagintäkäännöksessäkin sanue esiintyy ainoastaan Esterin kirjassa merkityksessä kuvaamaan kuninkaan hovissa olevia kuninkaan virkamiehiä. Suomalainen raamatunkäännös käyttää ilmausta ”hoviherra” kääntäessään kyseisten kohtien heprealaisen tekstin (LXX *diakonos* Ester 2:2; 6:3, 5; hepreassa *na^car*). Tässä

mielessä VT:ssa ei löydy erityistä diakoniaan liittyvää käsitteen muodostusta, jossa käytettäisiin diakonia-sanasta johdettuja ilmauksia.

Itse diakoninen perusmotiivi on kuitenkin erittäin tyypillinen VT:n ajattelussa. Koska tämän artikkelin painopisteenä ovat diakonian virkaan liittyvät kysymykset, käsittelen seuraavassa vain kursorisesti laajempaa kysymystä diakonian teologiasta VT:ssa. Sen keskeinen puoli tulee esiin luomisteologiassa, joka on luonteeltaan universaalialia ja jokaista ihmistä koskettavaa. Sen mukaan Jumalan luomistyön peruspyrkimyksenä on antaa ihmiselle elämä, jokapäiväinen ravinto ja varmuus siitä, että kaikilla on riittävä toimeentulo, ravinto ja turvallisuus. Tämä tulee esille niin luomiskertomuksissa (1Moos 1–2), monissa psalmeissa (kuten Ps 104) kuin viisauksikirjallisuudessakin (Sananlaskut, Saarnaaja, Job). Luominen ymmärretään Jumalan jatkuvaksi asenteeksi ja toiminnaksi, joka ei vain tapahtunut kerran vaan on luonteeltaan nykyhetkistä. Luominen on elämän peruslahja, armo, jonka elävät saavat ilman omaa ansiotaan. Luomistyön tulokset ovat luonteeltaan kaikille kuuluvia, inklusiivisia, vaikka monia VT:n tekstejä varjostaakin kohtuuttomasti sisäpiirimäinen kansallisen ja ryhmähenkisen ajattelun perinne ja luomisteologiaa sovelletaan ensisijaisesti koskemaan vain israelilaisia. Muita kansoja saatetaan kuvata jopa israelilaisten maanvalloituksen tieltä tuhottavina vihollisina (esimerkiksi Joos 3:9–10; 6:20–21; 8:24–29). Kyseiset tekstit heijastavat voimakkaasti kirjoitusajankohdan (Jerusalemien hävityksen 587 eKr. jälkeen) poliittista ja sosiokulttuurista jännitettä, jossa israelilaiset elivät. Muihin kansoihin suuntautuva aggressio on tulkittavissa – vaikkakaan ei nykykäsityksen mukaan hyväksyttävissä – osaksi kansallista kriisityötä uhatun identiteetin säilyttämiseksi. (Latvus 1998, 89-93; katso myös Veijola 1995, 97–99, 107–109)

Tämänkaltaisen ryhmäkuntainen ajattelu, partikularismi, ei kuitenkaan VT:ssa tee tyhjäksi luomisen tuottaman hyvän kuulumista kaikille luoduille. Nykydiakonian näkökulmasta luomisteologia merkitsee ravinnon ja perustoimeentulon kuulumista kaikille ihmisille (Blennberger 2002, 172–173).

Diakonian kannalta tärkeäksi VT:n perusteemaksi nousevat ne tapaukset, joissa luomistyön tulokset syystä tai toisesta joutuvat uhatuiksi tai kun joitakin ihmisryhmiä syystä tai toisesta joutuu luomisarmon ulkopuolelle. VT:n keskeinen uskontunnustus, credo, korostaa israelilaisten olleen suurvallan alistamia orjia, jotka Jumala vapautti (Deut 26:5–11). Edelleen syrjäytymisvaarassa olevina ryhminä mainitaan VT:ssa ilman perheyhteisön suojaa olevat lesket tai orvot

(Deut 24). Samaten kansallisen tukiverkon ulkokehälle jääneet etnisten vähemmistöjen edustajat, varattomat, maattomat päivätyöläiset tai velkakurimukseen jääneet pientilalliset olivat esimerkkejä tuon ajan ahdinkoon joutuneista, joilla on ollut vain rajallinen mahdollisuus täysipainoiseen elämään. Jumalan erityinen huolenpito köyhistä, perusturvaa antaneen perhetuen ulkopuolelle jääneistä tai muutoin uhatuiksi joutuneista on yksi VT:n ydinteemoista. (Hoppe 2004, 39–41, 171–174; Pleins 2001, 41–81)

VT:n teksteissä ei tyydytä siihen, että köyhää tai vaikeuksiin ajautunutta on autettava. Tämän väistämättömän ensiavun lisäksi on käytävä käsiksi itse asian syihin ja selvítettävä, mistä joidenkin kansanosien heikko tilanne johtuu. Muinaisen Israelin yhteydessä on tarkasteltava muun muassa maanomistukseen liittyviä kysymyksiä (Jes 5:8), oikeuslaitoksen toimintaa (Aam 5:7–13), päivätyöläisen palkanmaksua (Deut 24:14), yhteiskunnan taloudellisia mekanismeja (2 Kun 4:1–7) tai vaikkapa varattomalle annettavan lainan reunaehtoja (2 Moos 22:24–26). Tarkastelun päällimmäisenä kysymyksenä näissä teksteissä on se, miten kyseessä olevilla yhteiskunnan eri sektoreilla otettiin huomioon yhteisön haavoittuvimmat tahot. Tähän kiteytyy ytimeltään eräiden VT:n profeettakirjojen, kuten Aamoksen, Miikan ja Jesajan (erityisesti luvut 1–12), keskeinen teema. (Hoppe 2004, 99–102)

Kuten edellä on tullut ilmi, näitä diakonian teologian keskeisiä teemoja eivät tuo esille vain tietyt profeettatekstit vaan myös lainsäädännössä (2. Moos 22; 5. Moos 24) ja psalmeissa (esim. Ps 9–10, 146) tuodaan esiin Jumalan erityinen huolenpito yhteiskunnan vähävoimaisista ryhmistä. Tätä jumalallista tehtävää on toteuttamassa yleisitämaisen käsityksen mukaan erityisesti kuningas. VT:ssa usein myös profeetat saavat tärkeän roolin. Sen sijaan harvemmin yhteiskunnallisen oikeuden puolustamisessa esiin tulevat VT:n ajan uhrikulusta vastanneet papit. Papeilla ei näytä olevan VT:n maailmassa selvää roolia yhteiskunnallisen vastuun kantamisessa tai luomisteologian varjelijoina.

Yhteenvetona voi VT:n osalta todeta, että niin karitatiivisen kuin sosiaalisen diakonian motiivit ja tehtävät ovat keskeisesti esillä yhtenä kantavana ajatusrakenteena läpi eri kirjoitusten. Nykymaailmasta lainatuilla termeillä voi todeta, että iakoniolla ja diakoniasta vastaavilla on VT:n mukaan keskeinen rooli Jumalan luomassa maailmassa ja uskonyhteisössä.

Yhteenveto

Analyysin perusteella on palattava artikkelin alussa tehtyyn kysymykseen siitä, millainen kuva diakonian virasta syntyy läpikäytyjen Raamatun tekstien valossa. On ilmeistä, että erilaisessa historiallisessa tilanteessa syntyneestä kirjakokelmasta, kristinuskon perustavasta kaanonista, ei voi sellaisenaan kopioida tiettyä virkamallia, joka voitaisiin vaivatta vain siirtää suomalaiseen yhteiskuntaan kolmannen vuosituhatvuoden alussa. On kuitenkin ilmeistä, että seuraavat keskeiset kantavat ajatusrakenteet kannattaa ottaa huomioon tarkennettaessa diakoniatyöntekijöiden asemaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Lienee perusteltua todeta, että UT:sa esiintyviä *diakonia*-johdannaisia sanoja on aiempina vuosikymmeninä tulkittu liian kapeasti karitatiivisen palvelun tai jopa pelkästään pöytäpalvelun merkityksessä. Tässä suhteessa John N. Collins on osittain oikeassa tutkimuksessaan. Ilmaus *diakonos* on ollut tätä laajempi merkityssisällöltään UT:n teksteissä. Vastoin Collinsin teesiä on kuitenkin todettava, että on selvästi ylitulkintaa, jos palvelun teema irrotetaan diakonia-sanueesta. Erityisesti tapahtumia kuvailevat evankeliumitekstit osoittavat vastaansanomattomasti, että palvelun elementti on mukana monissa yhteyksissä. Toisaalta monissa paikoissa termillä ilmaistaan myös arvovaltaista työntekijää, viestin välittäjää, joista esimerkkeinä ovat Timoteus, Paavali tai Jeesus. Titteliin *diakonos* näyttääkin paikoin yhdistyvän palvelijan ja päällysmiehen roolit.

Edelleen on ilmeistä, että nykymerkityksessä ymmärretyn diakonian perusteema kuuluu Raamatun perustaviin rakenteisiin niin VT:n teksteissä kuin myös Jeesus-traditiossa. Tällöin diakonian teologiaa – ja tähän liittyvää virkateologiaa – ei tule rakentaa pelkästään niiden jaksojen varaan, joissa esiintyy diakonia-alkuisia ilmauksia. Luomisteologian perusteella, siis myös ihmisen hyvinvoinnista huolehtimisen näkökulmasta käsin, keskeisenä Jumalan mielenkiinnon kohteena ovat kulloisessakin tilanteessa yhteiskunnan ja voimakkaimpien kansanryhmien reunalle jäävät ihmisryhmät. VT:n profeettallinen näkökulma merkitsee sen kaltaisen oikeudenmukaisuuden edistämistä, jossa myös muut kuin vaurauden, poliittisen vallan tai muun ylivoimaisen aseman avulla toimeentulonsa varmistaneet muistetaan. Tämä merkitsee, että valtaan perustuvan oikeudenmukaisuuden rinnalle nostetaan myös heikkoja ja äänettämiä puolustava oikeudenmukaisuuden vaatimus. Profeettallisen diakonian asema kaanonin kokonaisuudessa on ilmeinen, mutta muodot, toimintatavat ja tekijät ovat vaihtu-

via. On kuitenkin ilmeistä, että profeetallinen diakonia on luonnollinen osa nykyaikaisen kristillisen seurakunnan perustehtävää siinä kuin myös yksittäiseen ihmiseen kohdistuva rakkaudenpalvelus.

VT avaakin diakonian virkakeskusteluun tärkeän näkökulman. Luomisteologian toteuttamiseksi ja VT:n profeetallisen teologian näkökulmasta uhrikulttiin keskittynyt pappeus ei ollut muinaisessa Israelissa keskeinen toimija. Sen sijaan tuon ajan yhteisöjen hyvinvointiin keskittyneet profeetat, ja myös lainsäätäjät tai yhteiskunnallisen muutoksen tähdänneet psalmien rukoilijat, voidaan mielekkäimmin rinnastaa nykyisessä kirkon toimintojen kentässä juuri yhteisö- tai diakoniatyöntekijöihin.

Myöskään Jeesuksen antamaa esimerkkiä lähimmäisen rakastamisesta, parantamistoiminnasta ja itsensä antavasta toisen palvelemisesta tuskin voitaaneen pitää toissijaisena osana kristillistä uskoa. Jeesuksen esimerkin mukaan diakonia ei ole vain puutteessa olevan ihmisten hyväksi tehtyä hyvää toimintaa vaan olennainen osa kristillisen uskon ydintä.

Sitä vastoin kristinuskon kanonisoiduissa teksteissä ei ole olemassa selkää diakonian viran muotoa tai edes sen yksiselitteistä lähtökohtaa. Luku Apt 6 kuvaa lähinnä varhaiskirkon hellenistijuutalaisten johtajien valintaa, jakso 1. Tim 3 puolestaan sellaisia seurakunnallisia viranhaltijoita, joita ei voida suoraan rinnastaa nykyisiin diakoniatyöntekijöihin. Myöskään monet muut *diakonos*-sanan esiintymät eivät yksiselitteisesti tai sellaisenaan viittaa sosiaalista tai karitatiivista palvelutyötä tekevään seurakunnan työntekijään. Samalla kuin ilmaistaan, ettei diakoniatyöntekijöiden viran esikuvaa *sellaisenaan* löydy UT:sta on sama sanottava myös kaikista muistakin nykyisistä kirkon viroista. UT ei myöskään suoraan anna mallia papin tai piispan virkaan. Niiden virkojen paras perustelu on asioiden ja henkilöiden muodostama jatkumo Jeesuksen ja alkukirkon kautta aina tähän päivään asti. Täsmälleen samaa voidaan kuitenkin sanoa myös diakonian virasta, jossa yhdistyy diakonisen sisällön keskeisyys Raamatussa ja nykykirkossa sekä tähän keskittyneiden kirkon vastuuhenkilöiden muodostama jatkumo.

Virkamalli, joka syntyy varhaiskirkossa, on kehityksen tulos. Sitä ei tule pitää sen enempää rappeutumisilmiönä kuin myöskään jatkuvana edistysliikkeenä, jossa voitaisiin nostaa esiin yksi absoluuttinen malli joltakin varhaiselta vuosisadalta. Pitkän prosessin aikana syntynyt kristillinen virkamalli on prosessuaalinen ja kontekstuaalinen muodoltaan ja sama pätee ilmeisesti siihen edel-

leenkin: voidakseen täyttää tehtävänsä parhaalla mahdollisella tavalla kirkon viran on otettava huomioon uskon sisältö ja nykyinen historiallinen toimintakonteksti.

Diakonia, sellaisena kuin se nykyisin ymmärretään, kuuluu kristilliseen uskontulkintaan ja on myös osa seurakunnan virkaa. Oikeastaan diakonisen näkökulman tulisi saada paikkansa niin tätä nimitystä kantavien viranhaltijoiden kuin myös muiden kirkon työntekijöiden työssä. Raamatun esimerkkien valossa diakonia voi merkitä erityistä vastuualuetta (erityinen diakonian virka), mutta myös näkökulmaa, jonka kautta tarkastellaan mitä tahansa virkaa (diakonia osana piispan ja papin virkaa). Jälkimmäisen näkökulman mukaan diakonian tulee olla elimellinen osa niin pappien, nuorisotyönohjaajien, lastenohjaajien, kanttoireiden kuin myös piispojen toimenkuvaa. Toisaalta käytännön työn organisoimisen kannalta monet diakonian nykyiset tehtävät puoltavat erityisen diakonian viran olemassaoloa osana kirkon virkaan. Nämä näkökulmat ovat selvästikin toisiaan täydentäviä, eivät toisensa pois sulkevia.

KIRJALLISUUS

- Ahonen, Risto, *Diakonaatin uudistus. Diakonian viran kehittäminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja muissa luterilaisissa kirkoissa*. KTK A, 56. Pieksämäki: Kirkon tutkimuskeskus 1991.
- Blennberger, Eric, *Diakonia ja diakonian teologia*. – Teoksessa *Anno Domini 2002. Diakoniatieteen vuosikirja*, toim. Lahtinen & Toikkanen, 2002, 155-178.
- Collins, John N., *Diakonia. Re-interpreting the Ancient Sources*. New York: Oxford University Press 1990.
- *Deacons and the Church. Making connections between old and new*. Leominster-Harrisburg: Gracewing-Morehouse Publishing 2002
- Gnilka, Joachim, *Das Evangelium nach Markus*. EKK II/2. Neukirchen-Vluyn: Benziger Verlag & Neukirchener Verlag 1989.
- Harnack, Adolf, *Kristinuskon olemus*. Helsinki: Otava 1912.
- Hoppe Leslie, *There Shall Be No Poor Among You. Poverty in the Bible*. Nashville: Abingdon Press 2004.
- Latvus, Kari, *God Anger and Ideology. The Anger of God in Joshua and Judges in Relation to Deuteronomy and the Priestly Writings*. JSOTS 279. Sheffield: Sheffield Academic Press 1998.
- Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö*. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto A 2002:1.
- Pesch, Rudolf, *Die Apostelgeschichte*. EKK V/1. Neukirchen-Vluyn: Benziger Verlag & Neukirchener Verlag 1986.
- Pleins, David J., *The Social Visions of the Hebrew Bible. A Theological Introduction*. Louisville: WJK Press 2001.
- Roloff, Jürgen, *Der Erste Brief an Timotheus*. EKK XV. Neukirchen-Vluyn: Benziger Verlag & Neukirchener Verlag 1988.
- Schille, Gottfried, *Konfliktlösung durch*

- Zuordnung. – Teoksessa Hrsg. Schäfer – Strohm, *Diakonie – biblische Grundlagen and Orientierungen*. Ein Arbeitsbuch. 2. Aufl., 1994. – Sivut 243-259.
- Schüssler Fiorenza, Elisabeth, *But She Said. Feminist practices of biblical interpretation*. Boston: Beacon Press 1992.
- Veijola, Timo, Totuus ja toleranssi. Deuteronomium 13. *TAik* (100) 1995, 97-109.
- Diakonian juuret Raamatussa – Teoksessa Helosvuori & muut (toim.), *Diakonian käsikirja*. Helsinki: 2002 Kirjapaja. Sivut 13-34.
- Yhdessä kirkon virassa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö*. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto A 1997: 9.

Diakonian resurssit ja alueellinen tarve Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan?

Johdanto

Laurentius, viimeinen Rooman seitsemästä diakoniasta ilmoitettiin surmattavaksi Rooman keisari Valeriukselle vuonna 258. Laurentius toi mukanaan kaikki lähiseutujen köyhimmät ja kurjimmat asukkaat ja julisti: “nämä ovat kirkon aarteet!”. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkolain (82§) mukaan “seurakunnan diakoniatyön tarkoituksena on kristillisestä rakkaudesta johtuva hengellisen ja aineellisen ja ruumiillisen avun antaminen hädänalaisille, ja sen tulee erityisesti kohdistua niihin, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”. Kirkkolain diakoniatyölle esittämä tavoite on dynaaminen ja siitä seuraa vaatimus paneutua hyvinvointivaltion ongelmakohtiin. Näin ollen diakoniatyön tulisi toimia erityisen aktiivisesti siellä, missä julkinen valta ei onnistu tarjoamaan riittävää turvaa.

Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa painottuu julkisen vallan rooli sosiaalisten riskien jakamisessa (Esping-Andersen 1990, 1999). Kolmas sektori ja kirkko sen osana on lähinnä liitetty eteläeurooppalaiseen malliin (Ferrera 1996). Suomen 1990-luvun lama herätti keskustelua eri instituutioiden – julkisen vallan, markkinoiden ja perheen – vastuunjaon muutoksesta pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa (Kautto 2001), jolloin esille nousi myös kolmannen sektorin toimijoiden, erityisesti kirkkojen rooli. (Bäckström 2001; Leis 2004; WREP 2003).

Valtio, kunnat, järjestöt ja seurakunnat ovat vahvasti läsnä suomalaisessa sosiaalityössä ja siihen liittyvässä avustustoiminnassa (Saari et al. 2005, 134). Kunnallisella sosiaalityöllä ja kirkon diakonialla on yhteiset historialliset juuret ja käsitteet. Lisäksi niillä on samankaltaisuuksia eettisessä perustassa ja toimintamuodoissa (Iivari ja Karjalainen 1999, 19). Suomessa diakonia on organisoitunut kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen vahvasti osaksi seurakuntien toimintaa. Seurakunnassa tulee olla Kirkkojärjestyksen (KJ 6:9) edellyttämällä tavalla vähintään yksi diakonian virka. Seurakunnissa palvelevia diakoniatyöntekijöitä on yhteensä noin 1200.

Keskeinen kysymys kirkon roolista hyvinvointivaltiossa koskee diakoniatyön kohdentumista: onko kyse julkista valtaa täydentävästä vai korvaavasta toiminnasta. Mikäli diakonia kohdentuu sellaisille alueille, joilla on suhteellisesti vähemmän huono-osaisuutta, kyse on julkista vallan vastuuta täydentävästä toiminnasta. Tällöin julkinen valta voi vähentää omaa vastuutaan vedoten kirkon ja julkisen vallan toiminnan päällekkäisyyteen. Mikäli diakonia taas on aktiivisempaa siellä, missä on suhteellisesti enemmän huono-osaisuutta, se korvaa julkisen vastuun puutteita. Tässä tapauksessa kirkko voi käydä keskustelua julkisen vallan vastuun rajoista ilman pelkoa julkisen vallan vastuun hiipumisesta (Malkavaara 2002). Historiallisessa tarkastelussa kirkon diakoniatyö on vahvistunut silloin, kun julkinen sektori on heikentynyt – ja päinvastoin (Saari et al. 2005, 134–144). Näin tapahtui myös laman jälkeen.

Evankelis-luterilainen kirkko profiloitui 1990-luvulla selvemmin köyhien auttajana kuin koskaan aikaisemmin hyvinvointivaltion kaudella (Yeung 2003). Diakoniaa kuvaavien tilastojen perusteella diakoniatyö reagoi taloudellisen hädän lisääntymiseen heti laman jälkeen (Malkavaara 2002; Kuvaja 2002; Yeung 2003). Diakonian asiakaskontaktit lähtivät kasvuun vuonna 1994 ja jatkoivat kasvua aina vuoteen 1998 asti jääden tämänkin jälkeen aikaisempaa korkeammalle tasolle (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2003, 115.).

Diakonian painopiste siirtyi laman jälkeen vanhuksista työikäisiin, joiden turvallisuus oli järkkynyt työttömyyden ja pätkätöiden seurauksena. Aikaisemmin yleinen kotikäyntityö väheni ja työntekijät alkoivat tavata asiakkaita ennen muuta vastaanotoilla. Taloudellisesta avustamisesta (ml. ruoka-apu) tuli yhä tärkeämpi osa diakoniatyötä. Samalla diakoniatyöntekijät alkoivat huolestua siitä, että toimintamuodoiltaan yhä enemmän sosiaalityötä muistuttavasta diakoniatyöstä tulisi kunnan sosiaalityön korvike (Kettunen 2001, 11).

Diakoniatyöhön liittyen on tehty vain niukasti kvantitatiivista tutkimusta. Kyse on osittain aineistojen puuttumisesta. Kirkkohallitus kuitenkin kerää vuosittain seurakuntakohtaisia talous- ja toimintatilastoja diakoniatyöstä. Aineistoa ovat hyödyntäneet Saari, Kainulainen & Yeung (2005, 163–168), jotka tutkivat altruismia muun muassa diakoniamenojen avulla osoittaen diakoniamenojen korkean tason olevan yhteydessä ennen muuta maaseutukuntiin ja niiden elinkeinoihin. Kangas & Saari (2000) sekä Elovainio & Forma (2000) ovat tutkineet yhteisvastuukeräyksen tuottoa selittäviä tekijöitä. Iivari & Karjalainen (1999) tutkivat diakoniatyön asiakaskunnan muutosta, asiakkaiden sosiaalisia taustoja ja diakonisen avun tarvetta ja tarjontaa pääkaupunkiseudulla diakonian asiakastilastojen avulla. Kettunen (2001) selvitti kyselyn ja haastatteluiden avulla muun muassa diakonia asiakaskunnan avun tarpeita ja diakoniatyöntekijöiden avustuskeinoja.

Oletamme, että seurakuntien diakoniatyöllä olisi yhteyksiä alueen huono-osaisuuteen. Aiemman tutkimuksen pohjalta oletamme yhteyksiä löytyvän erityisesti taloudelliseen huono-osaisuuteen, kuten työttömyyteen ja toimeentulotuen tarpeen osoittamiin vaikeuksiin. Diakonian tavoite auttaa niitä, joiden hätä on suurin, luo oletuksen yhteyksistä myös esimerkiksi asunnottomuuteen ja päihdeongelmiin. On myös mahdollista, että yhteyksiä ei löydy, kun vaihtelua tarkastellaan valtakunnallisella tasolla. Diakoniatyön kenttä ja seurakuntien alueiden ongelmat ovat hyvin erilaisia, mikä aiheuttaa paljon vaihtelua. Seurakunnille diakonia on myös vain yksi työmuoto, joka kilpailee resursseista muiden työmuotojen kanssa. On mahdollista, että muutenkin jo hyväosaisissa seurakunnissa on mahdollisuus panostaa diakoniatyöhön (ns. kynnysefekti), koska muuhun toimintaan on myös saatavissa paljon resursseja. Huono-osaisissa seurakunnissa resurssit voivat sitoutua kokonaan muuhun kuin diakoniaan, vaikka tarve sille olisi suuri.

Tutkimme diakonian kohdentumista kirkkolain asettaman tavoitteen avulla. Tavoite auttaa hädänalaisimpia ja niitä, joita ei muutoin auteta, voidaan jakaa kahteen osaan. Kyse on diakoniatyön resursseista ja diakoniatyön toimintamuodoista. Ensinnäkin seurakuntien tulisi panostaa diakoniatyöhön eniten siellä, missä on hätä on suurin. Toiseksi seurakuntien tulisi käyttää diakoniatyön resursseja kaikkein hädänalaisimpien auttamiseen.

Pyrimme seuraavassa tutkimaan vain ensimmäistä kysymystä, toisin sanoen sitä, käyttääkö sellainen seurakunta suhteellisesti enemmän varoja dia-

koniaan, jonka alueella on paljon huono-osaisuutta ja sellainen seurakunta vähemmän, jonka alueella tullaan paremmin toimeen.

Käsitlemme aluksi tutkimuksessa käytettäviä aineistoja ja menetelmiä. Tämän jälkeen analysoimme tutkimuskysymystä ensin kaikkien tutkimuskuntien tasolla ja seuraavaksi kirkon näkökulmasta hallinnollisesti tärkeällä hiippakuntatasolla, jolla alueelliset erot konkretisoituvat. Lopuksi esitämme johtopäätöksiä siitä, miten diakoniaan käytetyt resurssit ovat yhteydessä huono-osaisuuteen. Tutkimus perustuu kirkkohallituksen rahoittamaan laajempaan diakoniatyön tutkimushankkeeseen ”Viimeisellä luukulla”. Tutkimushankkeessa haetaan vastausta paitsi diakoniatyön toimintamuotojen ja huono-osaisuuden yhteyksiin myös laajemmin siihen, mitä diakoniatyö kertoo viime sijaisen sosiaaliturvan ongelmakohdista.

Aineistot

Tutkimuksessa vertaillaan huono-osaisuutta kuvaavia kuntatilastoja ja seurakuntien panostusta diakoniatyöhön vuosituhannen vaihteessa. Panostusta diakoniatyöhön mitattiin diakoniatyön kulujen osuudella seurakuntatyön kuluista. Näin taloudellisesti eri asemassa olevat seurakunnat olivat vertailukelpoisia. Seurakuntatyön kulut perustuvat seurakuntien tilinpäätöksiin ja sisältävät henkilöstökulut, palveluiden ostot, vuokrat, aineet, tarvikkeet ja tavarat sekä annetut avustukset ja muut toimintakulut. Kuluissa ei ole mukana kiinteistöjen käytöstä ja hallinnosta aiheutuneita kustannuksia, ei hiippakuntien, tuomiokapitulien tai kirkkohallituksen diakoniakuluja, eikä vapaaehtoisten työpanoksen arvoa.

Huono-osaisuutta mitattiin Stakesin kuntatasoisen Sotka-tietokannan avulla. Valitsimme kahden tasoisia muuttujia. Toiset kuvaavat välittömästi äärimmäistä huono-osaisuutta (toimeentulotuen saaminen, asunnottomuus) eli juuri niitä ongelmia, joita diakonia kirkkolain määritelmän mukaan pyrkii lievittämään. Toiset muuttujat kuvaavat huono-osaisuutta välillisesti. (Vrt. Kainulainen et al. 2001).

Aineiston rajoitusten vuoksi jäimme ilman huumeongelmien, vanhusten pahoinvoinnin sekä koulupudokkaiden mittareita. Huono-osaisuutta kuvaaviksi muuttujiksi valitut muuttujat ja muuttuja, jota käytetään mitatessa seurakuntien panostusta diakoniatyöhön, on esitelty taulukossa 1. Tilastot on tarvittaessa

TAULUKKO 1. Käytetyt tilastot

Kuntatilastot = huono-osaisuusindikaattorit
Verotulot yhteensä, mk/asukas
Sosiaalitoimen nettokustannukset, mk/asukas
65-vuotta täyttäneet, % väestöstä 31.12.
Asunnottomat yksinäiset /1000 asukasta
Toimeentulotukea saaneet, % asukkaista
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset, lkm
Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset /1000 as.
Työttömät, % työvoimasta
Sijoitetut lapset ja nuoret yhteensä, lkm
Pitkäaikaistyöttömät (yli 12 kk), keskimäärin vuoden aikana
A-klinikat, asiakkaita vuoden aikana, kunnan kustantamat palvelut
Nuorisoasemat, asiakkaita vuoden aikana, kunnan kustantamat palvelut
Päihdehuollon asumispalv., asiakkaita vuoden aikana, kunnan kustantamat palvelut
Kaikissa päihdehuollon sos.laitoksissa hoidetut asiakkaat yhteensä vuoden aikana
Diakoniatilasto = seurakuntien diakoniaan panostus
Diakoniatyön kulut, % seurakuntatyön kuluista

suhteutettu kunnan asukasluukuun. Huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien ongelmana on, että ne on laadittu viranomaisnäkökulmasta, eivätkä välttämättä kuvaa henkilöiden ja perheiden elinoloja. Indikaattoreissa ei ole myöskään tietoja huono-osaisten sosiaalisista verkostoista tai julkisen vallan toimenpiteiden tehokkuudesta.

Kaikki tilastot (sekä kunta- että seurakuntien taloustilastot) otettiin mukaan vuosilta 1999 ja 2003 (lukuun ottamatta verotuloja, joista käytettiin saatavuusongelman vuoksi tilastoja vuosilta 1999 ja 2001), ja kahden vuoden tilastotietojen keskiarvosta muodostettiin kunkin tilaston kohdalla uusi muuttuja. Näin pyrittiin tasaamaan ajallista vaihtelua.

Saman kunnan alueella voi toimia useita seurakuntia. Analyysiä varten diakoniatilastot muunnettiin kuntatasolle.¹

Pienissä yksiköissä satunnaiset tekijät vaikuttavat suurempia yksiköitä enemmän muuttujien arvoihin, joten poistimme aineistoista alle 9000 asukkaan kunnat. Rajauksen perusteluna oli myös se, että seurakuntien kirkkojärjestyksen

mukainen velvoite palkata ainakin yksi diakoniatyöntekijä seurakunnan koosta riippumatta saattaa nostaa pienten seurakuntien diakoniamenojen suhteellista osuutta ilman, että kyse olisi reagoinnista seurakunnan alueella vallitseviin tarpeisiin. Rajauksen jälkeen jäljelle jäi 101 yli 9000 asukkaan kuntaa (kuntia alun perin 436), joiden keskinäinen vertailu oli näin luotettavampaa. Pienten kuntien poistamisen jälkeen hiippakuntajakauma pysyi jokseenkin tasaisena. Ainoastaan Helsingin hiippakunnan osuus korostui voimakkaasti, koska hiippakunnassa on suhteellisesti enemmän suuria kuntia kuin muissa hiippakunnassa. Analyysiin mukaan otetut seurakunnat jakautuivat hiippakuntiin taulukon 2 mukaisesti. Taulukossa on esitelty myös seurakuntien jakautuminen hiippakuntiin ennen alle 9000 asukkaan kuntien poistamista.

Tutkimusaineistoon valitut seurakunnat käyttivät diakoniatyöhön keskimäärin 13,2 prosenttia seurakuntatyön kuluista (keskihajonta 2,85, minimi 4,3 % ja maksimi 20,6 %).

TAULUKKO 2. Kunta-aineiston hiippakuntajakauma

Hiippakunta			Kun kaikki Suomen kunnat mukana	
	F	%	F	%
Turku	11	11	73	17
Tampere	16	15	53	12
Oulu	13	13	71	16
Mikkeli	13	13	52	12
Porvoo	5	5	40	9
Kuopio	15	15	59	14
Lapua	13	13	59	13
Helsinki	15	15	29	7
Yht.	101	100	436	100

Menetelmät

Etsimme huono-osaisuusindikaattoreiden yhteistä vaihtelua tarkastelemalla niiden keskinäisiä korrelaatioita. Korrelaatiokertoimet olivat korkeita eli indikaattorit ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Huono-osaisuusindikaattoreista päätettiin muodostaa summamuuttujia aineiston tiivistämiseksi ja analyysin helpottamiseksi.

Halusimme tarkastella ja tiivistää huono-osaisuusindikaattoreita niiden painopisteen mukaan (ks. Huhtanen et al. 2005). Kaikki huono-osaisuutta kuvaavat muuttujat (Sotka-tietokannasta) otettiin mukaan faktorianalyysiin, jolla pyrittiin selvittämään eri huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien keskinäistä yhteistä vaihtelua. Selkeimmäksi ratkaisuksi osoittautui kahden faktorin ratkaisu, josta jätettiin pois yli 65-vuotiaiden osuus (muodosti joissakin ratkaisuisissa oman faktorinsa) ja verotuloja mittaava muuttuja (korrelaatiot olivat vaikeasti tulkittavia).² Ratkaisu selitti muuttujien vaihtelusta 88 prosenttia. Kahden faktorin ratkaisu ja siihen tulleet muuttujat latauksineen, korkeine sivulatauksineen ja komunaliteetteineen on esitelty taulukossa 3.

Ensimmäiselle faktorille latautuivat voimakkaimmin muuttujat, jotka kuvastivat työttömyyttä ja taloudellista huono-osaisuutta,³ toiselle muuttujat, jotka kuvastivat sosiaalisia ongelmia.⁴ Nimesimme faktorit *taloudellisen huono-osaisuuden* ja *sosiaalisten ongelmien* faktoreiksi. Vastaavat materiaalisien elintason ja

TAULUKKO 3. Huono-osaisuuden ulottuvuudet.

	Faktori 1	Faktori 2	h ²
Työttömät työvoimasta %	.918		.724
Pitkäaikaistyöttömät /1000 as.	.791		.692
Toimeentulotukea saaneet % asukkaista	.651	(.318)	.537
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset /1000 as.	.359		.180
Sijoitetut lapset ja nuoret	(.398)	.705	.592
Sosiaalitoimen nettokustannukset euroa /asukas		.642	.413
Asunnottomat yksinäiset /1000 as.		.628	.373
Päihdepalvelujen asiakkaat /1000 as.		.627	.417
Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset /1000 as.		.438	.393

TAULUKKO 4. Luokiteltujen huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien katkaisukohtat

	Keskiarvo	Katkaisu- kohta ylimpään kolman- nekseen	% kunnista kuuluu luokkaan 3 (eniten huono- osaisuutta)
SuTal			
Työttömät työvoimasta %	13,53	> 15,63	33
Pitkäaikaistyöttömät /1000 as.	18,83	> 22,35	33
Toimeentulotukea saaneet % asukkaista	8,66	> 9,61	33
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset /1000 as.	0,91	> 1,06	33
SuSos			
Sijoitetut lapset ja nuoret /1000 as.	2,70	> 3,23	33
Sosiaalitoimen nettokustannukset euroa/asukas	874,25	> 903,00	33
Asunnottomat yksinäiset /1000 as.	0,99	> 1,06	32
Päihdepalvelujen asiakkaat /1000 as.	12,47	> 17,20	33
Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset /1000 as.	5,82	> 6,50	33

psykososiaalisten ongelmien ulottuvuudet ovat löytäneet osin samankaltaisilla, osin erilaisilla muuttujilla myös Kainulainen et al. (2001).

Faktorianalyysin perusteella tehtiin summamuuttujat: taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttuja SuTal ja sosiaalisten ongelmien summamuuttuja SuSos.⁵ Summamuuttujien luomista varten huono-osaisuutta kuvaavien muuttujien asteikot yhdenmukaistettiin kolmiluokkaisiksi. Kunkin huono-osaisuutta kuvaavan yksittäisen muuttujan jokaiseen luokkaan (1, 2 ja 3) tuli kolmasosa kunnista. Arvon yksi (1) saivat siis kunnat, joiden väestö kuului alimpaan kolmannekseen esimerkiksi työttömien osuudessa työvoimasta. Keskimmäiseen kolmannekseen kuuluvat saivat arvon kaksi (2) ja korkeimpaan kolmannekseen kuuluvat saivat arvon kolme (3).⁶ (Vastaava kuntaluokittelu ks. Kainulainen et al. 2001). Luokiteltujen muuttujien katkaisukohtat on esitelty taulukossa 4. Kun muuttujat yhdistettiin summamuuttujiksi, laskettiin niihin summamuuttujaan tulleiden kolmiasteikkolisten muuttujien keskiarvot. Summamuuttujat edustavat siis niihin yhdistettyjen muuttujien keskiarvoja. Summamuuttujien kuntajakaumat on esitelty taulukossa 5.

TAULUKKO 5. Taloudellisen ja Sosiaalisen huono-osaisuuden summamuuttujien kuntajakaumat

Muuttuja keskiarvo	SuTal % (N=96)	SuSos (N=100)
< 1,5	18	20
1,6 – 2,4	52	56
≥ 2,5	30	24
Yht.	100	100

Suurin osa tutkimusaineistoon kuuluvista kunnista sijoittuu sekä taloudellisen että sosiaalisen huono-osaisuuden suhteen luokkaan ”keskimääräisesti huono-osaisuutta”. Luokkaan ”eniten huono-osaisuutta” sijoittui molemmissa tapauksissa hieman enemmän kuntia kuin luokkaan ”vähiten huono-osaisuutta”.

Tarkastelimme huono-osaisuuden ja diakoniaan panostamisen yhteyttä korrelaatioiden (Pearsonin korrelaatiokerroin) ja varianssianalyysin (tai Kruskal-Wallis testin, kun varianssianalyysin käyttöehdot eivät täytyneet) avulla. Huono-osaisuutta mittaavien yksittäisten muuttujien sekä niistä muodostettujen summamuuttujien yhteyttä diakoniaan panostamiseen testattiin korrelaatioin. Taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden mukaan luokiteltujen kuntien sekä hiippakuntien keskinäisiä eroja mitattiin varianssianalyysillä.

Tulokset

Diakoniatyöhön panostaminen ja huono-osaisuus

Ensin testattiin kuntatason huono-osaisuuden ja seurakuntien diakoniaan panostamisen yhteyksiä. Huono-osaisuusindikaattoreiden ja seurakuntien diakoniatyöhön panostamisen väliset korrelaatiokertoimet merkitsevyystasoinen on esitelty taulukossa 6.

Diakoniatyöhön panostettiin seurakunnissa sitä enemmän, mitä enemmän kunnassa oli työttömiä (ja pitkäaikaistyöttömiä), 65 vuotta täyttäneitä ja toimeentulotukea saaneita. Diakoniatyöhön panostaminen korreloi negatiivisesti kunnan verotulojen kanssa, eli mitä vähemmän verotuloja kunnalla oli asukasta kohden, sitä enemmän diakoniaan panostettiin. Toisin sanoen köyhien kuntien

TAULUKKO 6. Diakoniatyöhön panostamisen yhteys huono-osaisuusindikaattoreihin⁷

Kuntatason huono-osaisuusindikaattori	Diakoniatyön kulut/ % srk-työn kuluista
Työttömät % työvoimasta	.416**
65 vuotta täyttäneet % väestöstä	.319**
Verotulot yht. euroa asukas	-.308**
Toimeentulotukea saaneet % asukkaista	.260**
Pitkäaikaistyöttömät % asukkaista	.254*
Sosiaalitoimen nettokustannukset euroa asukas	-.147
Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset /1000 asukasta	.106
Asunnottomat yksinäiset /1000 asukasta	-.102
Jätetyt velkajärjestelyhakemukset /1000 asukasta	.080
Sijoitetut lapset ja nuoret /1000 asukasta	.004
Päihdepalvelujen asukkaat /1000 asukasta	-.002

seurakunnissa käytettiin suhteellisesti enemmän varoja diakoniatyöhön kuin varakkaiden kuntien seurakunnissa. Kunnissa esiintyvä taloudellinen huono-osaisuus oli siis selkeästi yhteydessä diakoniaan panostamiseen.

Sosiaalitoimen nettokustannusten, väkivaltarikosten, asunnottomien yksinäisten, jätettyjen velkajärjestelyhakemusten, päihdepalvelujen asiakkaiden tai sijoitettujen lasten ja nuorten määrä eivät olleet yhteydessä diakoniaan panostamiseen. Sosiaalitoimen nettokustannukset kertovat kunnan palveluiden vastaamisesta huono-osaisuuteen, jolloin sen voidaan ajatella vähentävän diakoniatyöhön panostamisen tarvetta. Toisaalta sosiaalitoimen nettokustannukset voivat kertoa myös kunnan palvelurakenteesta ja toimintamuodoista. Yhteyttä kunnissa esiintyvän sosiaalisen huono-osaisuuden ja diakoniaan panostamisen välillä ei kuitenkaan löytynyt. Huomattavaa on myös se, ettei korrelaatioita diakoniatyöhön käytettyjen varojen osuuden alhaisuuden ja huono-osaisuutta edustavien muuttujien suuruuden välillä löytynyt.

Seuraavaksi tarkasteltiin huono-osaisuuden ja diakoniaan panostamisen yhteyksiä huono-osaisuusindikaattoreita yhdistämällä luotujen summamuuttujien avulla. Diakoniatyöhön panostamista kuvaava muuttuja korreloitiin summamuuttujien kanssa. Muuttujien väliset korrelaatiot on esitelty taulukossa 7.

TAULUKKO 7. Diakoniatyöhön panostamisen yhteys huono-osaisuutta kuvaaviin summamuuttujiin

Huono-osaisuusindikaattori	Diakoniatyön kulut % srktyön kuluista
SuTal	.286**
SuSos	.014

Tilastollisesti merkitsevä korrelaatio löytyi taloudellisen huono-osaisuuden summamuuttujan ja diakoniatyöhön panostamisen välillä. Tulos vastaa yksittäisten huono-osaisuusindikaattoreiden avulla löydettyä taloudellisen huono-osaisuuden ja diakoniaan panostamisen yhteyttä.

Seuraavaksi tarkasteltiin keskiarvoeroja diakoniatyöhön panostamisessa huono-osaisuuden mukaan luokiteltujen (ks. taulukko 5) kuntien välillä. Eroja testattiin varianssianalyysillä. Keskiarvoerot diakoniaan panostamisessa on esitelty taulukossa 8.

Taloudellisen huono-osaisuuden mukaan luokiteltujen kuntien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja sen suhteen, kuinka suuri osuus seurakuntatyön kuluista oli käytetty diakoniatyön kuluihin. Taloudellisesti huono-osaisimmissa kunnissa oli diakoniaan käytetty keskimäärin 14,6 prosenttia seurakuntatyön kuluista, kun muissa vastaava osuus oli alle 13 prosenttia. Vastaavaa yhteyttä ei ollut sosiaalisten ongelmien ja diakoniaan suunnattujen varojen välillä. Seurakunnat panostivat keskimäärin yhtä paljon diakoniatyöhön riippumatta kunnassa esiintyvän sosiaalisen huono-osaisuuden määrästä.

Kunnassa esiintyvä taloudellinen huono-osaisuus näyttäytyi sekä varianssianalyysin että korrelaatioiden perusteella olevan selkeästi yhteydessä seurakuntien diakoniatyöhön panostamiseen. Kunnissa, joissa oli enemmän taloudellista huono-osaisuutta, käytettiin diakoniatyöhön enemmän seurakunnan kuluista kuin niissä, joissa huono-osaisuutta oli vähemmän. Sosiaalinen huono-osaisuus ei ollut korrelaatioiden eikä varianssianalyysin perusteella yhteydessä diakoniaan panostamiseen.

Seurakunnat näyttävät vastanneen laman jälkeen kasvaneisiin ja pitkittyneisiin taloudellisiin ongelmiin kohdistamalla resurssejaan diakoniatyöhön. Tulos vahvistaa käsitystä siitä, että seurakuntien diakonia on tältä osin paikannut julkisen järjestelmän aukkoja. Vastaavaa reagoitua sosiaalisiin ongelmiin ei löydetty.

TAULUKKO 8. Keskiarvoerot diakoniatyöhön käytettyjen määrärahojen osuudessa huono-osaisuuden mukaan luokitelluissa kunnissa (ANOVA)

SuTal	N=96
<i>Keskiarvo</i>	13,2
Vähiten huono-osaisuutta (1)	12,2
Keskimääräisesti huono-osaisuutta (2)	12,7
Eniten huono-osaisuutta (3)	14,6
F	F=5.465**
SuSos	N=100
<i>Keskiarvo</i>	13,2
Vähiten huono-osaisuutta (1)	13,1
Keskimääräisesti huono-osaisuutta (2)	13,3
Eniten huono-osaisuutta (3)	13,2
F	F=.034

Diakoniaan panostaminen hiippakunnittain

Seuraavassa tarkastellaan, millaisia eroja huono-osaisuudessa ja diakoniaan panostamisessa oli hiippakuntien välillä.

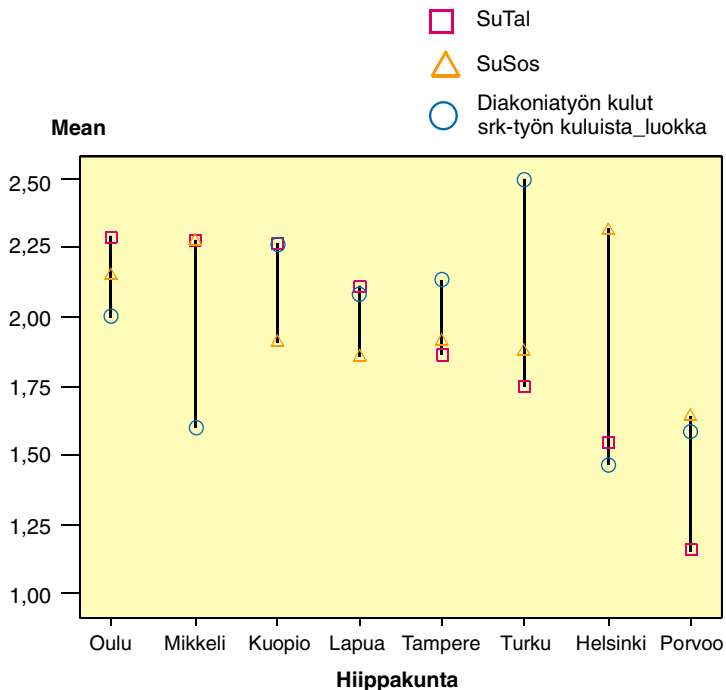
Hiippakuntien välillä löytyi tilastollisesti vähintään melkein merkitseviä eroja taloudellisessa huono-osaisuudessa (SuTal), mutta ei sosiaalisessa huono-osaisuudessa (SuSos). Taloudellinen huono-osaisuus oli siis yleisempää toisten hiippakuntien alueella toisiin verrattuna. Tässä yhteydessä on muistettava, että analyysissä olivat mukana vain 101 suurinta kuntaa. Taulukossa 9 on esitelty hiippakuntien alueella sijaitsevien kuntien keskiarvot taloudellisessa ja sosiaalisessa huono-osaisuudessa sekä hiippakuntien välisten erojen merkitsevyystasot. Lisäksi taulukossa on esitelty hiippakuntien keskiarvot diakoniaan panostamisessa sekä hiippakuntien välisten erojen merkitsevyystaso. Hiippakunnat on esitelty siten, että hiippakunnat, joiden alueella olevissa kunnissa oli eniten huono-osaisuutta taloudellisen huono-osaisuuden indikaattorilla mitattuna, ovat ylimpänä.

TAULUKKO 9. Hiippakuntien väliset erot huono-osaisuudessa ja diakoniaan panostamisessa

	*SuTal (N=96)	*SuSos (N=100)	Diak.työn kulut % srk-työn kuluista (N=101)
<i>Keskiarvo</i>	1,96	2,02	13,24
Oulu	2,29	2,12	13,71
Mikkeli	2,27	2,17	11,63
Kuopio	2,27	1,09	14,09
Lapua	2,06	1,82	14,60
Tampere	1,87	1,96	13,76
Turku	1,75	1,98	14,58
Helsinki	1,55	2,32	11,16
Porvoo	1,15	1,64	11,66
F/χ^2	$\chi^2=29,38^{***}$	$F=1,521$	$\chi^2=25,80^{***}$
*1= suhteessa vähiten summamuuttujalla mitattua huono-osaisuutta, 3= suhteessa eniten mitattua huono-osaisuutta			

Taloudellista huono-osaisuutta ilmeni eniten Oulun, Mikkelin ja Kuopion hiippakunnissa. Sosiaalisia ongelmia oli eniten Helsingin hiippakunnassa, minkä jälkeen Mikkelin ja Oulun hiippakunnissa. Suurille kaupungeille on tyypillistä, että taloudellista huono-osaisuutta on vähemmän kuin muualla, mutta sosiaalista huono-osaisuutta, kuten päihteidenkäyttöä alueellisesti vertailtuna eniten (Kainulainen et al. 2001, 50–57.). Diakoniaan oli seurakuntien kuluista panostettu suhteellisesti suurin osuus kuitenkin Lapuan, Turun ja Kuopion hiippakunnissa, vaikka etenkin Turun hiippakunnassa huono-osaisuus oli verrattain alhaista.

Kuviossa 1 on vertailtu taloudellista huono-osaisuutta, sosiaalista huono-osaisuutta ja diakoniatyöhön panostamista hiippakunnittain. Vertailun helpottamiseksi kuviossa on käytetty diakoniaan panostamista mitattaessa muuttujaa, jonka asteikko on luokiteltu kolmiluokkaiseksi. Kunnat suhteutettiin keskenään kolmeen luokkaan diakoniaan panostamisen mukaan.⁸ Hiippakunnat on kuviossa esitelty siten, että taloudellisen huono-osaisuuden määrä hiippakunnassa vähenee vasemmalta oikealle. Oulun hiippakunta, jonka alueella olevissa kunnissa oli suhteessa eniten taloudellista huono-osaisuutta, on siis vasem-

1= vähiten huono-osaisuutta /pienin diakoniatyön kulujen %-osuus seurakuntatyön kuluista (alin kolmannes),

3= eniten huono-osaisuutta /suurin diakoniatyön kulujen %-osuus seurakuntatyön kuluista (ylin kolmannes)

KUVIO 1

massa reunassa ensimmäisenä, ja Porvoon hiippakunta, jonka alueella olevissa kunnissa oli suhteessa vähiten taloudellista huono-osaisuutta, on kuviossa oikeassa reunassa.

Erot huono-osaisuuden ja diakoniaan panostamisen välillä olivat erilaisia eri hiippakunnissa. Mikkelin hiippakunnassa, jossa huono-osaisuus oli suhteessa korkea, käytettiin diakoniatyöhön keskitasoa pienempi osuus seurakuntatyön kuluista. Toisenlainen tilanne oli Turun hiippakunnassa, jossa huono-osaisuus oli keskitasoa alhaisempaa, mutta diakoniaan panostettiin suhteessa enemmän kuin muissa hiippakunnissa. Diakoniatyön resurssit vastasivat huono-osaisuuden suhteellista tasoa parhaiten Lapuan ja Tampereen hiippakunnissa.

Hiippakunta on kirkollinen hallintoalue, jota johtavat piispa ja tuomiokapituli. Hiippakunnan tehtävänä on tukea, ohjata ja valvoa seurakuntien työtä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että hiippakuntien välillä on suuria eroja siinä, miten diakoniatyöhön panostaminen vastaa huono-osaisuusindikaattoreilla ilmaistuja tarpeita. On mahdollista, että köyhimmissä hiippakunnissa muut tehtävät vievät niin paljon varoja, ettei diakoniaan voida panostaa riittävästi (ns. kynnysefekti). Varakkaimmissa hiippakunnissa tilanne on luonnollisesti parempi. Kirkon tasolla tulos kertoo joka tapauksessa hiippakuntien tilanteiden eroista, niiden alueilla sijaitsevien kuntien erilaisista ongelmista ja seurakuntien diakonian erilaisista resursseista.

Johtopäätökset

Aikaisempien tutkimusten ja selvitysten perusteella kirkon diakoniatyö painottui laman jälkeen taloudellisista ongelmista kärsivien auttamiseen. Tämä tutkimus ja sen löytämät tilastolliset yhteydet vahvistavat käsitystä siitä, että diakoniatyö on reagoinut laman jälkeen tapahtuneisiin muutoksiin yhteiskunnan vähimmäisturvassa lisäämällä panostustaan taloudellisissa vaikeuksissa olevien auttamiseksi (Heikkilä ja Parpo 2002). Seurakunnat ovat panostaneet diakoniatyöhön erityisesti niissä kunnissa, joissa on suhteessa eniten taloudellista huono-osaisuutta.

Vastaavaa yhteyttä ei löydetty sosiaalisten ongelmien ja diakoniatyöhön panostamisen välillä. Yhteyden puuttuminen saattaa johtua siitä, että kaikkein vakavimmista ongelmista kärsivät (esim. päihderiippuvaiset, asunnottomat) eivät hakeudu diakonia-avun piiriin. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että näiden ryhmien hätään reagoidaan seurakunnissa muilla keinoilla kuin diakonian taloudellisten resurssien määrällä. Joka tapauksessa seurakuntien diakoniaan panostaminen ei ole suoranaudessa yhteydessä alueen sosiaalisten ongelmien määrään. Sosiaalisista ongelmista kärsivien asemaa diakonia-avun piirissä on syytä tarkastella lisää jatkossa.

Taloudellisten ongelmien osalta diakoniatyön resursseja on kuitenkin kohdennettu kirkkolain hengessä sinne, missä hätä on ollut suurinta. Seurakuntien diakoniaan panostaminen ja julkinen kuva diakoniasta laman uhrien auttajana (Yeung 2003) ovat yhdenmukaisia.

Hiippakuntien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja niin huono-osaisuudessa kuin siinä, miten niiden alueiden seurakunnat olivat panostaneet diakoniaan. Kausaalisuhteita ja väliin tulevien muuttujien vaikutusta ei käytetyillä testeillä pystytty arvioimaan. Seurakuntien diakoniatyö toimii kuitenkin hyvin erilaisissa tilanteissa eri hiippakunnissa niin alueen huono-osaisuutta kuin diakoniaan suunnattuja resursseja ajatellen.

Tämä tutkimus ei vastaa siihen, mitkä tekijät selittävät diakoniatyöhön panostamista seurakunnissa. Saatujen tulosten perusteella ei myöskään voida vielä tehdä johtopäätöksiä siitä, näkyvätkö panostukset diakoniatyöhön myös diakonian toimintamuodoissa eli esimerkiksi siinä, onko työttömille suunnattua toimintaa eniten siellä, missä on korkein työttömyysaste. Näitä kysymyksiä samoin kuin hiippakuntien erilaisia tilanteita tullaan tarkastelemaan Viimeisellä luukulla -tutkimushankkeen myöhemmissä vaiheissa.

VIITTEET

- 1 Kiitämme tutkimusassistentti Risto Nissilää Kirkon Tutkimuskeskuksesta tilastojen yhdistämisestä ja muuntamisesta kuntatasolle, sekä suunnittelija Sirkka Kiu-rua Stakesista ja tilastosihteeri Helena Kontiota Kirkkohallituksesta tilastojen toimittamisesta. Kiitämme myös erikoistutkija Sakari Karvosta sekä DT:n nimetöntä refereetä artikkelista saamastamme palautteesta ja arvokkaista kommentteista.
- 2 Analyysi tehtiin pääakseliratkaisuna Varimax-rotatiolla. Kaiser-Meyer-Olkinin mitan arvo oli .702 eli korkea, Bartlettin testi oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (.000). Ratkaisu oli näiden kriteerien mukaan siis mahdollinen. Uudelleen tuotussa korrelaatiomatriisissa 44 % residuaaleista oli yli 0,5, mikä tarkoittaa, että mallin käyttö on kyseenalaista. Summamuuuttujien korkeiden reliabiliteettikertoimen ja faktorianalyysin tulkittavuuden vuoksi ratkaisua käytettiin kuitenkin osaltaan summamuuuttujien ja aineiston käsitelyn pohjana.
- 3 Faktori selitti muuttujien vaihtelusta 50 % ja sen ominaisarvo oli 2,02.
- 4 Faktori selitti muuttujien vaihtelusta 38 % ja sen ominaisarvo oli 1,89.
- 5 Taloudellisen huono-osaisuuden summamuuuttuja sai Cronbachin alfa-reliabiliteettikertoimen arvoksi .725, joka on korkea (Hakala 1997, 52). Kertoimen arvo olisi noussut entisestään arvoon .770, jos muuttuja jätetty velkajärjestelyhakemukset /1000 asukasta olisi jätetty summamuuuttujasta pois. Myös sen kommunaliteetti oli alhainen. Muuttuja kuitenkin korreloi toisten muuttujien kanssa tilastollisesti merkitsevästi tai melkein merkitsevästi (vaikkakin kertoimet olivat matalia), ja reliabiliteettikertoimen arvo oli korkea, vaikka muuttuja olisi ratkaisussa mukana. Muuttuja myös kuvasi taloudellista huono-osaisuutta hyvin, joten se päätettiin ottaa mukaan summamuuuttujaan. Sosiaalisten ongelmien summamuuuttuja SuSos sai Cronbachin alfa -reliabiliteettikertoimen arvoksi .722. Reliabiliteettikertoimen arvo ei olisi noussut muuttuja pois jättämällä.
- 6 Asteikkojen karkeistaminen lisää mittausvirhettä, mutta summamuuuttujien luomi-

nen voi toisaalta tasoittaa yksittäisten mittarien virheitä, kun ne kumoavat toisiinsa. Hakala 1997, 127-128.

- 7 Merkitsevyydestien merkitsevyytasot on kaikissa taulukoissa merkitty seuraavasti: Tilastollisesti erittäin merkitsevä (p. ≤ .001) = ***, tilastollisesti merkitsevä (p. ≤ .01) = **, tilastollisesti melkein merkitsevä (p. ≤ .05) = *.

- 8 Kuhunkin luokkaan (1,2 ja 3) tulee siis noin kolmasosa kunnista. Huono-osaisuussummamuuttujien asteikko on 1-3, joissa desimaalit ovat mukana toisin kuin luokitellussa diakoniamuuttujassa. Summuuttajat on muodostettu diakoniakulujen luokittelua vastaavalla tavalla kunnittain suhteutetuista, luokitelluista huono-osaisuusindikaattoreista.

KIRJALLISUUS

Bäckström, A., "Svenska kyrkan som välfärdsaktoör i en global kultur". Stockholm: Verbum 2001.

Elovainio Marko & Forma Pauli, Antaako köyhä vähästään vai rikas runsaudesta? Yhteisvastuukeräyksen tuoton makrotason selittäjät. % Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisuja; 4. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000. 265-295.

Esping-Andersen, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press 1990.

Esping-Andersen, G., *Social Foundations of Post-Industrial Society*. Oxford: Oxford University Press 1999.

Ferrera, M., 'The Southern Model' of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy* 6 (1996):1. 17-37.

Hakala Pirjo. SPSS for Windows – opas käytännöllistä teologiaa tutkiville. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Opetusmonisteita 1/1997.

Heikkilä Matti & Parpo Antti (toim.), *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2002*. Helsinki: Stakes, 2002.

Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.), *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Kirkkopalvelujen julkaisuja; 5.

Helsinki: Kirkkopalvelut 2000.

Huhtanen Petsi & Rintala Taina & Karvonen Sakari, *Sosiaali- ja terveystenonien alueelliset erot ja hyvinvointi kunnassa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 70(2005/2):132-142.

Iivari Juhani & Karjalainen Jouko, *Diakonian köyhät: epävirallinen apu perusturvan paikkaajana*. Stakes, raportteja; 235. Helsinki: Stakes 1999.

Kainulainen Sakari & Rintala Taina & Heikkilä Matti, *Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa*. Kahtia jakautuva Suomi? – tutkimusprojektin julkaisu. Stakes, tutkimuksia 114. Helsinki: Stakes 2001.

Kangas Olli & Saari Juho, *Yhteisvastuukeräys ja altruismi: Yhteisvastuukeräyksen tuottoon vaikuttaneet tekijät vuosina 1950–1998*. % Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisuja; 4. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000. 231-264.

Karjalainen, J. *Ruokapankkien paikallinen vaikuttavuus*. Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. & Malkavaara, M. (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 2000.

Kautto, M., *Diversity among Welfare States*. *Comparative Studies on Welfare Adjust-*

- ments
in Nordic Countries. Research report 118. Helsinki: National Research and Development Centre for Welfare and Health. 2001.
- Kettunen Paavo, Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus 2001.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Helsinki: Kirkkohallitus 2003.
- Kuvaja, S. Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille. Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen. Helsinki: Kirkkopalvelut 2002.
- Leis, Annette. Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärdssystem. En jämförande allstudie av två diakoninstitutioner i Sverige och Tyskland. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 7/2004. Diss. Uppsala: DVI 2004.
- Malkavaara, M. Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikana. Teoksessa Mäkinen, V. (toim.) Lasaruksesta leipäjönöihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena, 2002.
- Saari Juho & Kainulainen Sakari & Yeung Anne Birgitta, Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Yliopistopaino 2005.
- WREP 2003, Welfare and Religion in a European Perspective. A comparative study of the role of the churches as agents of welfare within the social economy. Project description. <http://www.student.teol.uu.se/wrep/>
- Yeung, A.B. Re-emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church. – Journal of Contemporary Religion 18(2/2003). 197–211.

Seurakunnan palvelutyötä 90 vuotta Vantaalla

Paavo Virtanen

I Helsingin pitäjän seurakunta ja keskustelu seurakuntadiakoniasta

I.1 Seurakunta 1900-luvun alkupuolella

Nykyisen Vantaan kaupungin alue on muotoutunut monien 1900-luvulla tapahtuneiden alueellisten muutosten kautta. Vuosisadan alun Helsingin pitäjään kuului useita nyt Helsingin kaupunginosina tunnettuja alueita mm. Vuosaari, Kulosaari, Malmi, Pitäjänmäki, Lauttasaari ja Lehtisaari. Vanha ruotsinkielinen kartanoiden ja ruukkien pitäjä sai vuosisadan alkuvuosikymmeniltä lähtien enenevästi suomenkielisiä asukkaita. Huvila- ja esikaupunkitaajamien väkimäärät ohittivat maaseutualueilla asuvien määrän. Samalla myös elinkeinorakenne muuttui. Vuonna 1902 maalaiskunnan väestöstä 53 % sai elantonsa maataloudesta. 2000-luvun alussa Vantaan työpaikoista kuului alle 0,5 % maatalouden piiriin, kun taas palvelualojen osuus oli kasvanut 75 prosenttiin.

Kuntarajoissa ja väestörakenteessa tapahtuneet muutokset vaikuttivat myös seurakuntien elämään. Monet vuosisadan alun alueluovutukset ja vuonna 1946 tapahtunut suuri alueliitos Helsinkiin korvaantui, kun 1960-luvulla alkanut aluerakentaminen käynnistyi. Epävarmuus seurakunnan alueesta, väestöstä ja sen kielellisestä jakaantumisesta hidasti toiminnan kehittämistä. Helsingin pitäjän jakamista suomen- ja ruotsinkieliseen seurakuntaan selviteltiin yli 20 vuotta. Kielellinen jako vuonna 1956 lisäsi varsinkin suomenkielistä seurakuntatoimintaa. Myöhemmin Helsingin pitäjän seurakunnan jakaminen ensiksi kolmeen ja edelleen kuuteen suomenkieliseen seurakuntaan nähtiin tarpeelliseksi ihmisten osallistumisen ja seurakunnan toiminnan parantamiseksi.

Vuosisadan vaihteesta alkaen kristilliset yhdistykset antoivat oman lisänsä seurakunnan toimintaan. Kirkossa vaikuttavista herätysliikkeistä evankelisuudella ja laestadiolaisuudella oli toimintaa pitäjässä. Vanhastaan pitäjässä esiintyi jonkin verran herännäisyyttä. Kannatusta saivat myös Lähetysseura ja vapaakir-

kolliset liikkeet. Pitäjään syntyi eri alueille rukoushuoneen tai kirkon rakentamiseen tähtääviä yhdistyksiä sekä paikallisia lähetys-, nuoriso- ja diakoniayhdistyksiä.

Aktivoitumisen rinnalla tapahtui ihmisten etäännyttämisestä seurakunnasta ja maallistumista. Uusien aatteellisten virtausten myötä kiinnostus kirkkoa kohtaan väheni. Monien harrastukset suuntautuivat esimerkiksi nuorisoseurojen, raittius- ja hyväntekeväisyysyhdistysten, alakoulujen tukiyhdistysten, ammattialojen ja puolueiden paikallisyhdistysten toimintaan. Vähitellen tuli esille myös selkeää kirkonvastaisuutta.

1.2 Keskustelua diakoniatyöstä

Kirkon piirissä keskusteltiin vilkkaasti 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa diakoniasta. Kyseltiin edelleen sitä, mikä on seurakunnan vastuu köyhistä ja sairaista sen jälkeen, kun uudet lait olivat siirtäneet vastuun asioista kunnalle. Aikaisemmin seurakunta oli vastannut köyhäinhoidosta ja monista sairaanhoidon kuuluvasta asiasta. Hiippakuntien pappeinkokoukset antoivat tukensa seurakuntien oman diakoniatyön kehittämiseksi. Porvoon hiippakunnan, johon Helsingin pitäjä kuului, tuomiokapitulin vuonna 1898 julkaisemissa säännöissä korostettiin maallikoiden vastuuta. Säännön mukaan seurakunta saattoi perustaa työntekijän palkkaamiseksi ja toiminnan rahoittamiseksi rahaston, johon varoja saatiin esimerkiksi kolehdeista, vapaaehtoisista vuosimaksuista, lahjoituksista ja testamenteista.

Vuonna 1913 kirkkolakiin tuli muutos, jossa kirkkoherralle annettiin tehtäväksi ”edistää jatkuvan laupeudentoimen ylläpitämistä seurakunnassa ja varsinkin toimia tarvittavien diakonien ja diakonissojen eli mies- ja naispalvelijoiden ottamiseksi seurakunnan palvelukseen”. Helsingin pitäjässä diakoniatyö nousi keskusteluihin vuosisadan alussa. Vuonna 1911 kirkonkokous asetti toimikunnan selvittämään niitä vaatimuksia, joita diakoniatyön aloittaminen ja diakonissan palkkaaminen seurakunnalle asetti. Selvitys ei johtanut diakoniatoinnin organisointiin.

Diakonissat eivät olleet pitäjäläisille vieraita, sillä Helsingin diakonissalaitoksella oli toimintaa pitäjässä. Vuosisadan vaihteessa Tikkurilassa toimi kaksi lahjoitusvaroin perustettua tyttökotia, joiden johdossa oli ollut diakonissoja. Ensimmäinen koti perustettiin vuonna 1888. Kotien tarkoituksena oli ottaa hoiviinsa turvattomissa tai puutteellisissa oloissa eläviä lapsia ja tarjota heille huolenpitoa. Toisen kodin johtajatar Ester Svensson osallistui aktiivisesti Tikkurilan alueen diakoniatyöstä vastanneen yhdistyksen toimintaan.

2 Pitäjän ensimmäinen seurakuntasisar

2.1 Tikkurilan kristilliset nuorisoyhdistykset diakonian asialla

Nuorten hengellisestä elämästä huolta kantaneet ruotsinkieliset tikkurilalaiset perustivat vuonna 1911 kristillisen nuorisoyhdistyksen, De Unga Kristliga Föreningen i Dickursby r.f. Yhdistys kuului Suomen Nuorten Kristilliseen liittoon. Yhdistyksen tarkoituksena oli ”kristinuskon perustalla ja sen hengessä vaikuttaa paikkakunnan nuorison uskonnolliseksi, moraaliseksi ja tiedolliseksi parhaaksi valmistamalla tilaisuuksia hyvään toverielämään ja johtaa Jeesusksen Kristuksen tuntemiseen niitä, jotka taistelevat epäilysten ja kiusausten kanssa”. Mitään suoranaista viittausta diakoniatyöhön säännöissä ei ollut. Kohta toiminnan alettua yhdistykseen liittyneiden suomenkielisten keskuudessa syntyi halu oman yhdistyksen perustamiseen, ja niin joulukuussa 1912 perustettiin suomenkielinen sisaryhdistys Tikkurilan Kristillinen Nuorisoyhdistys. Yhdistysten toiminnassa oli allianssikristillisyyttä myötäillen luterilaisten lisäksi metodisteja, vapaakirkkollisia, pelastusarmeijalaisia ja kirkon eri järjestöihin ja herätysliikkeisiin kuuluvia. Seurakunnan papisto ei alkuaikoina osallistunut toimintaan, vaikka seurakunta suhtautui myönteisesti esimerkiksi Betania -nimisen rukoushuoneen rakentamiseen antamalla yhdistykselle lainaa.

Näiden yhdistysten nuorten aikuisten keskuudesta nousi se vapaaehtoisten ryhmä, joka tarttui diakoniakysymykseen. Ruotsinkielisen yhdistyksen johtokunta asetti 12.2.1914 toimikunnan tutkimaan, millä ehdoilla se voisi saada alueelleen diakonissan. Yhdistyksen aloitteellisuuteen vaikutti vaikean ajan ohella se, että Keravan sisaryhdistyksellä oli meneillään samanlainen hanke. Asiaa selvittelevään toimikuntaan valittiin opettaja Gerda Forsström, diakonissa Ester Svensson ja perustajajäseniin kuulunut rautatievirkailija N. A. Bergsten. Saman vuoden joulukuussa yhdistyksen yleinen kokous päätti diakonissan palkkaamisesta ja perusti diakoniakomitean, jonka tehtävänä oli hankkia varoja diakonissan palkkausta ja toimintaa varten. Työtä ei saatu heti käyntiin ja siksi päätettiin, että ”diakonaattiasiaan” palataan sitten, kun sota monine vaikeuksineen on ohi.

Sota-aika merkitsi maalaiskunnassa laajoja linnoitustöitä. Päivätyövelvollisuuden takia talojen työväkeä jouduttiin lähettämään linnoituksille. Tämä vaikeutti omien töiden tekemistä ja aiheutti lopulta työvoimapulan. Karjan pakko-otto sotaväen tarpeisiin toi taloille lisärasituksia samoin kuin sotilaiden majoittaminen. Kaiken kaikkiaan alkoi syntyä puutetta elintarvikkeista. Tuli jauho-, maitoperuna-, voi- ja sokeripulaa. Polttopuut ja tulitikutkin loppuivat. Kunnassa oli pakko siirtyä säännöstelyyn. Pulan lisäksi sodan seurausilmiöihin kuului tautien leviäminen. Yksi kulkutautisairaalan osasto jouduttiin varaamaan yksin-

omaan isorokkoon sairastuneiden hoitoa varten.

Ongelmien kasvaminen odottamattoman suuriksi aiheutti sen, että kiinnostus diakonissan palkkaamista kohtaan tuli uudelleen esille. Asiaan palattiin huhtikuussa vuonna 1915. Nimenomaan sairaanhoidon kysymykset olivat nousseet yleisen keskustelun aiheeksi. Yhdistyksen jäsenkokouksessa valittiin tohtori L. Relander ja konttoristi Tyra Lindfors neuvottelemaan johtokunnan kanssa siitä, miten diakonia-asiassa voitaisiin edetä. Kesäkuussa pidetyssä yhteiskokouksessa hyväksyttiin ajatus diakonissan kutsumisesta pitäjään. Samassa kokouksessa päätettiin pyytää Helsingin pitäjän seurakunnalta avustusta diakonissan palkkaamiseen. Omatoimisesti varoja aiottiin koota hankkimalla työille takuu- ja tukijäseniä. Toiminta-alueeksi vahvistettiin Tikkurilan kansakoulupiiri. Lisäksi päätettiin, että toiminta on kaksikielistä.

Heinäkuussa diakoniamitea sai tietää, että kirkkokokous oli myöntänyt diakonissan palkkausta varten avustusta kolmeksi vuodeksi 300 mk vuotta kohti. Summa oli puolet diakonissalle maksettavaksi suunnitellusta rahapalkasta. Samalla kirkkokokous oli hyväksynyt Oulun diakonissakodin tarjouksen diakonissan lähettämistä jo samana vuonna. Yhdistys hyväksyi seurakunnan esityksen ja vahvisti esityksen diakoniatyön takuu- ja tukijäsenistä. Takuujäseneksi hyväksyttiin jokainen, joka sitoutui maksamaan diakoniatyölle kolmen vuoden aikana vähintään 12 mk ja tukijäseneksi se, joka maksoi vuoden aikana 2 mk.

2.2 Sisar Annan työvuodet 1915–1917

Pitäjän ensimmäiseksi seurakuntasisareksi saatiin Pohjanmaalta kotoisin oleva kaksikielinen sisar Anna Sundell. Hän oli syntynyt vuonna 1887 Purmossa, mistä perhe oli muuttanut Pietarsaareen. Vanhemmat olivat käsityöläisiä. Anna oli aloittanut opiskelunsa Oulun diakonissakodissa vuonna 1913 ja valmistui vuonna 1915. Hän ehti olla ennen Helsingin pitäjään tuloa lyhyen aikaa Alatornissa vt. seurakuntasisarena. Tervetuliaisjuhla uudelle sisarelle järjestettiin Betaniassa 15.10.1915. Juhlaan osallistui myös Oulun diakonissakodin johtaja pastori Uno Wegelius. Juhlassa tunnelma oli harras. Tervehdyssanat lausui puheenjohtaja O. Alander ja tilaisuutta varten koottu juhluoro lauloi. Juhlan jälkeen pidettiin kokous, jossa keskusteltiin tulevasta toiminnasta. Päätettiin, että köyhille sairaille ja vanhoille hoito annetaan ilmaiseksi, mutta varakkailta peritään maksu. Myös köyhien tarvitsemat lääkkeet päätettiin antaa ilmaiseksi.

Vuoden 1915 toimintakertomuksessa annettiin tunnustusta sisar Annalle: Hän oli muutamien kuukausien aikana ahkeruudella ja myönteisellä asenteellaan voittanut ystäviä itselleen ja erityisesti ”diakonian hyvälle asialle”. Osoituk-

sena siitä olivat kaikki ne 169 henkilöä, jotka olivat ilmoittautuneet takuu- ja tukijäseniksi. Ensimmäisen tilikauden menot olivat 444,95 mk ja tulot 620,56 mk, joten seuraavalle kaudelle siirtyi 175,61 mk. ”Diakonaattijohtokunta” totesi ensimmäisen toimintavuoden jälkeen, että saavutetut tulokset kertoivat korkeimman Jumalan siunanneen nöyrästi hiljaisuudessa tehdyn työn.

Vuosi 1916 oli ensimmäinen kokonainen toimintavuosi. Toimintakertomuksessa kuvataan, miten pieni taimi ”diakoniayhdistys” oli kasvanut ja vahvistunut ja levittänyt oksiaan yhä kauemmas. Diakoniakomitean suunnitelmasta rajata toiminta vain pitäjän koillisosaan oli pitänyt luopua. Diakonityötä tehtiin tarvittaessa koko pitäjän alueella. Vuoden aikana suomenkieliset muodostivat oman diakoniatoimikunnan, jolla oli samanlainen toimintaohjelma kuin ruotsinkielisellä. Kummatkin työskentelivät saman päämäärän hyväksi. Diakoniakomiteasta käytettiin ajoittain nimeä Dickursby diakonattförening. Tämä oli ehkä tarpeellista, jotta toimintaa tukevien eri tahojen tehtävät ja vastualueet pysyivät selvillä.

Työ tuntui nauttivan yleistä arvostusta. Tästä olivat osoituksena yhdistyksen saamat tukimaksut, lahjoitukset ja testamentit, joitten yhteissumma nousi melkein 3000 mk:aan. Samasta työn arvostuksesta kertoi myös jäsenlisäys. Vuonna 1916 jäsenmäärä kohosi 193 henkilöön. Menoja oli paljon ja rahaa tarvittiin, koska tässä vaiheessa oli hankittava välttämättömiä työ- ja apuvälineitä samoin kuin hoidossa tarvittavia lääkkeitä. Uskallettiinpa tällöin suunnitella oman sairastuvan pystyttämistäkin.

Sisar Annan johdolla toimi myös tilapäinen ompeluseura, joka valmisti suuren määrän erilaisia vaatteita jouluavustuksina jaettavaksi. Jouluaikaan kuului myös se, että ensimmäisenä adventtisunnuntaina diakoniakomitea järjesti Siltamäen kunnalliskodin asukkaille adventtijuhan tarjoiluineen. Muuten diakonian joulujuhlaa vietettiin Betaniassa.

Diakoniakomitea kantoi huolta sisar Annan suuresta ja kasvavasta työmäärästä. Komitean jäsenet ymmärsivät työn raskauden ja vaativuuden. He tiesivät, ettei sisar aina kohdannut vain ystävällisiä ja kiitollisia ihmisiä. Työ oli pitkien etäisyyksienkin takia voimia kysyvää ja kuluttavaa. Siksi diakoniakomitea vetosi-kin yhdistyksen jäseniin vapaaehtoisen työn puolesta: ”Nyt emme saa vetäytyä rauhaan ja ajatella, että meillä on diakonissa, joka hoitaa meidän alueemme sairaat ja köyhät, vaan meidän täytyy jokaisen paikallamme tehdä kaikkemme helpottaaksemme hänen työtään ja pyrkiä herättämään muissa samanlaista ymmärtämistä.” Sisaren työn helpottamiseksi toimikunta esitti toivomuksen, että seurakuntasisarelle järjestetään mahdollisuuksien mukaan hevoskyyti hänen

siirtyessään sairaan luota toisen luo. Seurakuntalaisiin vedottiin myös sanomalla, että jo jokaisen kansalaisvelvollisuuteen kuuluu käydä katsomassa naapurustossa eläviä köyhiä ja sairaita. Diakoniakomitea muistutti aina diakoniatyössä ajankohtaiselta tuntuvasta asiasta: ”Raha-avustus diakonialle ei oikeuta välinpitämättömyyteen muita ihmisiä kohtaan. Ei myöskään pidä siirtää yksille harteille, sisar Annalle, sitä taakkaa, joka pitäisi jakaa yhteisesti kaikkien kesken.”

2.3 Sota-ajan tuomat vaikeudet ja nuorisoyhdistysten diakoniatoinnin päättyminen

Tikkurilan kristillisten nuorisoyhdistysten aloittama diakoniatointi kohtasi vuonna 1917 monia vaikeuksia. Vuoden aikana diakoniakomitean varapuheenjohtaja L. Relander ja sihteeri N. A. Bergsten muuttivat paikkakunnalta. Molempien ero koettiin yhdistyksessä suurena menetyksenä. Lisäksi sisar Anna Sundell joutui ylirasituksen ja heikentyneen yleiskunnon takia maaliskuussa pitkälle sairaslomalle. Sairastamisen jälkeen hän ei palannut enää pitäjään seurakuntasisareksi, vaan hän siirtyi Raaheen lastenkodin johtajaksi. Taitavan, tunnollisen ja yleistä arvostusta nauttineen työntekijän menetys oli kova isku lupaavasti alkaneelle työlle. Vaikka sisarten määrä oli kasvanut vuosisadan alun tilanteesta niin, että vuonna 1916 sisaria ns. koesisaret mukaan lukien oli jo 468, ei sisaria riittänyt läheskään kaikkialle, minne heitä toivottiin. Yhdistys onnistui saamaan uuden työntekijän Oulusta, sillä sisar Naemi Fagerlund otti vastaan avoimeksi tulleen tehtävän saman vuoden elokuussa.

Epävarmat, poikkeukselliset sodan aiheuttamat olot vaikeuttivat komitean toimintaan. Se ei voinut järjestää kokouksia eikä juhlia varojen hankkimiseksi. Huonosta ajasta huolimatta vuoden 1917 aikana diakoniatyölle tuli lahjoituksia yhteensä 385,50 mk:n arvosta. Näin saatiin kokoon oman osuutensa palkkakustannuksista. Vuoden 1917 toimintakertomuksen lopussa lausutaan lämpimät kiitokset tukijoille ja ilmaistaan usko siihen, että ”Jumala siunaa jokaisen teon, joka suoritetaan armahtavaisuuden ja ihmisrakkauden nimissä”. Keväällä 1918 diakoniakomitean täytyi lopettaa toiminta. Se toivoi kuitenkin olosuhteiden rauhoittumisen jälkeen voivansa aloittaa työn uudelleen niin, että voitaisiin auttaa niitä, jotka nyt onnettomien olosuhteiden takia ajautuivat hätään ja puutteeseen. Eräiden tietojen mukaan diakoniatointi jatkui aina vuoteen 1921 saakka.

3 Seurakunta lisää osuuttaan diakoniatyössä

3.1 Diakoniaa ilman diakoniatyöntekijää

Sota ja sitä edeltävät ja seuranneet maailman ja sisäpolitiikan tapahtumat jättivät jälkensä maalaiskunnan elämään. Yhteiskunnalliset vastakohtaisuudet olivat kärjistyneet usein. Epäluottamus eri yhteiskuntaryhmien välillä oli kasvanut. Kunnalliselämä oli ajoittain sekavaa. Sodan aikana kunnan vaativana tehtävänä oli pulan keskellä turvata kuntalaisten toimeentulo ja huolehtia siitä, että asukkaat saivat elintarvikkeita, sairaanhoitoa ja muuta perusturvaan kuuluvaa apua. Vuonna 1918 ulkopuolista tukea tarvitsevia lapsia oli 550. Lasten lisäksi sodan ja sen jälkivaikutusten seurauksina oli invalideja ja sairaita, apua tarvitsevia leskiä ja vankilaan joutuneiden perheitä, työttömiä ja köyhiä. Kunta oli vuodesta 1917 alkaen jaettu neljään terveysisariiriin, joissa kussakin työskenteli oma terveysisari. Lisäksi kunnan palveluksessa oli kaksi kätilöä. 1920-luvun alkupuolella seurakunnalla ei ollut diakoniatyöntekijää. Mitkä asiat siihen vaikuttivat? Avun tarve oli kuitenkin aivan ilmeinen. Näyttikö siltä, että kunnan panostus sairaanhoitoon ja sosiaalihuoltoon oli riittävä? Diakoniatyöntekijän puuttumisesta huolimatta seurakunnalla oli yhteys kunnan köyhäinhuoltoon, sillä köyhäinhuoltolautakunnan puheenjohtajana oli seurakunnan kanttori ja kirkon isäntä O. M. Lönnroth.

Kokonaan diakoniatyö ei kuitenkaan loppunut 20-luvulla. Seurakunta kokosi kolehteja ”kristillistä laupeudentyötä” varten ja osoitti joitakin korkotuloja samaan tarkoitukseen. Lisäksi tehtiin vapaaehtoistyötä, jonka tuloksena saatiin varoja avustusten jakoa varten. Vuonna 1924 diakonian avustustyöhön oli varoja 2995,50 mk.

Vuosikymmen puolivälissä diakoniatyö alkoi elpyä. Kirkkoneuvostossa asiaa käsiteltiin vuoden 1926 lopulla. Työtä varten ehdotettiin perustettavaksi diakoniyhdistys. Seuraavana vuonna kirkkoneuvosto asetti työn johtamista varten komitean, johon kuului pappien lisäksi yksi edustaja kustakin kinkeripiiristä. Komitean puheenjohtajaksi valittiin vs. kirkkoherra Otto Weckström. Helmikuussa 1927 komitea lähetti anomuksen Helsingin diakonissalaitokselle kahden diakonissan saamiseksi pitäjään. Toimettomana ei kuitenkaan tahdottu odotella, vaan diakoniatyö päätettiin käynnistää kyläkuntien piiritoimintana Kirkonkylässä, Hämeenkylässä, Seutulassa ja Vantaalla. Toimintaan kuului mm. vuosittainen diakoniajuhla. Ompeluseurat huolehtivat myyjäisistä ja muusta varainkeruusta. Vuonna 1928 ompeluseurat keräsivät diakonialle 8 298,80 mk. Nämä piirit toimivat Helsingin pitäjän läntisen diakoniyhdistyksen alueella. Vuonna 1931 yhdistys sai kaksi 15 000 mk:n lahjoitusta diakonissan palkkaamiseksi.

Työntekijää ei vain kuitenkaan löytynyt. Seurakunta joutui kohtaamaan 30-luvun alun syvän laman kaikkine vaikeuksineen ilman diakoniatyöntekijää. Avustusten jakamisessa seurakunta käytti hyväksi diakoniamitean ja diakoniapiirien asiantuntemusta. Vuosina 1932-1934 seurakunta myönsi hädänalaisten auttamiseen vuosittain 8000 mk.

3.2 Seurakunnan ja Helsingin pitäjän läntisen diakoniyhdistyksen yhteistyö

Diakoniatyöhön saatiin varoja seurakunnan avustusmäärärahoista ja kolehdeista sekä piirien järjestämistä myyjäisistä ja diakonijuhlien tarjoiluista. Joskus yksityishenkilöt tekivät lahjoituksia nimenomaan diakoniatyölle. Sen jälkeen kun diakoniatyöntekijöitä oli anottu vuonna 1927, keräystoiminta oli vilkastunut. Helsingin pitäjän läntisellä diakoniyhdistyksellä oli vuonna 1933 keräysvaroja jo yli 76 000 mk. Samana vuonna se saikin tervetulleen viestin: Helsingin diakonisalaitys kykeni lähettämään diakonissan Helsingin pitäjään. Uusi seurakuntasisar Svea Lökman aloitti työnsä 1.6.1934.

Samalla päivämäärällä on hyväksytty seurakunnan diakoniatoininnan sääntö ja diakonissan johtosääntö. Sääntöjen hyväksyminen osoitti, että diakonia oli vahvistanut asemaansa seurakunnan toimintamuotona. Säännöt noudattivat Diakoniatyön Keskustoimikunnan laatimaa mallisääntöä. Johdanto-osassa todettiin, että seurakunta tahtoo toiminnassaan seurata Kristuksen ja alkuajan kirkon esimerkkiä ja huolehtia niistä seurakunnan jäsenistä, jotka ovat hengellisen ja ruumiillisen avun tarpeessa sekä niistä, jotka ovat vieraantuneet Jumalasta ja hänen sanastaan. Laupeudentyön toivottiin kirkastavan Jumalan olemusta ja osoittavan hätätilanteeseen joutuneelle seurakunnan halun auttaa häntä. Diakoniatyön nähtiin olevan myös avuksi kirkkoherralle paimenvirran hoidossa.

Johtosäännössä työn pääpaino oli kristillisessä sairaanhoidossa. Sen mukaan diakonissan tuli huolehtia sairaista, erityisesti vähävaraisista, tehdä kotikäyntejä heidän luokseen ja tarjota apuaan. Tarvittaessa sisaren oli hoidettava sairasta tai järjestettävä hänet lääkärin hoitoon tai sairaalaan. Sisaren kuului myös opastaa sairaan läheisiä hoitamaan sairasta. Mahdollisuuksien mukaan hänen tuli valvoa hoitoa sekä toimia sairaan olosuhteiden parantamiseksi huolehtimalla puhtaudesta ja sopivasta ravinnosta. Kulkutautien leviämistä diakonissan piti pyrkiä estämään lääkärin antamien ohjeiden mukaisesti. Sairaanhoidon lisäksi ohjattiin sisarta huolehtimaan myös sairaan hengellisistä tarpeista lukemalla hänelle Jumalan sanaa tilanteen mukaan potilaan voinnin huomioon

ottaen. Tarvittaessa hänen tuli kutsua pappi sairaan luo. Sisar ei saanut ottaa palkkiota suorittamastaan työstä. Sen sijaan varakkaat olivat velvollisia maksamaan saamastaan hoidosta kohtuullisen korvauksen diakoniarahastoon. Mikäli sairaanhoidolta jäi aikaa, diakonissan tuli työskennellä muiden apua tarvitsevien hyväksi. Näitä ohjeen mukaan olivat mm. hengellisesti hätääntyneet, muut sielunhoidon tarpeessa olevat, kodittomat, köyhät, siveellisille vaaroille alttiit, mielisairaat, sokeat, kuurot, rannat ja kehitysvammaiset sekä erityisesti ne, jotka eivät osanneet ilmaista avuntarvettaan.

Työhön saattoi kuulua jumalanpalveluksissa ja hartaustilaisuuksissa palveleminen, kirkon ja kokoustilojen kaunistaminen, lasten ja nuorten ohjaaminen ja tarvittaessa kristinuskon opettaminen. Vierasta diakonissalle ei saanut olla myöskään työ- ja ompeluseurojen organisoiminen eikä varojen kerääminen seurakunnallisiin tarkoituksiin. Tehtäväluettelo oli pitkä ja takasi sen, että työtä riitti. Normaalisti sisarelle kuului yksi vapaapäivä viikossa, jos kiireelliset työt eivät estäneet sen pitämistä.

Seurakunnan kutsumana diakonissa oli käytännössä seurakunnan työnteijä, mutta samalla hän oli terveydenhoidon osalta lääninlääkärin ja hoitavan lääkärin alainen. Tehtävistään diakonissan tuli pitää päiväkirjaa, johon hän teki merkinnät sairaista, suoritetuista hoitotoimenpiteistä, potilaan toipumisesta ja hoitavasta lääkäristä. Diakonissan asemaa kuvaa hyvin se, että hän joutui esittämään vuosikertomuksensa seurakunnalle, asianomaiselle lääkärille ja diakonialaitokselle.

Vuodelle 1935 kirkkovaltuusto päätti osoittaa diakonissan palkanneelle Helsingin västra diakonattföreningenille 4000 mk:n avustuksen. Samalla se myönsi 4000 mk:aa hätäapua varten. Talousarviossa diakoniamäärärahan osalta tämä jako näyttää jääneen voimaan useammaksi vuodeksi. Vuonna 1937 seurakunta oli jälleen ilman diakonissaa. Ennen vuoden loppua joulukuun alussa seurakuntaan saatiin sisar Ester Wikberg, joka olikin sota-ajan poikkeusoloja lukuun ottamatta pitäjässä vuoteen 1946.

3.3 Sotavuosien 1939–1944 diakoniatoiminnan erityispiirteet

Kirkkoherra Otto Weckströmin laatimista sotavuosien toimintakertomuksista voi havaita, miten sota kosketti pitäjäläisiä. Pommitukset synnyttivät luonnollisesti pelkoa ja uhan tunnetta. Ne eivät jättäneet rauhaan kotonaan eläviä ihmisiä. Talvisodassa kaatui tai katosi lähes 200 pitäjäläistä. Toukokuussa 1940 seurakunta järjesti kaksi kaatuneiden muistojumalanpalvelusta, oman kummallekin kieliryhmälle. Molemmissa tilaisuuksissa kirkko oli ääriään myöten täynnä. Ke-

säkuussa oli vielä taistelulentille jääneiden siunaaminen pitäjän kirkon hautausmaalla. Tilaisuudessa oli läsnä useita tuhansia. Kesällä 1940 kirkkovaltuusto myönsi kaatuneiden omaisten ja sotainvalidien tukemiseen 125 000 mk. Seurakuntasisaren tilastoihin tuli 445 sairaskäyntiä 157 potilaan luona. Vastaanotolla kävi 112 asiakasta. Vaikea aika merkitsi suurta haastetta koko seurakunnalle eikä vähiten sen diakoniale.

Sodan alettua uudelleen vuonna 1941 pommitukset kohdistuivat useille pitäjän alueille. Taloja ja muuta omaisuutta tuhoutui. Syksyllä ja talvella oli lukuisia sankarihautajaisia, sillä kaatuneita oli yli 180. Elintarvikkeista tuli pulaa. Diakonissalle kertyi 554 kotikäyntiä 204 potilaan luona. Seuraavana vuonna kaatuneita oli 66. Talvella 1943 seurakuntasisar kutsuttiin puolustusvoimien palvelukseen, mistä hän palasi vasta joulukuussa 1944. Vuonna 1944 kirkkovaltuusto myönsi 50 000 mk:n avustuksen aseveliperheiden tukemiseen. Diakoniatyöntekijän puuttumisen takia avustukset jaettiin paikallisen aseveliyhdistyksen toimesta. Samana vuonna seurakunta otti sotaorvoista Mannerheimin lastensuojeluliiton kautta kaksi sotakummilasta. Sotien aikana kaatui ja katosi kaikkiin ainakin 450 pitäjäläistä.

Sotavuosina seurakunta lisäsi vuosittain diakoniatyön määrärahoja. Vuonna 1944 seurakunnan avustus diakoniyhdistykselle kasvoi kolminkertaiseksi, mutta loppui kokonaan seuraavana vuonna. Samalla seurakunnan omalle diakoniatyölle myönnetty määräraha moninkertaistui. Tähän vaikutti vuonna 1944 kirkkolakiin tehty muutos, joka merkitsi sitä, että jokainen seurakunta veloitettiin ottamaan palvelukseensa diakoniatyöhön koulutettuja työntekijöitä. Uudistetun kirkkolain 88 §:ssä sanottiin: ”Kristillisen laupeudentoimen tarkoituksena on kristillisestä rakkaudesta johtuva hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun antaminen seurakunnan hädänalaisille, ja sen tulee erityisesti kohdistua niihin, joiden hätä on suurin tai joihin muu avustustoiminta ei ulotu. Seurakunnallisen laupeudentoimen harjoittamista varten jokaisen seurakunnan tulee ottaa palvelukseensa tarvittavia diakoneja tai diakonissoja.”

3.4 Tikkurilan alueelle diakonissa vuonna 1954

Vuodesta 1934 lähtien diakonissa oli toiminut joitakin katkoksia lukuun ottamatta pääasiassa pitäjän länsialueella. Luonnollinen syy tähän oli siinä, että läntinen diakoniyhdistys seurakunnan avustamana palkkasi seurakuntasisaren. Seurakunta oli jo pitkään toivonut saavansa kaksi sisarta, mutta seurakuntasisarista oli edelleen pulaa.

Malmin seurakuntien erottamiseen liittyvien taloudellisten ja muiden vaiku-

tusten selkiinnyttyä ja eron astuttua voimaan 1.1.1953 pitäjän seurakunnassa alkoi voimakas toiminnan kehittäminen. Seuraavana vuonna saatiin lopultakin pitkään anottu toinen diakonissa. Tikkurilan alueen seurakuntasisareksi tuli Helsingin diakonissalaitokselta sisar Kerttu Hovakka.

Kun pitäjään oli saatu toinen diakonissa, diakonian työpiirien määrä kasvoi nopeasti. Tikkurilassa ja Rekolassa toimivat suomenkieliset piirit. Seutulan piiri oli kaksikielinen ja Kirkonkylän, Vantaan ja Keimolan piirit ruotsinkielisiä. Rekolan – Korson piiriin saatiin oma diakonissa toukokuussa 1955. Luonnollisesti myös henkilökohtainen työ lisääntyi. Vuonna 1955 kotikäyntejä tehtiin 503 henkilön luo yhteensä 2380 ja vastaanotoilla tavattiin 280 asiakasta.

31.1.1955 hyväksytty seurakuntasisaren johtosääntö muistutti sisällöltään vuonna 1934 hyväksyttyä sääntöä. Työn painopiste oli edelleen sairaanhoidossa ja kotikäynneissä. Säännössä haluttiin aikaisempaa enemmän kiinnittää sisaren huomiota vapaaehtoisten ja erityisesti nuorten ohjaamiseen auttamyöhön esimerkiksi lukutehtäviin sokeille, vanhuudenheikoille ja sairaille sekä auttajiksi niille, jotka eivät itse pääse kirkkoon. Uutena asiana johtosääntöön otettiin mukaan vanhusten ja rasittuneiden äitien virkistystoiminta. Raha-avustuksen antamista pidettiin edelleen poikkeuksena.

Vanhan säännön mukaan diakonissan piti varoa, ettei hänen toimintansa häiritse kunnallista sairaanhoitoa. Nyt säännössä puhuttiin kiinteästä yhteistyöstä toisten sairaanhoitotyötä tekevien kanssa. Tässä kuvastui asennemuutos. Sama yhteistyöhakuisuus tuli esiin myös avustustoiminnassa, missä sirsarta kehoitettiin olemaan yhteistyössä lakisääteisen ja vapaan huoltotyön kanssa. Kullalla oli palkattuna kahdeksan kiertävää terveystoimintaa ja kolme kotisisarta.

4 Yhteisvastuukeräyksestä diakonian pysyvä suurtapahtuma

Seurakunnan diakoniatuimikunnan tärkeimpiin tehtäviin kuului diakoniatyöntekijän valintaan ja palvelussuhteeseen liittyvien asioiden hoidon ohella Yhteisvastuukeräyksen järjestäminen ja avustustoiminnasta huolehtiminen. Sota-aika oli herättänyt suomalaisissa laajaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja talkoohenkeä. Vuonna 1941 oli perustettu vapaaehtoista huoltotyötä ohjaamaan Suomen Huolto ry. -niminen yhdistys, johon kirkkokin liittyi Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton kautta. Suomen Huollon organisoima Kansanapukeräys lakautettiin vuonna 1949. Pohjois- ja Itä-Suomessa halla oli juuri tuolloin vienyt sadon. Eri tahoilta käännyttiin SKSK:n puoleen ja esitettiin, että se järjestäisi

rahankeräyksen hätään joutuneiden auttamiseksi. Selvitysten jälkeen laajennettu piispainkokous hyväksyi asian ja keräyksen toimeenpano annettiin SKSK:n tehtäväksi.

Ensimmäiseen Yhteisvastuukeräykseen liittyen kirkkoherra Otto Weckström lähetti kirjeen keräyksen vastuuhenkilöiksi valituille: ”Niin kuin tiedotuksista sanomalehdissä ja radiossa on ilmennyt, järjestetään asianomaisella luvalla presidentti J. K. Paasikiven ollessa suojelijana helmi-toukokuussa 1950 suurkeräys ’Yhteisvastuu’ evankelis-luterilaisen kirkon keräyksenä sodan uhrien, sairaitten, työttömien, kodittomien ym. hädän lieventämiseksi. Tätä tarkoitusta varten asetetaan jokaisessa seurakunnassa diakoniamomitea, joka huolehtii tästä keräyksestä sekä varojen jakamisesta siten, että toinen puoli tulee omassa seurakunnassa apua tarvitsevien hyväksi ja toinen puoli käytetään yleisiin avustustarpeisiin Suomessa.”

Kirkkoneuvosto jakoi seurakunnan keräystä varten kuuteen alueeseen ja valitsi alueelta sopivia henkilöitä huolehtimaan keräyksestä omalla alueellaan. Vastuuhenkilöille järjestettiin Malmilla neuvottelutilaisuus 26.2.1950. Keräys tuotti lähes 300 000 mk, josta puolet jäi jaettavaksi oman seurakunnan apua tarvitseville. Diakonian aluetoimikunnat saivat piirinsä avustuksia varten neljäsosan keräämästään määrästä sekä alueen väkimäärään suhteutetun osuuden koko seurakunnalle jäävästä keräystuotosta. Avustusten jaon suorittivat diakonian aluetoimikunnat. Jako toteutettiin jouluavustuksina. Raha-avustuksen lisäksi joulupakettiin saattoi sisältyä voita, sokeria, kahvia, riisiä, hedelmiä, makeisia, kynttilöitä ja vaatteita. Yhteisvastuukeräyksestä muodostui 50-luvulla seurakunnan suurtapahtuma. Myös sen taloudellinen merkitys diakoniatyölle oli huomattava. Vuonna 1950 keräystuotosta avustuksia varten saatu summa vastasi suuruudeltaan yhden diakoniatyöntekijän saamaa rahapalkkaa.

Seuraavina vuosina keräystuotto laski ensin hieman, mutta nousi vuosikymmenen lopussa samalle tasolle ensimmäisen keräyksen kanssa. Seuraten valtakunnallista kehitystä keräystuotto kävi pohjalukemissa kuusikymmentäluvun alussa. Pitäjässä se laski ilman inflaatiokorjausta jopa alle kolmanneksen ensimmäisien vuosien tuloksesta. Suurten kaupunkien tapaan keräystuotto laskettuna seurakunnan jäsentä kohti on Vantaallakin jäänyt useimmiten alle maan keskiarvon.

5 Muutostuulia ja uuden kansanterveyslain vaikutus diakoniatyöhön

Seurakuntadiakoniaan tuli vähitellen uusia työmuotoja. Perinteisen sairaanhoidon- ja huoltodiakonian rinnalle tuli virkistystoiminta kerhojen, retkien ja leirien muodossa. 1950-luvulla seurakunnan omistama huvila Lehtisaaressa kunnostettiin diakoniatuimikunnan varoilla lomakodiksi, jonne suurperheiden äideille ja vanhuksille järjestettiin virkistysretkiä ja -leirejä. Helsingin pitäjän maaseutu-alueilla työn pääpaino säilyi kotikäyntityössä. Kasvavissa taajamissa oli luontevaa tarjota vanhuksille ja muille asiakkaille ryhmiä ja kerhoja. Uusi asia, joka 60-luvulla tuli diakoniaan, oli kansainvälisen diakonian haaste. Vuonna 1963 ulkomainen kohde oli ensimmäisen kerran mukana Yhteisvastuukeräyksessä. Kohteina olivat nälästä kärsivät kehitysmaat ja Ambo-Kavangon kirkko. Moni kerääjä ja diakoniatyöntekijä joutui selvittämään, miksi avustusta kerätään ulkomaille, kun avun tarvisijoita olisi kotimaassakin.

Suuri muutos seurakuntadiakoniassa tapahtui vuoden 1972 kansanterveyslain myötä. Siinä ei huomioitu kirkon diakoniatyötä tai se oli rinnastettu järjestöjen ja säätiöiden vapaaehtoiseen toimintaan. Diakoniatyö eroaa järjestöjen avustustoiminnasta siinä, että se on lakisääteistä toimintaa, vaikka sen sisältöä ei ole laissa yksityiskohtaisesti määritelty. Kansanterveyslaki lopetti diakonissojen sairaanhoidotoiminnan julkisen järjestelmän osana. Yhteiskunnan omien toimenpiteiden piti kattaa koko hoidon tarve. Muutos oli diakoniatyölle toisaalta menetyks, mutta samalla vapautus, joka antoi mahdollisuuden uudistaa toimintaa. Kotikäyntien ja vastaanottojen luonne muuttui. Sairaanhoidolliset toimenpiteet väistyivät ja keskustelulle tuli enemmän tilaa. Laaja-alainen koko ihmisen huomioiva sielunhoidollinen diakoniatyö lisääntyi.

Sairaanhoidollisten toimenpiteiden poisjäänti ei näytä vähentäneen diakoniatyöntekijöiden henkilökohtaisen työn määrää. Työntekijälle kertyi vuodessa 800-900 tapaamista, jotka jakaantuivat puoliksi kotikäyntien ja vastaanottojen välillä. Kontakteista valtaosa oli sielunhoidollisia ja hoidollisia keskusteluja. Seuraavaksi eniten tapaamisiin sisältyi sosiaalista tukipalvelua ja neuvontaa. Diakoniatyö leimautui 70- ja 80-luvuilla usein vanhustyöksi. Todellisuudessa työntekijän henkilökohtaisesti tapaamista ihmisistä noin puolet oli yli 65-vuotiaita.

Ryhmätoiminta monipuolistui. Eläkeläisryhmien lisäksi eri vammaisryhmillä oli omia kerhoja. Perustettiin perheryhmiä, yhdyskuntatyön alueryhmiä, kansainvälisen vastuun ryhmiä, työttömien keskusteluryhmiä, mielenterveysongelmaisten sosiaalikerhoja, luovan toiminnan ryhmiä, YV-kerääjien tapaamisia, lähimmäispalveluryhmiä, sururyhmiä ja -seminaareja. Päihdehuollon yksiköissä

ja vankiloissa järjestettiin keskustelu-kotipaikkaryhmiä. Lisäksi tehtiin eri ryhmien kanssa retkiä ja järjestettiin syys-, kevät- ja kesäleirejä. Kirkkopyhät ja joulujuhlat samoin kuin joulutervehdysten vieminen sairaaloissa ja hoitolaitoksissa oleville sisältyivät vuosittaiseen toimintakalenteriin. Seurakunnan puolesta tehdyt syntymäpäiväkäynnit 70-, 75- ja 80-vuotta täyttäneiden sekä heitä vanhempien luona kuuluivat usein diakoniatyöntekijöille.

Monet diakoniatyöntekijät kävivät rippikouluissa, kouluissa ja seurakunnan kerhoissa kertomassa, mitä diakoniatyö on ja miten siihen voi osallistua. Diakoniakasvatus ja diakoniasta tiedottaminen on aina kuulunut diakoniatyöntekijän työtehtäviin.

6 Seurakuntayhtymän palvelutoimintaa vuodesta 1975

6.1 Diakonisten ja sosiaalieettisten asiain lautakunta

Vuoden 1975 kirkkolakiuudistuksen mukaan saman kunnan alueella toimivien evankelis-luterilaisten seurakuntien piti muodostaa seurakuntayhtymä. Vantaankosken seurakunnan kirkkoherra Juhani Kopposela otti esille diakonisten ja sosiaalieettisten asiain lautakunnan perustamisen yhtymään. Lautakunnan vastuualueiksi päätettiin ehdottaa perheneuvontaa, sairaalasielunhoitoa, yhteistä diakoniatyötä sekä vanhusten asunnonjakotoimintaa. Myöhemmin toimikunta tarkensi tehtäväluetteloa lisäämällä siihen nuorisoneuvonnan, pieniin erityisryhmiin kohdistuvan diakoniatyön sekä diakonisen ja sosiaalieettisen toiminnan yleisen suunnittelun ja ohjaamisen. Saatuaan seurakuntien lausunnot perussäännöstä yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyi sen 25.5.1976.

Diakonisten ja sosiaalieettisten asiain lautakunnasta tuli yhteisestä diakonia- ja sielunhoitotyöstä sekä perheneuvonnasta vastaava lautakunta. Se oli uutta seurakunnissa. Laaja-alaisen yhteisestä toiminnasta vastaavan lautakunnan asettaminen merkitsi yksittäisen työalan kannalta sitä, että työtä johtavan hallintoelimen jäsenet eivät voineet tuntea kaikkia vastuualueensa työaloja yhtä hyvin. Yhteisen lautakunnan oletettiin kuitenkin edistävän ns. erityistyömuotojen yhteistyötä.

6.2 Yhteisen diakoniatyön työntekijät

Lautakunnan asettamisen kanssa samassa yhteisen kirkkovaltuuston kokouksessa vuonna 1977 hyväksyttiin ensimmäisen yhteisen diakoniatyön viran, aistivammaistyöntekijän viran johtosääntö. Viran tehtäviin sisältyi kuurojen, huonokuuloisten ja näkövammaisten parissa tehtävä seurakunta- ja diakoniatyö. Ensimmäiseksi viranhaltijaksi yhteinen kirkkoneuvosto valitsi diakoni Matti Ylösen.

Alusta alkaen oli selvää, ettei yhden työntekijän työpanos kuurojen sekä kuulo- ja näkövammaisten ryhmille tulisi olemaan riittävä.

Vuonna 1984 ajankohtaistui aistivammaistyön viran jakaminen. Yhtymään perustettiin kuulo- ja näkövammaistyötä varten diakonian virat. Lautakunnan pyrkimyksenä oli saada työntekijät eri vammaisryhmiä varten ja siksi myös kehitysvammaistyön viran perustamista esitettiin, mutta asia ei edennyt ehdotusta pidemmälle. Työtä jatkettiin palkkaamalla kerhohojaajia. Diakonian virka kehitysvammaistyöhön perustettiin vuonna 1988.

Vuoden 1985 seurakuntajakosuunnitelmaan liittyen yhteinen kirkkovaltuusto siirsi Tikkurilan seurakuntaneuvosto totesi suunnitellessaan vuoden 1985 seurakuntajaon virkajärjestelyjä, että Tikkurilan seurakunnasta päihde- ja kriminaalityöntekijän yhtymään perustamalla yhteisen kriminaali- ja päihdetyön diakonian viran 1.1.1984 alkaen.

Maahanmuuttajien määrän noustessa tuhansiin perustettiin vuonna 1997 seurakuntayhtymään nelivuotinen Kansainvälinen vastuu Vantaalla -projekti. Sen avulla pyrittiin kehittämään ja vakiinnuttamaan kansainvälisen vastuun toimintamuotoja ja tukemaan rauhallista kansainvälistymiskehitystä Vantaalla. Vuonna 2001 yhteinen kirkkovaltuusto perusti seurakuntayhtymään kansainvälisen vastuun diakonian virka. Tällä hetkellä maahanmuuttajia on Vantaalla yli 10 000.

Diakonisin perustein vuokrattavien asuntojen asukasvalinta ja muut asuntoihin liittyvät tehtävät kuuluivat toiminnan alkuvaiheessa diakonisihteerille. Vuonna 1985 seurakuntayhtymällä oli 34 vanhusten asuntoa ja viisi vastaantuloasuntoa. Seurakuntayhtymä lisäsi suunnitellusti vastaantulo- ja tukiasuntojen määrää. Asukkaiden määrän lähetessä sataa tehtäväalueelle perustettiin oma diakonian virka 2001. Asuntojen määrän kasvun lisäksi painetta oman työntekijän saamiseksi toi asukkaiden lisääntynyt tarve saada apua ja tukea omiin elämäntilanteisiinsa. Toisaalta seurakuntayhtymänkään tarkoituksena ei ole ollut tarjota vain vuokra-asuntoja, vaikka asuntopula oli yksi ongelmia synnyttävistä tekijöistä ja yksi syy asunnon hankkimiseen.

6.3 Diakoniatyön suunnittelu ja koordinointi

Diakoniasihteerin oli viran perustamisesta lähtien huolehtinut diakoniatyön yleisestä suunnittelusta, yhteisten neuvottelu- ja koulutustilaisuuksien järjestämisestä sekä myöhemmin myös ryhmä- ja yksilötyönohjauksesta. Hänen vastuulle tulivat myös monet niistä yhteisen diakonian tehtävistä, jotka eivät suoraan kuuluneet erityisvirkojen piiriin.

Nuorten rikoksentehtävien riita- ja rikosasioiden sovittelutoimintaan liittyvä pro-

jekti oli yksi tällainen. Vuoden 1982 lopulla käynnistyi projektin valmistelu Vantaan kaupungin, Suomen akatemian, Kirkon diakoniatyön keskuksen ja kihlakunnan kanssa. Sovittelutoiminnan tavoitteena oli saattaa nuori rikoksentehtäjä ja uhri sopimaan riita- tai rikosasia. Sovittelun nähtiin johtavan paremmin nuoren käyttäytymisen muutokseen kuin pelkkä rikosoikeusjärjestelmän mukainen rangaistus. Kokeiluprojektin pituudeksi määrättiin kolme vuotta. Tulokset olivat myönteisiä ja projektista saadut kokemukset johtivat aikoinaan sovittelutoiminnan huomioon ottaviin lakimuutoksiin ja sovittelutoiminnan järjestämiseen koko maassa.

Toinen vaativa ja paljon työtä edellyttänyt yhteisen diakonian vetämä kehittämis- ja koordinoititehtävä oli katastrofitilanteiden henkisen huollon järjestäminen. Hankkeeseen sisältyi paljon yhteistyötä poliisin, kaupungin pelastuslaitoksen, sairaaloiden, Suomen Punaisen Ristin, seurakuntien ja yhtymän eri työmuotojen kesken. Yhteisissä koulutustilaisuuksissa ja harjoituksissa opiskeltiin onnettomuustilanteiden organisaatiota, johtosuhteita, onnettomuuden uhrin psykologista auttamista, henkistä ja hengellistä tukemista sekä surutyötä. Myös työntekijöiden jaksamiseen ja onnettomuustilanteiden ammatilliseen jälkipuintiin annettiin valmiuksia. Pääkaupunkiseudun seurakunnat muodostivat yhteisen toimintaorganisaation niin, että suuronnettomuuksien yhteydessä voidaan saada riittävästi työntekijöitä tarvittaessa ympäri vuorokauden.

7 Seurakuntien perustamat diakoniset yhteisöt

7.1 Diakoniasäätiö Foibe

Vantaan kaupungin ja seurakuntayhtymän välillä käytiin 60-luvulta alkaen neuvotteluja Rekolan kartanon eräiden alueiden kaavoittamisesta asuntotarkoitukseen asuntopulan helpottamiseksi. Tähän liittyen 70-luvulla keskusteltiin seurakuntien saaman taloudellisen hyödyn käytöstä osittain diakoniatyöhön. Lautakunnalle annettiinkin 80-luvun alussa tehtäväksi selvittää Rekolaan mahdollisesti rakennettavan diakonialaitoksen toimintaa, rakentamista sekä rahoitusta. Vuonna 1982 laadittiin seurakuntien ja kaupungin välille yhteistoimintasopimus koskien Rekolanmäen aluetta. Seuraavana vuonna yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyi, että osa sopimuksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä käytetään diakoniatyötä varten perustettavan rahaston tai vastaavan peruspääomaksi. Rahaston avulla oli tarkoitus hankkia diakoniatyön käyttöön toimintatiloja. Lautakunta piti useita kokouksia, joissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat toivat esille toimialojensa kehityssuuntia ja tulevia tarpeita. Samoin diakoniatoi-

kunnat esittivät näkemyksiä siitä, missä avun tarvetta olisi. Ehdotuksia tuli paljon: lasten ja äitien tukikoti, asunnottomien asuntola, päihdeongelmaisten huoltola, vanhusten ja vammaisten palvelutalo, saattohoitokoti, hiljaisuuden keskus.

Hyväksytyksi tulleessa ehdotuksessa säätiö oli luterilaisen kirkon diakoniatyön periaatteille rakentava itsenäinen säätiö. Tammikuussa 1989 yhteinen kirkkovaltuusto perusti Diakoniasäätiö Foibe Diakoniasiftelsen -nimisen säätiön ja hyväksyi säätiön säädekirjan ja säännöt. Säätiö on keskittynyt vanhusten ja vammaisten auttamiseen. Rekolanmäellä vastapäätä Peijaksen sairaala on säätiön rakennuttama palvelukeskus kuntoutus- ja hoivaosastoineen. Palveluasunnoista 36 on omistusasuntoja ja 44 vuokrattavia. Asukkaita eri yksiköissä on yhteensä noin 150. Yhteistyötä säätiöllä ja seurakunnilla on eri muodoissa mm. seurakuntayhtymän diakoniapastori toimii palvelukeskuksen pastorina.

7.2 Rekolan kartano yhteisen diakoniatyön toimintakeskuksena

Rekolan kartanon alakerran tiloista oli vuonna 1953 tehty seurakuntakoti. Vuonna 1988 kartano luovutettiin yhteisen diakoniatyön käyttöön. Diakoniatyön toimintakeskus suunniteltiin kaikkien yhtymän diakoniamuseeseen kuuluvien työmuotojen käyttöön. Päihdetyön toiminta oli laajinta. Se rakennettiin ns. kartanoyhteisön muotoon. Toimitilasta ja toiminnasta huolehtivat vapaaehtoiset ja kuntoutumisvaiheessa olevat. Päihtyneenä kartanolle ei voinut tulla. Toiminta oli monipuolista keskustelu- ja elämäkatsomuspiirejä, maalaus-, näytelmä-, laulu- ja musiikkiryhmiä, tilojen kunnostustalkoita, urheilua ja puutarhapalstojen hoitoa. Adventtina ja pääsiäisenä yhdessä suunnitellut ja toteutetut jumalanpalvelukset kuuluivat toimintakausien kohokohtiin.

7.3 Yhteiset olotilat

1990-luvun alussa Helsingin hiippakunnan diakoniasihteerin aloitteesta Kirkon diakoniatyön keskuksen ja Seurakuntatyön keskusliiton edustajat sekä pääkaupunkiseudun seurakuntayhtymien diakonijaohdajat kävivät keskustelua meneillään olleesta yhteiskunnallisesta kehityksestä. Yksilökeskeiselle ajattelutavalle nähtiin tarvittavan vastapainoksi yhteisöllisyyden korostamista. Diakoniatyön luonteeseen on perinteisesti kuulunut toimia hiljaisuudessa julkisuutta välttämällä. Nyt suunniteltiin kampanjaa, jonka kautta diakoniatyön eri toimintamuotoja tuodaan esille.

Kampanjan toteutusajankohdaksi päätettiin vuoden 1992 lähimmäisen päivä ja sitä seuraava viikko. Kampanjoinnin aiheeksi otettiin vapaaehtoistoiminta

olotiloissa. Seurakuntiin perustettiin olotiloja yhteisiksi olohuoneiksi ja vapaaehtoistoiminnan työpisteiksi. Teemaksi valittiin sanat ”Yhdessä hyvä olotila”. Piispa Eero Huovinen avasi kampanjaviikon Tikkurilan Olotilassa. Olotilan ajateltiin tarjoavan vaihtoehdon monille päiväsaikaan vapaina oleville kuten työttömille, lomautetuille, sairauslomalla oleville, pakolaisille, muille maahanmuuttajille sekä eri tavoin yksinäisyydestä kärsiville. Moni työtön sai olotilasta työllistämiskoivilla tuetun määräaikaisen työpaikan. Vuonna 1994 Tikkurilan olotilassa oli kävijöitä 9500 ja vapaaehtoisia työntekijöitä 30–40. Pian vuosittainen kävijämäärä ylitti 12 000. Yhteisöllisyys toteutui olotiloissa yhteisenä vastuuna toiminnasta ja tilasta, toinen toisensa huomioimisena ja auttamisena.

Vantaan Olotiloille ei haluttu luoda vain yhdenlaista sisältöä, vaan seurakuntien mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaan ne ovat olleet toiminnassa joko päivisin tai iltoisin. Rekolan kirkolla kerran viikossa avoinna oleva olotila tarjoaa osallistujille myös saunomismahdollisuuden. Hämeenkylässä ja Vantaankoskella olotilat toimivat kahvilatyypisinä. Hakunilan kirkolta löytyy kahvio ja matolan kynnyksen maanantai-illat. Tikkurilassa olotila on avoinna klo 9–15 arkipäivisin. Se toimii eläkeläisten, vauvojen ja äitien, työttömien ja opiskelijoiden kohtaamispaikkana.

7.4 Laurinkoti uusimpana yhteisönä

Laurinkoti rakennettiin kirkon Riemuvuosi 2000 -erityishankkeena. Vantaan seurakunnat päättivät juhlavuonna muistaa konkreettisella tavalla ahdinkoon joutuneita perheitä. Laurinkodin 14 asuntoa on tarkoitettu lapsiperheille, jotka asunnon lisäksi tarvitsevat tukea vanhemmuuteen, elämäntilanteensa selvittämiseen ja arjessa selviytymiseen. Kodin rakentamisen taustalla oli lasten huostaanottojen määrän lisääntyminen. Laurinkoti ja sen tarjoama apu antaa huostaanoton partaalla olevalle lapselle mahdollisuuden kasvaa vanhempiensa tai huoltajansa kanssa yhdessä ja hakea entistä parempaa yhteiselämää. Laurinkoti otettiin käyttöön huhtikuussa 2004. Henkilökunta auttaa asukasperheitä käymällä yksilö-, pari- ja perhekeskusteluja sekä kriisineuvotteluja. Keskustelukontakteja oli ensimmäisen runsaan puolen vuoden aikana yli 720. Yhteisöllisyys tulee esille säännöllisissä asukaskokouksissa, retkillä ja yhteisissä toimintapäivissä. Laurinkoti toimii tiiviissä yhteistyössä sosiaali-, terveys- ja koulutoimen kanssa. Perheiden asumisaikojen pituudet vaihtelevat 3–9 kuukauteen.

8 1990-luvun diakonia

8.1 Lama-ajan vaikeudet

Diakoniyölle työelämän muutokset näyttäytyivät ensiksi koventuneina ja lisääntyneinä suoriutumispaineina ja -vaatimuksina. Jaksamiskysymykset nousivat pintaan. Työttömyyden kanssa kamppailevien määrä kasvoi. Taloudellinen lama, konkurssit, ns. kahden asunnon loukut ja ylivelkaantuminen toivat uusia asiakkaita diakonian vastaanotoille. Avustustoiminnan tarve kasvoi.

Vantaan seurakuntayhtymä oli ensimmäisten mukana jakamassa EU:n tuella ruokaa. Varsinaista ruokapankkia Vantaalle ei perustettu, mutta ruoka-apua jaettiin diakoniatoimistojen kautta. Diakoniatyön järjestämiin työttömien ruokailuihin osallistui viikossa 700–800 henkeä. Myöhemmin ruoka-apua on jaettu seurakunnan taloudellista tukea saavan yhdistyksen kautta. Suurempia avustuksia on annettu yhtymään perustetusta kriisirahastosta.

Yhteiskunnallisesti suuntautunut diakonia ja yhteiskunnallinen työ pyrkivät herättämään keskustelua arvoista. Rekolan piispantarkastuksen yhteydessä vuonna 1995 järjestettiin ilta, jossa piispa, maaherra ja kaupungin johtaja olivat keskustelemassa yleisön kanssa hyvinvointiyhteiskunnasta, työelämän ja yhteiskunnan arvoista, työttömyydestä sekä ylivelkaantumisesta. Suurtyöttömyys nosti esille kysymyksen, miten laman seuraukset jakaantuvat yhteiskunnassa eri ihmisten osalle. Mikä on oikeudenmukaista? Käydyissä keskusteluissa tuli esille myös se, että hyvinvointipalvelut eivät olleet vain rasitus taloudelliselle toiminnalle, vaan myös menestyvän toiminnan edellytys.

Diakoniatyötä lama koski niin, että vuonna 1991 diakonian määrärahoja supistettiin yleisen linjan mukaisesti 4 %. Seuraavan vuoden aikana avoimeksi tulleita virkoja täytettiin harkinnan mukaan ja yhteisen diakonian osa-aikaisia toimia lopetettiin. Lomarahoja vaihdettiin vapaisiin. Diakoniatyötä ajatellen tämä oli ristiriitaista, mutta pakon sanelemaa.

8.2 Velkaneuvonta

1990-luvun alussa uskottiin hyvään talouskehitykseen. Se johti ihmisiä ratkaisuihin ja toimiin, jotka myöhemmin tuottivat konkurssveja ja pettymyksiä. Seurakunnilla ei luonnollisestikaan voinut olla ratkaisua ihmisten taloudellisiin ongelmiin, mutta useille seurakunnan antama hätäapu tuli tarpeeseen. Hätäavun ja henkisen tuen rinnalla seurakuntien diakoniatyö tarjosi velkaneuvontaa. Vantaalla vuonna 1992 diakoniatyöntekijät yhdessä kaupungin työntekijöiden, pankkien ja järjestöjen edustajien kanssa osallistuivat velallisen neuvontaa käsittelevään, Takuu-säätiön kanssa järjestettyyn koulutukseen. Osanottajien määrä

107 henkilöä yllätti järjestäjät. Vaikka vain harvat diakoniatyöntekijät rohkenivat tarttua asiaan, koulutukseen osallistujat saivat tietoa ylivelkaantumisesta ja sen seurauksista. Neuvontatyöhön saatiin kuitenkin vapaaehtoisia velkaneuvoja. Diakoniasihteerin keräämä ryhmä sai jatkokoulutusta ja toimi velkaneuvojina. Neuvojen tuella laina-aikoihin saatiin soviteltua uusia maksuaikatauluja ja siten välttyttiin esimerkiksi asunnon menettämiseltä. Kun neuvottelijoiden eteen alkoi tulla entistä enemmän vaikeita konkurssi- ja laina-asioita, esitti seurakunta kaupungille, että kaupunki ottaisi vastuulleen velkaneuvonnan järjestämisen. Näin tapahtuikin vuonna 1993, kun kaupunki avasi oman velkaneuvonnan toimintapisteen.

8.3 Kriisiapu

Palvelutyön lautakunnan jäsen Elisabet Tepora teki aloitteen kriisipalveluyksikön perustamiseksi laman tuottaman ahdistuksen helpottamiseksi. Perusteluna oli tieto mielenterveysongelmien lisääntymisestä samoin kuin itsemurhien määrien kasvusta erityisesti miesten keskuudessa. Uudenmaan mielisairaanhoitopiirin Peijaksen alueen avoterveydenhoidon, kaupungin sosiaali- ja terveystoimen, seurakuntayhtymän diakonia- ja yhteiskuntatyön, oikeusaputoimiston, kaupungin työterveyshuollon, työvoimatoimiston, Kelan, työttömien yhdistysten ja mielenterveysyhdistysten edustajien kanssa luotiin yhteistyöverkosto, joka avasi nopeasti vuonna 1991 yhteisen kriisikeskuksen. Toiminnan rahoitus saatiin aluksi osapuolten normaaleista budjeteista. Keskus toimi palvelupisteenä työttömille, konkurssiin joutuneille, ylivelkaantuneille tai tällaisten uhkien alle joutuneille sekä heidän omaisilleen ja perheilleen. Eri osapuolet järjestelivät ammattihenkilöidensä työtä niin, että keskuksessa työskenteli psykologi, sosiaalityöntekijä, lääkäri, juristi, diakoni, pappi ja työllistämisvaroilla palkattu velkaneuvoja. Vastaanotoilla annetun ammattiavun lisäksi järjestettiin terveystarkastuksia ja sosiaali- ja terveystoimen tuella laman vaikutusta terveyteen selvittävää tutkimustoimintaa. Asiakkaille järjestettiin seurakuntayhtymän leirikeskuksessa ulkoilu- ja virkistyspäiviä.

8.4 Mielenterveystyö

Mielenterveystyön kehittäminen nousi diakoniatyön haasteeksi 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa, kun diakoniatyöntekijät totesivat avohoitopainotteisen hoitojärjestelmän tuovan mielenterveyden ongelmista kärsiviä yhä enemmän vastaanotoille. Avohoidossa olevien potilaiden tukijärjestelmät eivät olleet järjestelmään siirryttäessä valmiit. Keskusteluavun lisäksi diakoniatyö järjesti kerho-,

leiri- ja retkitoimintaa. Luottamusta jokapäiväisen elämän vaatimuksista selviytymiseen tuettiin esimerkiksi antamalla lounaskerhojen tehtäviä osanottajille. Aterioita ei tarjottu valmiina kerholaisille, vaan he osallistuivat lounaan suunnitteluun ja tarveaineiden hankintaan, valmistamiseen ja tarjoiluun vuorolistan mukaan. Toiminta vahvisti arjessa selviytymistä ja antoi osallistujille tärkeitä onnistumisen kokemuksia. Sosiaalikerhoissa tärkeä osa tapaamista oli yhteinen keskustelu ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu. Toimintaterapiaan liittyi näissä yhteyksissä tukea-antava ja ymmärtävä keskusteluapu.

8.5 Vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminnan kehittämistä suunnitteleva lautakunnan alainen työryhmä piti tärkeänä tehtävänänsä vapaaehtoisten tehtävään opastamista ja auttajan oikeaa motiivia. Tämä johti siihen, että vapaaehtoistyöhön tulevat haastateltiin ja kurssitettiin, ennen kuin he pääsivät mukaan esimerkiksi lähimmäispalveluun. Käytäntö aiheutti keskustelua siitä, onko toimintaan mukaan tulolla liian suuri kynnys. Kurssituksella haluttiin suojata sekä avun tarpeessa olevia että auttajia. Koulutus jaettiin seurakuntien ja yhtymän välillä niin, että seurakuntien diakoniatyö järjesti omat peruskurssit. Yhtymä puolestaan järjesti täydennyskoulutusta yhteisesti kaikille seurakuntien vapaaehtoisille. Vapaaehtoisten yhteiset tilaisuudet kokosivat kymmeniä, joskus aiheesta riippuen yli sata osanottajaa.

9 Diakoniaa maailmassa ja seurakunnassa

1990-luvun lopun diakonisessa ajattelussa esitettiin diakonian yhtenä tärkeimpänä tavoitteena se, että ihmiset yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä pyrkisivät edistämään ihmisarvoisen elämän ja oikeudenmukaisuuden toteutumista elinympäristössään sekä varjelemaan ympäristön ja koko luomakunnan eheyttä. Maailmanlaajan Kristuksen kirkkoon kuuluvana seurakunnalla ja yksittäisellä ihmisellä on vastuu kaukaisista lähimmäisistä.

Vuosisadan alun diakoniatyössä diakonin ja diakonissan tehtäviin kuului huolehtia, että Jumalan sana oli kaikkien ulottuvilla. Heidän tuli jakaa Uusia Testamentteja niihin koteihin, missä niitä ei vielä ollut. Diakoniatyöntekijän tuli edistää virsien, samoin kuin hengellisen kirjallisuuden käyttöä yksityisessä hartauselämässä. Niille, jotka eivät itse päässeet kirkkoon, diakoniatyöntekijöiden tuli järjestää kuljetus ja muuta apua osallistumisen helpottamiseksi. Jumalanpalvelukseen liittyvät diakoniatyöntekijän tehtävät olivat luonteeltaan käytännöllisiä.

Kun vuosisadan lopulla alettiin puhua diakonian ja jumalanpalveluksen yh-

teydestä, nähtiin niiden yhteys entistä syvemmin. Diakonia liittyi jumalanpalvelukseen ja ehtoolliseen. Diakonian viranhaltijat avustavat ehtoollisen jaossa sekä lukevat Raamattua ja osallistuvat esirukouksen valmisteluun tuoden siihen mukaan paikallisen avun tarpeen ja kiitoksen.

Vantaan seurakunnissa ja yhtymässä haettiin useimmille diakoniatyöntekijöille lupa avustaa ehtoollisen jaossa heti, kun se tuli mahdolliseksi vuonna 1982. Tässä yhteydessä käytiin jonkin verran keskustelua siitä, tuleeko jumalanpalveluksissa avustaminen johtamaan auttamistyön vähenemiseen. Näin ei ole käynyt, vaan diakoniatyön ja diakoniatyöntekijöiden yhteys jumalanpalveluselämään on rikastuttanut sitä ja vahvistanut diakonian ominta olemusta kaiken muun auttamis- ja hyväntekeväisyystyön keskellä.

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

- Ahonen Risto A., *Diakonaatin uudistus*. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja AN:o 56. Pieksämäki: 1991.
- Ahtiainen Pekka & Tervonen Jukka, *Vantaan historia 1946-1976*. Jyväskylä: 2002.
- Hako Jukka, *Vantaa lähiöitynyt sadan vuoden aikana. Helsingin pitjä 1979*. Tikurila: 1979.
- Hockman Tuula, *Sielujen avuksi ja Pyhän Laurin kirkon parhaaksi. Räckhalsin ja Lehtisaaren lahjoitusmaiden vaiheet*. Helsinki: 2001.
- Hultin Herman, *Helsinge församlings historia*. Helsinki: 1930.
- Hurskainen Eeva, *Sisar Linan tyttäret*. Helsinki: Kirjapaja Oy 1992.
- Iivari Juhani, *Sovittelu rikosten ja riitojen vaihtoehtoisena ratkaisuna. Kokemuksia Vantaan Sovitaan -projektin käynnistämisestä vuosilta 1983-1984*. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 2/ 1985 (sosiaalipolitiikan pro gradu -työ).
- Iivari Juhani & Jouko Karjalainen, *Diakonian köyhät*. Raportteja 235 Stakes. Saarijärvi: 1999.
- Juva Mikko, *Valtiokirkosta kansankirkoksi*. Porvoo: 1960.
- Juva Mikko, *Kirkon parlamentti*. Pieksämäki: 1976.
- Kansanaho Erkki, *Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Helsingin Diakonissalaitos 1867-1967*. Porvoo: WSOY 1967.
- Kansanaho Erkki, *Sisälähetys ja diakonia*. Pieksämäki: 1960.
- Kettunen Paavo, *Leipää vai läsnäoloa? Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 76*. Jyväskylä: 2001.
- Knapas Marja Terttu, *Vantaan Pyhän Laurin kirkko – Helsingin Kyrka St Lars 500*. Sulkava: 1994.
- Kohti yhteistä hyvää, Suomen evankelisuterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Helsinki: 1999.
- Koskenvesa Esko, *Diakonia kirkon elämässä ja toiminnassa*. Teoksessa: R. Helosvuori, E. Koskenvesa, P. Niemelä & J. Veikkola (toim.). *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja Oy 2002, 35-58.
- Litzen Auliikki & Jukka Vuori, *Helsingin maa-laiskunnan historia 1865-1945*. Jyväskylä: 1997.
- Malkavaara Mikko, *Diakonijärjestöt*. Teoksessa: R. Helosvuori, E. Koskenvesa, P. Niemelä & J. Veikkola (toim.). *Diakonin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja Oy 2002, 194-316.
- Mustakallio Hannu, *Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti*

- 1896-1916. Oulu: Oulun Diakonissalaitoksen säätiö 2001.
- Mäkinen Virpi (toim.), *Lasaruksesta leipäjonoihin*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy 2002.
- Ojanen Eeva, *Helsingin pitäjän seurakunnan historia*. Helsinki: 1973.
- Palvelijoiksi vihityt*. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja A 2002:1. Helsinki: 2002.
- Parttimaa Maria (toim.) *Ihmiseltä ihmiselle*. Jyväskylä: SKSK- Kustannus Oy 1989.
- Rajojen yli*. Suomen ev.lut. kirkon Kirkkohallituksen julkaisuja 2001:2. Helsinki: 2001.
- Ryökäs Esko, *Diakonianäkemyksemme*. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja B Nro 62. Pieksämäki: 1990.
- Saarinen Risto, *Sosiaalietiikka ja uskonnon eetos*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 222. Vammala: 1999.
- Sohkanen V. J. *Helsingin pitäjän kirkonkylää vuosikymmenien saatossa*. Helsingin pitäjä 1976. Vantaa: 1976.
- Tahvanainen Aarno H., *Vantaan terveystoimien historia* (painamaton). Vantaa: 1996.
- Turkka Ilkka, Minne. Helsingin pitäjä Helsinki. Vantaa: 1993.
- Wiren Edvin, *Lina Snellman Elämäkerta*. Porvoo: 1927.
- Helsingin pitäjän seurakunnan kirkonarkisto. Tikkurila.
- Vantaa seurakuntayhtymän hallinto- ja talousarkisto. Tikkurila.

Sielunhoidon näkökulmia diakoniatyöhön

Juhani Nurminen

Kirjoitan länsi-vantaalaisen seurakunnan diakoniatyöntekijäryhmän jäsenenä. Osallistuttuani sen toimintaan lyhyen aikaa mielikuvani diakoniasta pääasiallisesti sosiaalisena auttamistyönä on oleellisesti muuttunut. Työhön kohdistuu myös voimakkaita sielunhoidollisia haasteita. Niitä tuovat mm. mielen-terveys- ja surutyön eri muodot. Vastaan tulee elämänhallintaa ja omanarvontuntoa koskevia kysymyksiä. Usein näihin liittyy syällisyyden ja häpeän kokemuksen ja erilaiset riippuvuudet. Haasteen tuovat työhön myös aikamme henkiseen murrokseen liittyvät ilmiöt. Apua näiden asioiden kohtaamiseen olen saanut asiaa käsittelevästä kirjallisuudesta, jota tarkastelen seuraavassa.

1 Yhteisön vastuu jäsenestään

Kristillisen uskon kannalta on tärkeää, miten yhteisö ottaa vastaan uuden jäsenen. Martti Lindqvist on käyttänyt käsitettä osallisuuden periaate tarkoittamaan sitä, että ihmisellä on oikeus kuulua omaan maailmaansa. Tämä sen vuoksi, että ihminen on aina osa luontoa, yhteisöä ja ihmiskuntaa. Oleminen Lindqvistin mukaan on luonteeltaan aina yhteisöllistä. Siksi ihminen ei lainkaan voi olla, ellei hän saa kuulua mihinkään. (Lindqvist 2000, 207–208)

Lindqvist korostaa, miten tärkeää on, että ihminen otetaan yhteisöön vastaan emotionaalisesti – että hän saa kuulua siihen elämyksellisellä tasolla. Lindqvistin mukaan ihmiselle yhteisö on tärkeä sen tähden, että ihminen luo itsestään kuvan sen perusteella, miten toiset ihmiset reagoivat häneen. Muiden antamasta palautteesta – tietoisesta ja alitajuisesta – ihminen Lindqvistin mukaan oppii, kuka hän on, mitä häneltä odotetaan ja mikä hänelle on ylipäätään mahdollista. Ihminen tarvitsee kehittyäkseen itselleen elävän peilin, jonka voi tarjota hänelle vain toinen elollinen ihminen, tavallisimmin hänen ihmistoverinsa. Tässä mielessä seurakunta voi parhaimmillaan toimia ihmisen henkisenä ja hengellisenä kasvupaikkana. Peilautuminen toiseen ihmiseen Lindqvistin mukaan perustuu siihen, että ihmisen osassa on aina jotakin yhteistä. Kaikki ovat sielultaan sukua toisilleen. Ja jos olemme pohjimmiltaan samanlaisia, niin meidän on pidettävä toisesta huolta niin kuin itsestämme ja kunnioitettava hänen oikeuksiaan niin kuin omiamme. (Lindqvist 2000, 48–49)

Seurakunta rukoilee niiden uusien jäsenien puolesta, jotka kasteessa on otettu seurakunnan yhteyteen. Kirkkokäsikirjan rukoukset kastettujen puolesta nostavat esiin kaksi jokaiselle ihmiselle merkittävää asiaa. Näiden rukoussanojen kautta muistutetaan, että ihminen otetaan kasteen kautta tietyn yhteisön jäseneksi. On tärkeää, että ihminen otetaan yhteisön jäseneksi kiittäen. Toisen merkittävän osan rukouksissa muodostavat ne pyynnöt, jotka kohdentuvat tuon vastaanottavan yhteisön toimiin uuden jäsenen parhaaksi. Rukouksissa käytetyt ilmaukset seurakunnasta Vapahtajan sylinä ja hengellisenä kasvupaikkana painottavat seurakuntaa jäsentänsä hoitavana yhteisönä. Seurakunnassa jäsenet palvelevat toisiaan.

2 Kokonainen ihminen, kokonainen evankeliumi

Toimiessaan ihmisten hyväksi Jeesus evankeliumien mukaan lähti siitä, että ihminen on kokonaisuus. Hän on Jumalan kuva, jolla on sekä aineelliset että henkiset ja hengelliset tarpeet. Hänen sanomansa koski koko ihmistä molempine ulottuvuuksineen. Yksipuolinen suhtautuminen ihmiseen on hänen erityis-

laatunsa aliarvioimista. Jos ajatellaan, että ihmisen tarpeet on tyydytetty, kun on tuettu hänen aineellista puoltaan, samalla jopa halveksitaan häntä. Seurakunnan diakoniatyön jatkuvana haasteena on huolehtia evankeliumin molempien puolien esillä pitämisestä ja ihmisten kaikkien tarpeiden huomioon ottamisesta.

Ihminen pääsee osalliseksi evankeliumista kahdella tavalla. Se tulee ihmisen osaksi julistuksen (martyria) ja palvelun (diakonia) kautta. Jeesus antoi tästä esimerkin. Hän julisti ja opetti, auttoi ja paransi. Jo apostolit ja alkuseurakunta pyrkivät tasapainoon näiden kahden välillä (Apt 6.) Tasapainon ylläpitämiseksi he perustivat diakonian viran. Tähän virkaan kuului ruoan jakaminen, pöytäpalvelus. Apostolit pitäytyivät rukoukseen ja evankeliumin julistamiseen. Näin saatettiin ylläpitää evankeliumi koko täyteydessään. Aina on olemassa yksipuolisuuden vaara. Seurakunnan tehtäväksi saatetaan nähdä vain puhuminen tai toisaalta pelkkä ulkonainen avustaminen. (Luvun Apt 6 osin erilaisesta tulkinnasta katso Latvuksen analyysiä toisaalla tässä julkaisussa)

Ihminen ei kuitenkaan voi olla olemassa, eikä häntä voi ymmärtää muutoin kuin fyysis-psykkis-sosiaalisena kokonaisuutena. Käsitellessään ihmisen moniulotteisuutta Pauli Niemelä nostaa esiin ihmisen kehollisuuden, tajunnallisuuden ja toiminnallisuuden tarpeet. (Niemelä 2002, 91–101)

Niemelän mukaan kehollisena olentona ihmisellä on sellaisia tarpeita, jotka tyydyttyvät luontoon perustuvien aineellisten voimavarojen (ravinto, ilma, vesi jne.) avulla. Näitä tarpeita on voitava tyydyttää aina tietyssä määrin, jotta terveys säilyisi. Kun ihminen saa tyydyttää fysiologiset tarpeensa, hänellä on hyvä olla. Diakoniatyössä ihmisen kehollisuus on merkinnyt ns. sairaanhoidollisen ja hoivaavan diakonian syntymistä. Tässä työssä korostuu kehollisen hyvinvoinnin tavoite.

Toiseksi Niemelä nostaa esiin ihmisen tajunnallisuuden ulottuvuuden. Tajunnallisuuden ulottuvuudessa voidaan erottaa psyykkisen ja henkisen ja hengellisen elämyksen kategoriat. Tajunnallisena olentona ihminen on psyykkis-henkinen olento. Hän on subjekti: tietävä, tunteva ja tahtova olento. Tajunnassa kaikki tapahtuu ymmärtämisen ja kokemisen kautta. Tajunnallisena olentona ihmisellä on sellaisia tarpeita, jotka tyydyttyvät inhimillisten voimavarojen avulla. Ne ovat ihmissuhteet ja muut elämyssuhteet. Näissä tarpeissa on kyse lähinnä erilaisista liittynöistä ja niiden laadusta, eli elämänlaadusta ja siitä tyytyväisyydestä, joka sitä ilmentää. Tyydytystä tuottavat ihmissuhteet ylläpitävät onnellisuutta, elämäniloa ja -halua. Ihmisen ymmärtäminen psyykkis-henkisenä olentona on merkinnyt mm. diakonisen sielunhoidon esiinnousua.

Niemelän mukaan ihmisellä on olemisen tehtävä. Ihminen on yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen olento. Hän pyrkii elämään, tulemaan toimeen ja säilymään. Samaten hän pyrkii liittymään toisiin ihmisiin. Toiminnallisena olentona ihmisellä on sellaisia tarpeita, jotka tyydyttyvät yhteisöllisten kiinnittymien, osallistumisen avulla. Vasta yhteisön jäsenenä ihminen voi toteuttaa itseään. On kyse erilaisista ihmisistä yhteisöön kytkevästä, osallistuvista tekijöistä (asuminen, työ, perhe, yhteisöt jne.) Yhteisöön nähden ihmisyyksillä on tarve toteuttaa itseään, eli toimia oman ymmärryksensä puitteissa niin oikein kuin mahdollista. Kun se onnistuu, ihminen tekee omalta kannaltaan oikein. Ihmisen ymmärtäminen toiminnallisena, sosiaalisena olentona on merkinnyt diakoniassa ns. sosiaalidiakonian vahvaa esiinnousua. Sosiaalinen diakoniatyö tarkoittaa ihmisen auttamista ja tukemista elämän jokapäiväisissä kysymyksissä.

3 Uusia haasteita diakoniale

Vuonna 2003 hyväksyttiin kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön linjaus, jolla pyritään tukemaan kirkon eri tasoilla tapahtuvaa työn suunnittelua. Tässä linjauksessa on pyritty ottamaan huomioon uuden vuosituhannen vaatimukset. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö - Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010). Toimintaympäristön muutoksia kuvatessaan työryhmä on nostanut erääksi elämäntapojen muutokseksi individualismin, yksilöllisyyden ja yksilövapauden voimistumisen. Linjauksessa todetaan, että hedonistiset kulutusarvot ja liberaalit vapausarvot ovat olleet yhdessä vaikuttamassa yksilökorostuksen lisääntymiseen. Yhä yleisempää on sen kaltainen ajattelu, jossa yksilö haluaa olla oman elämänsä subjekti, mutta jokaisen odotetaan olevan myös oman onnensa seppä. Samanaikaisesti tämän individualistisen ajattelun voimistumisen kanssa on heikentynyt ajattelutapa, jota ohjaa yhteisöllinen huolenpito ja auttaminen.

Nykyisen kaltaisesta ajattelunmuodon voimistumisesta ovat monet hoitotyössä toimineet olleet huolissaan. Martti Lindqvist esimerkiksi on todennut hyvin traagiseksi sen, että nyky maailmassa yleistyy sellainen malli tai normi, jonka mukaan ihminen on oman onnensa ja pelastuksensa subjekti. Hänen on itse ratkaistava oma selviytymisensä, olivatpa olosuhteet mitkä tahansa. Monien kohdalta se toimiikin jonkin aikaa, mutta ennemmin tai myöhemmin päädytään tilanteeseen, missä ihminen jää avuttomana ja muiden hylkäämänä omaan yksinäisyyteensä. (Lindqvist 2000, 48)

Elämää lamauttava yksinäisyys on tänään eräs kaikkein yleisimpiä inhimillisen kärsimyksen syitä. Pitkään elämäntapojen muutosta seuranneena sekä henkistä ja hengellistä hoitotyötä tehneenä Henri J.M. Nouwen kertoo, miten

psykiatrit ja hoitoalan psykologit ovat todenneet, kuinka juuri yksinäisyys on kaikkein tavallisin asia, jota potilaat valittavat ja yleensä perussyy ei vain yhä lisääntyviin itsemurhiin, vaan myös alkoholismiin, huumeiden käyttöön, erilaisiin psykosomaattisiin oireisiin ja jopa lukuisiin liikenneonnettomuuksiin. Nouwen pitää yksinäisyyden juurten ravintona epäluuloa – siis pelkoa siitä, ettei kukaan välitä eikä tarjoa rakkautta, johon ei sisälly ehtoja, pelkoa ettei ole olemassa paikkaa, jossa saisi olla suojaton, haavoittuva, ilman että käytetään jollakin tavoin hyväksi. (Nouwen 2002, 18–19)

Tällaiseen elämää ohjaavaan elämäntapamalliin voi kasvaa jo lapsesta. Jos ihminen lapsena kokee perusturvattomuutta, yksinäisyyttä, hylkäästä, pilkkaa tai suoranaista pelottelua, hän päättelee koko maailman vaaralliseksi ja ihmiset arveluttavaksi, eikä lähdekään uteliaana tutkimaan ja valloittamaan ympäristöönsä vaan jää tutuista ihmisistä ja ympäristöstä riippuvaiseksi. Jos lapsena turvattomuuteen sisältyy vahva tunne siitä, ettei ole hyväksytty sellaisenaan, esimerkiksi juuri pelkoineen ja kielteisine tunteineen, lapsesta kasvaa ihminen, joka uskoo olevansa jotenkin viallinen ja väärä. Tällaisella ihmisellä on paljon pelkoja, vihaa ja masennusta. Pahimmillaan pelko voi lamauttaa kokonaan ja estää ihmistä elämästä ja tulemasta siksi ihmiseksi, joksi hänet on tarkoitettu. (Blomster 2002, 7,13) Nouwen puhuu ihmisen ajautumisesta tukahduttavaan, suljettuun yksinäisyyteen, josta voi päästä eteenpäin ainoastaan elämällä läpi tukahduttavat kysymykset. (Nouwen 2002, 12, 35)

Ulrich Giesekeus on todennut, että kun nykyään puhutaan vapaan itsensä toteuttamisen, rajattoman kasvun ja rajattomien elämän materialististen edellytysten puolesta, turhautumista ei näin ollen nähdä enää yksilön kannalta välttämättömänä ja elämää monin tavoin edistävänä vaan ainoastaan häiritsevänä tekijänä. Niinpä ollaankin sitten yleisesti sitä mieltä, että kaikki häiritsevä on parasta poistaa. Psykkistä tasapainoa yritetään ylläpitää kulutuksella ja samalla syvemmällä olevat ongelmat jäävät käsittelemättä ja ajaudumme riippuvuuden noidankehään. (Giesekeus 1999, 20-26)

4 Uusia näkökulmia sielunhoitoon

Henri J.M. Nouwen, Owe Wikström ja Martti Lindqvistin ovat antaneet välineitä diakonian uusien haasteiden kohtaamiseen. Heidän sielunhoidon mallinsa tosin vaatii todellista paneutumista ihmiseen ja paljon aikaa.

Kristillisen yhteisön kannalta on olennaista, että ihminen tulee nähdä ja hyväksytyksi juuri silloin kun hän on hauraimmillaan ja kaikkein avuttomin – myös pahuudessaan ja moraalisisessa särkyneisyydessään. Lähimmäisyys on

sitä, että kokee toisen ihmisen ihmisyysden koskettavan omaa olemista ja kohta-
loa. Lähimmäiset ovat peilejä, joista katsomme itseämme sekä haavoittuvina
että kasvukykyisinä ihmisinä. Jokainen ihminen on oma persoonansa, ainutlaa-
tuinen ihmisyksilö, joka elää omaa kohtaloansa. Hän on oma tarinansa. Hän on
samanaikaisesti sekä raja, jolle on pysähdyttävä, että tehtävä, johon on tartutta-
va. Parhaimmillaan ihmisten välinen kumppanuus voi olla kohtaamista, jaka-
mista ja toisen puolustamista tilanteessa, missä yksilö ei ole kykenevä itseään
puolustamaan. (Lindqvist 2000,156–157)

Owe Wikström nostaa esiin sielunhoidon neljä ulottuvuutta, jotka voivat olla
avaamassa mahdollisuuksia tähän keskinäiseen elämän kohtaamiseen ja
kumppanuuteen. Ensimmäiseksi Wikström nostaa esiin huolenpidon, jonka
ensisijaisena tarkoituksena ei hänen mukaansa ole parantaminen tai muutta-
minen, vaan se että ylipäättään tarjotaan inhimillistä lämpöä ja ymmärtämystä.
(Wikström 2000, 268) Wikström sanoo valinneensa tähän termin, joka ei ole
peräisin teoriasta vaan arkikielestä korostaakseen keskinäisen huolenpidon
sisältöä eli lähimmäisyyttä. (Wikström 2000, 301) Huolenpidon lähtökohtana
hän pitää yksinkertaisesti uskollisuutta Kristukselle ja herkkäkuuloisuutta niitä
kohtaan, joiden asiat ovat huonommin. Huolenpito on Kristuksen Raamatussa
antamien esimerkkien rauhallista ja nöyrää seuraamista. Raamatun kehotuk-
sissa ”Totisesti, kaiken minkä te olette tehneet yhdelle näistä vähimmistä veljis-
täni, sen olette tehneet minulle” (Matt.25:40) tai ”Jos joku vaatii sinut mukaansa
virstan matkalle, kulje hänen kanssaan kaksi.” (Matt. 5:41) tai ”Kunnioittakaa
kilvan toinen toistanne” (Room. 12:10) ei puhuta sanaakaan uskonnosta. Niis-
sä puhutaan toiminnan ja käyttäytymisen kieltä, joka ilmaisee lähimmäisen nä-
kemistä kunnioittaen arvoa, joka hänellä on. Wikström toteaa, että uskonnolliset
sanat saavat merkitystä vasta, jos ne ”latautuvat” teoilla, jotka ovat yhtäpitäviä
sanojen kanssa.

Huolenpidon käsitteeseen sisältyy Wikströmin mielestä myös se, ettei us-
koutuvaa keskustelukumppania pidetä asiakkaana, potilaana eikä oppilaana
eikä edes tulevana seurakunnan jäsenenä. Hän on lähimmäinen, jota on kunnii-
oitettava riippumatta hänen moraaliseista, uskonnollisesta tai ideologisesta va-
kaumuksestaan. (Wikström, 2000, 302)

Myös Nouwen on kiinnittänyt huomiota siihen, että huolenpidolla ei tarkoiteta
koskaan toisen ihmisen manipulointia eikä vahtimista. Hän muistuttaa, miten
Jeesus piti syvällä tavalla huolta kohtaamistaan ihmisistä, mutta ei säädellyt
eikä hallinnut heitä. Sanoillaan ja teoillaan hän tarjosi heille tilaisuuden etsiä
uusia suuntia ja tehdä valintoja. Kukaan ei voi säädellä toisen ihmisen jokaista

kehitysvaihetta. Kirkon viran kaikkine tehtävineen tulisi olla Nouwenin mukaan vain huolenpitoa, ihmisten suojattoman elämän suojelemista. (Nouwen 1992, 63)

Keskinäiseen kunnioitukseen ja luottamukseen pohjautuvasta keskustelusta syntyy myös omaa elämäään pohdintaa. Wikström toteaa, että ihminen ei tiedä paljoakaan itsestään ennen kuin on sanonut itsestään jotakin toisille. Ihminen tietää tuskin mitään vakaumuksestaan, epäilystään tai kaipauksestaan ennen kuin on puhunut siitä. (Wikström, 2000, 303) On voimaa antavaa ja parantavaa luoda sanoja ja kuvia, jotka edustavat myönteisiä asioita, sitä mitä rakastaa, minkä puolesta elää ja minkä varassa elää. Toisaalta on parantavaa myös se, että saa purkaa kielteisiä asioita koskevat pelkonsa ja epäilyksensä. Pelkojen ja epäilyksien uhkaavuus vähenee siitä, että niille annetaan nimi, niitä analysoidaan ja ne nähdään perspektiivissä. (Wikström, 2000, 321)

Myös Lindqvist korostaa, miten tärkeää ihmisen henkisen tuen kannalta on se, että voi sanoittaa omaa elämäänsä rehellisesti ja tulla näkyväksi juuri sellaisena kuin on. Oikeastaan ketään ei voida tuntea, ellei hän ole saanut omin sanoin kertoa, mistä on tulossa, minne hän on menossa ja mitä hän kantaa mukanaan – mitä hän on rakastanut ja mitä hän on elämässään joutunut kärsimään. (Lindqvist 2000, 167) Lindqvistin mukaan ihmisarvo edellyttää myös sitä, että kukin voi tulla nähdyksi omana itsenään ja että jokaisen teoista ja niiden seurauksista voitaisiin puhua niiden oikeilla nimillä. (Lindqvist 2000, 80)

Pohdinnan ulottuvuus syntyy Wikströmin mukaan siitä, että lähimmäistä autetaan enemmän tai vähemmän järjestelmällisesti huomaamaan, tiedostamaan ja kriittisesti tutkimaan elämänsä tarkoitusta ja päämäärää. Tämä voi tapahtua, kun keskustelussa saatetaan edetä käsittelemään olemassaoloa rajallisuuden ja intensiteetin teemoista käsin.

Elämän rajallisuuden pohdinnasta on kyse Wikströmin mukaan silloin, kun esiin nousevat esimerkiksi tällaiset kysymykset: ”Mitä nyt teen elämälläni, kuinka kohtalo voi olla niin julma, kuinka Jumala voi sallia tämän ja miten voin nähdä jonkin merkityksen siinä mitä on tapahtunut?” (Wikström 2000, 305) Rajallisuutta pohdittaessa voidaan keskustelukumppania auttaa kohtaamaan omat rajansa, kuolevaisuutensa, ajan kulumisen, kärsimyksen, vastuun teoistaan ja tarkoitusta koskevan kysymyksen. (Wikström 2000, 321)

Lindqvist pitää ihmisen kannalta tärkeänä nähdä elämä sellaisena kuin se on elettyä ja toteutuneena, vaikka sen katsominen tekisi kipeääkin. Hänen mielestään on tärkeää kertoa se pahuus, mistä on joutunut kärsimään, mutta myös se väärä, mihin itse on syyllistynyt. Hänen mukaansa toivo ankkuroituu

totuuteen ja toteutuu armon kautta. Arjessa armo merkitsee lupaa tulla näkyväksi juuri sinä ihmisenä, jollaiseksi itsensä tunnistaa oman matkansa tässä vaiheessa. (Lindqvist 2004, 102–103)

Nouwen toteaa sielunhoidon päätehtävän olevan estää ihmisiä kärsimästä vääristä asioista. Monien ihmisten kärsimys johtuu siitä, että he perustavat elämänsä väärien oletusten varaan. Sielunhoito on Nouwenin mukaan hyvin kohtikäyvää palvelua. Se ei salli ihmisten elää harhaluulojen vallassa, ikään kuin elämään ei lainkaan kuuluisi pelkoa, yksinäisyyttä, hämmennystä tai epäilyksiä. Se ei salli ihmisten uskotella itseään kuolemattomiksi ja vammattomiksi. Tämän perustilan tunnustaminen voi olla Nouwenin mukaan myös henkisen vapautumisen alku. Kun tiedostamme, ettei meidän tarvitsekaan paeta kipujamme, vaan että voimme työntää kipumme liikkeelle yhteiseen elämän etsintään, nuo samat kivut saattavat vaihtua epätoivon ilmauksista toivon merkeiksi. (Nouwen 1988, 107–109)

Wikströmin esiin tuoma toinen pääteema auttaa uskoutuvaa ihmistä huomaamaan elämään sisältyvän intensiteetin teeman: ”Mikä elämässäsi on loukkaamatonta?” ”Minkä takia elät?” ”Onko sinulle olemassa jotakin näkyvän maailman ulkopuolella olevaa?” (Wikström 2000, 321) Mitkä ovat ne hetket, kun yksin ollessamme silmiin tulvahtavat ilon kyyneleet siitä huimaavasta ja rajoja ylittävästä kokemuksesta, jossa olemme saaneet olla läsnä. Tai kun hämmästyksellemme koemme erilaisen hengellisen elämyksen, eheyden, ykseyden, mielenrauhan ja ilon elämyksen. (Wikström 2000, 305)

Nouwen on korostanut sitä, että tällaisen pohdinnan aikana vastaanottava hyväksyntä on vain toinen puoli sitä huolenpitoa, jota voimme osoittaa toisen toisiamme kohtaan. Toinen, yhtä tärkeä puoli, on hänen mukaansa vastakkain asettuminen. Olemassaolon teemojen pohdintaan ei missään tapauksessa kuulu se, että meistä tulee toisiamme kohtaan kasvottomia, neutraaleja. Aito vastaanottaminen edellyttää kahden persoonan kohtaamista, niin että kumpikin katsoo toistaan omalta taholtaan. Tällaiseen tilaan kuuluvat myös selkeät rajat, jotka määrittävät meidän oman asemamme. Jos haluamme kohdata toisemme olemalla läsnä omalla persoonallisella tavallamme, emme kätkeydy neutraaleihin asenteisiin vaan tuomme julki myös omat ajatuksemme, mielipiteemme ja elämäntyyliimme suoraan ja selkeästi. Me voimme kommunikoida toisen kanssa vain tarjoamalla oman elämämmme valinnat ja asenteet rajoiksi, jotka haastavat vieraammekin tiedostamaan oman asemansa ja tarkastelemaan sitä kriittisesti. (Nouwen 1994, 95–96)

Seurakuntien auttamistyössä on huomattu myös ryhmissä tapahtuvan poh-

dinnan merkitys. Ryhmässä jokainen voi peilautua toisiin ryhmäläisiin, ottaa vuorollaan haltuunsa tarinankertojan paikan ja saada spontaania palautetta omille tarinoilleen. Se synnyttää yhteyden kokemuksen, joka muuttuu kasvuksi ja uusiksi löydöiksi omasta itsestä ja maailmasta. (Lindqvist 2000, 168)

Huolenpidon ja pohdinnan pidentymänä tulee tulkinnan vuoro. Teologinen tulkinta merkitsee, että keskustelussa pyritään aktiivisesti etsimään yhteyttä kristilliseen traditioon kuuluviin kuviin, symboleihin ja kertomuksiin, jotka voivat ilmaista ja hahmottaa niitä elämiskvaliteetteja, joihin pohdinta on keskittynyt. On kysymys siitä, että suhteellisen yksityisen elämäntarinan sisältämät erilaiset ja hajanaiset ilmaukset liitetään siihen universumiin, jonka kristillinen elämäntulkinta tarjoaa. (Wikström 2000, 270). Tällaisessa prosessissa ihminen yksin, yksityisessä keskustelussa tai suuremmassa yhteisössä, kirkossa, saa kokeilla kristillistä todellisuuskäsitystä tai tulla sen valtaamaksi. Keskustelukumppania voi tulkintatehtävän kautta auttaa näkemään yhteyden oman tilanteensa ja kristillisten kertomusten välillä. Edellytyksenä tälle liikkeelle Wikströmin mielestä on tietenkin se, että itse kokee nämä kehykset kantovoimaisiksi ja näkee ne henkilökohtaisiksi ja merkittäväksi ilmauksiksi ihmisen elämänehdoista ja toivosta. (Wikström, 2000, 272)

Tulkintakehyksiä on myös rajakysymyksille. Jotkut ovat kestäneet kärsimyksen siksi, että Kristus on paastossaan ollut solidaarinen inhimilliselle hädälle. Toiset ovat pelänneet kuolemaa, mutta saaneet lohdutuksen siitä, että myös Jeesus kärsi ja pelkäsi omaa kuolemaansa. Joissakin tapauksissa taas ihmiset ovat saaneet lievitystä sairauteensa ja epäoikeudenmukaiseen kärsimyksensä siitä käsityksestä, että aina syntiinlankeemuksesta alkaen elämä on ollut kaksijakoista ja korjautuu lopullisesti vasta päivänä, jolloin kaikki saa täytymyksensä. (Wikström 2000, 324)

Keskeisen kristillisen tulkintakehyksen pohjan muodostavat Raamatun kertomukset. Raamatun traditiossa on rooleja ja symboleja, joiden avulla yksilö voi käydä eräänlaista vuoropuhelua.

Kun rooli otetaan, käynnistyy samalla vuoropuhelu. Tulkinta on tapa, jolla vuoropuhelukokemusta voidaan aktualistaa, soveltaa ja syventää yksityisen ihmisen kohdalla. Uskoutuvaa ihmistä voi auttaa näkemään tilanteensa muunakin kuin erilaisten ehtojen satunnaisena yhteistuotteena. (Wikström 2000, 327)

Syventämisen ulottuvuuteen sisältyvät ennen kaikkea kokemukset Jumalan tai näkymättömän maailman reaalisuudesta erotukseksi pelkistä uskontoa koskevista ajatuksista tai älyllisistä käsityksistä. Painopisteenä on itsensä voittami-

nen, hellyys, uskollisuus ja vieraanvaraisuus. Keskeistä on kaipaus saada elää hyvinvyydestä ja kokea hyvinvyyden muutosta tuovana asiaana. Tärkein edellytys syventämiselle on se käsitys tai elämys, että ollaan elävän Jumalan kanssa vuorovaikutuksessa. Syventämisessä tärkeinä pidetään niitä lähteitä, joiden koetaan tyydyttävän sisäistä hengellistä janoa. Näitä ovat ennen kaikkea rukous, Raamatun sana, mietiskely, hiljaisuus, kristittyjen välinen yhteys, hengellinen lukeminen ja sakramentit. Tämä vuorovaikutus ilmenee sellaisissa kokemuksissa kuin tarkoituksettomuus, hengellinen tyhjyys, rukous ja rukousvastaus, elämys siitä, että Jumala vaikenee tai on poissa tai että hän on armahtavainen, lempeä tai vaativa, että hänet voi aavistaa, että hän varoittaa tai lohduttaa. (Wikström 2000, 274, 360)

Kristilliselle ihmiskäsitykselle on keskeistä, että ihminen on ”Jumalan kuva”. Ihminen Jumalan kuvana tarkoittaa erityislaatuista ihmisen ja Jumalan välistä suhdetta. Jumala voi puhutella ja olla yhteydessä ihmiseen. Samaten ihminen voi olla dialogisuhteessa Jumalaan. Tässä suhteessa ihminen voi löytää oman olemuksensa, ainutlaatuisuutensa. Jumalan tunteminen ja itsetuntemus yhdistyvät Kristuksen tuntemisessa. Samalla kun ihminen on suhteessa Jumalaan, on hän suhteessa kanssaihmiisiin. Ihmisyys toteutuu suhteessa muihin. Lähimmäisenrakkaus kuuluu olennaisena osana kristilliseen ihmiskäsitykseen, koska myös toinen ihminen on Jumalan luoma. Rakastaessaan ja auttaessaan lähimmäisiään ihminen palvelee samalla Jumalaa. Ihminen on luotu elämään yhdessä ja yhteydessä. (Pauli Niemelä 2002, 89–90)

Nouwen puhuu suljetun ja tukahduttavan yksinäisyyden rinnalla avoimesta yksinäisyydestä, jossa ihminen voi löytää itsensä yhä täydemmin sellaisena, kuin mitä hän jo on. (Nouwen 1998, 180). Nouwen puhuu hyväksyvistä rakkaudesta käyttäen sanontaa ”ensimmäinen rakkaus”. Tuo ensimmäinen rakkaus sanoo ihmiselle: ”Sinua on rakastettu ja rakastetaan jo kauan ennen kuin toiset ihmiset ovat voineet sinua rakastaa tai sinä olet voinut rakastaa toisia. Sinut on hyväksytty ja hyväksytään kauan ennen kuin sinä olet pystynyt hyväksymään toisia tai ottamaan vastaan heidän hyväksyntänsä. Sinä olet ollut turvassa jo kauan ennen kuin olet pystynyt itse tarjoamaan turvallisuutta tai samaan sitä toisilta.” (Nouwen 1992, 31) Kun pelko ei enää hallitse, vaan ihminen on saanut kokea, miten Jumala on ensin rakastanut häntä, ei tarvitse hetki hetkeltä tietää, mitä tulee tapahtumaan. Voi luottaa siihen, että tapahtuu hyviä asioita, jos vain pysyy juurtuneena tuohon rakkauteen. (Nouwen 1992, 63) Nouwen korostaa sellaisen henkisen tilan luomista, jossa pelko ei hallitse. Avoimessa yksinäisyydessä voi oppia olemaan itselleen läsnä. Siinä voi olla läsnä myös toisille ihmisille

kurottautuessa heitä kohti, ei huomion ja kiintymyksen kipeinä vaan tarjoten itseä avuksi rakkauden yhteisön rakentamiseen. Yksinäisyys ei tällöin vedä pois lähimmäisten luota, vaan päinvastoin tekee aidon kumppanuuden mahdolliseksi. (Nouwen, 2002, 36)

Sen kaltainen ihmisten kohtaaminen, jota edellä on kuvattu, ei ole seurakunnan laajuisesti mahdollista kenellekään yksityiselle. Ainoa mahdollisuus sen toteuttamiseen on mahdollisimman monien osallistuminen. On pyrittävä vastuun jakamiseen ja seurakunnan kehittämiseen sielunhoidollis-diakonisena yhteisönä. Hyvän esimerkin tällaisesta vastuun jakamisesta ja ihmisten aktivoimisesta tarjoaa kirkkomme kummiuskäytäntö. Jokaiselle kastettavalle nimeetään kummit. Näiden odotetaan yhdessä vastaavan kastetun hengellisestä kasvatuksesta ja kaikinpuolisesta hyvästä. Kummien aktivoimiseen on viime aikoina kiinnitetty kiitettävästi huomiota. Tämänkaltaisen käytännöllisen yksilöllisyyden ulottaminen kaikkiin ihmissuhteisiin eri ikäkausina on suuri ja innostava haaste.

KIRJALLISUUS

- Blomster, Salmel, *Musta, valkoinen häpeä*. Helsinki: Karas-Sana 2001.
- Gieseckus, Ulrich, *Kun riippuvuus ajaa umpikujaan. Miten auttaa päihderiippuvasta*. Kauniainen: Perussanoma 1999.
- Helosvuori-Koskenvesa-Niemelä-Veikkola (toim.), *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja 2002.
- Lindqvist, Martti, *Tässä seison. Uskottavan etiikan jäljillä*. Keuruu: Otava 2000.
- Lindqvist, Martti, *Keskeneräisyyden puolustus*. Keuruu: Otava 2000.
- Lindqvist, Martti, *Toivosta ja epätoivosta*. Helsinki: Kirjapaja 2004.
- Nouwen, Henri J.M, *Särkymisen viisauts*. Helsinki: Kirjapaja 1988
- Nouwen, Henri J.M, *Pelon talosta rakkauden taloon*. Helsinki: Kirjapaja 1992.
- Nouwen, Henri J.M, *Väsymätön etsijä*. Helsinki: Kirjapaja 1998.
- Nouwen, Henri J.M, *Erämaasta puutarhaan*. Helsinki: Kirjapaja 2002.
- Veikkola, Juhani (toim.), *Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatytön linja 2010*. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2003:9. Helsinki 2003.
- Wikström, Owe, *Salattu ihmisyys. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu*. Helsinki: Kirjapaja 2000.

Halpa viina ja haittataakan kantajat

Lasse Murto

Aluksi

Alkoholi aiheuttaa vuosittain 3000 ennen aikaista kuolemaa ja vaikeasti mitattavia, mutta varmuudella suuria työn tuottavuuden menetyksiä, kärsimyksiä perheille ja vajaan miljardin euron verran suoranaisia yhteiskunnan maksettavaksi tulevia kustannuksia.

Suomalaisessa alkoholipolitiikassa on perinteisesti korostettu alkoholijuomien hinnan ja saatavuuden sääntelyn merkitystä alkoholin aiheuttamien haittojen hallinnan kulmakivinä. Tehtävää on pitkälti toteutettu Alkolle myönnetyn vähittäismyyntimonopolin kautta. Tehtävän hoitaminen ei ole ollut helppoa ja se on entisestään vaikeutunut. Vielä 1960-luvulla Suomessa kulutettiin absoluuttista alkoholia 2–3 litraa henkeä kohden. Sen jälkeen alkoholin saatavuutta on voimakkaasti lisätty ja alkoholin reaalihintataso on laskenut. Kulutus nousi vuonna 2003 kaikkien aikojen ennätystasolle, 9.3 litraan. Ja kehitys näkyi haittatilastoissa.

Suomalaisten alkoholinkäytölle on aina ollut ominaista humalahakuinen juomismalli, johon liittyy runsaasti haittoja, kuten tapaturmia, väkivaltariskiä ja korkea alkoholimyrkytyskuolleisuus. Vuonna 2003 joka viidennen suomalaisen arvioitiin olevan alkoholin suurkuluttaja, kun määrittelyn pohjaksi otetaan mieshenkilöiden kohdalla 24 juoma-annosta viikossa ja naisten kohdalla 16. He kuluttivat kaikesta alkoholista valtaosan. Akuuttien ja kroonisten haittojen aiheuttaman taakan kantaminen on ollut raskasta haitoista itse kärsivien ja heidän läheistensä lisäksi sekä hyvinvointipalveluille että kontrolliviranomaisille.

Alkoholin myyntitulot ovat koko alkoholimonopolin historian ajan olleet merkittävä tulolähde valtiolle. Sen vuoksi Suomessa on ollut tärkeätä pitää alkoholi-erotulot mahdollisimman suuressa määrin kotimaassa. Tätä korostettiin myös vuonna 2004, jolloin Suomi oli ajautumassa alkoholipoliittisesti uuteen tilanteeseen Viron EU-jäsenyyden kautta.

Suomi valmistautui EU:n laajenemiseen vuoden 2004 keväällä alentamalla alkoholiveroa keskimäärin 33 prosenttia. Väkevien juominen myyntihinta laski noin 37, viinien 3 ja oluiden 15 prosenttia. Tämä tapahtui maaliskuun alussa hyvissä ajoin ennen kuin alkoholijuomien tuonti vapautui Virosta ja muista uusista EU maista. Ratkaisu tehtiin tietoisena siitä, että alkoholin kokonaiskulutus tulee kasvamaan (ks. Kiianmaa 2004). Alkoholitutkijat ja hoidon asiantuntijat muistuttivat ennen päätöksentekoa siitä, että päihteiden käyttöön liittyvät haitat niin yksilöille kuin heidän perheilleen ja koko yhteiskunnalle korreloivat suoraan kulutuksen määrään. Haitat näkyvät monella tasolla, välittömimmin ihmisten ja perheiden arjessa. Edelleen varotettiin siitä, että väkeviä juomia painottavassa juomisessa haittojen esilletulo tulee nopeutumaan ja haitat ovat entistä vaikeampia käsitellä ja niiden määrä kasvaa. Tilanne tulee olemaan hoidon ja kuntoutuksen järjestämisestä vastuussa oleville kunnille vaikea, koska suuri osa kunnista on selvinnyt huonosti jo nykyisenkin alkoholin kulutustason tuottamien haittojen käsittelystä. Kunnat joutuvat samaan aikaan järjestämään lisääntyviä palveluita mm. suonensisäisesti huumeita käyttäville. Hoidon asiantuntijat varottivat edelleen siitä, että vanhempien lisääntyvä päihteidenkäyttö voi entisestään vaarantaa lasten hyvinvointia. Vanhempien päihteiden käyttö on mielenterveysongelmien ohella lasten huostaanottojen ja lastensuojelun tarpeen yksi keskeisimmistä syistä. Vanhempien päihteiden ongelmakäyttö lisää syrjäytymisriskiä, joka heijastuu lasten elämään ja tulevaisuuteen. Erityisesti viime vuosikymmeninä lisääntynyt naisten alkoholin käyttö näkyy dramaattisesti jo nyt mm. siinä, että noin 6 prosentilla odottavista äideistä on arvioitu olevan päihderiippuvuus. Suomessa syntyy joka vuosi noin 650 alkoholin eriasteisesti vaurioittamaa lasta ja arviolta 3 600–6 000 sikiötä on vaarassa vaurioitua äitien päihdealtistusten vuoksi.

Mitä päihdehuollossa tapahtui?

Syksyllä 2004, noin puoli vuotta hinnan alennusten jälkeen, A-klinikkasäätiön toimintayksiköissä – ne kohtaavat vuositasolla lähes 30 000 päihdeongelmaista – suoritettuna epäsystemaattisen arvioinnin perusteella voi yleisesti sanoa, että hinnanalennusten painottuminen väkeviin, kirkkaisiin alkoholeihin, on ollut päihdehuollon asiakkaiden kannalta varsin tuhoisa ratkaisu.

Alkoholin suurkuluttajat, josta ryhmästä hoidon tarpeessa olevat valikoituvat, ovat siirtäneet juomisensa painopistettä väkevistä viineistä ja oluista kirkkaisiin alkoholeihin. Samoja merkkejä, tosin ei yhtä selvästi, on havaittu nuorten asiakkaiden juomiskäyttäytymisessä.

Päihdehuollon erityishoitopaikkojen asiakkaat ovat entistä huonokuntoisempia: maksa-arvot ja promillemäärät ovat aikaisempaa korkeammalla ja katkaisuhoidon tarve on lisääntynyt rajujen juomisputkien seurauksena. Hoitojonot ovat erityisesti suurimmissa kaupungeissa kasvaneet.

Asiakkaat kertovat käyttäneensä alkoholiin saman verran euroja kuin ennenkin, mutta ostavansa mietojen juomien sijasta ”halpoja” väkeviä, joita juovat samaan tahtiin kuin aikaisemmin viinejä. A-klinikoilla ovat ajokorttiseurantojen määrät lisääntyneet kuten myös asiakkaiston piirissä tapahtuneiden törkeiden rattijuopumusten määrät. Joissakin asiakasperheissä on ajautettu tilanteeseen, jossa molempien vanhempien katkaisuhuolto on tullut juomisen voimakkaasti lisääntyneitä välttämättömäksi. Tästä on seurannut lapsen/lasten huostaanotto. (Murto-Niemelä 2005)

Syksyllä 2004 A-klinikkasäätiöllä toteutetun alustavan kyselyn keskeiset tulokset saivat vahvistusta, kun koko vuoden tiedot olivat käytettävissä. Vuonna 2004 alkoholin kokonaiskulutus Suomessa nousi jälleen historian korkeimmalle tasolle, 10.3 litraan.

Hoitotarpeiden kasvu näkyi erityisesti katkaisuhoidossa ja myös jossain määrin alkoholiriippuvaisten pitkäaikaisemman kuntouttavan hoidon alueella. Hoitosektorilla oli jo lähdetty varovasti kyselemään, oliko syvempikin juomiskulttuurinen muutos lähtenyt liikkeelle: siirtymä takaisin väkevien suuntaan, kun muutos mietoihin juomiin oli jo käynnistynyt. Oliko perinteinen suomalainen viinakulttuuri vahvistumassa ja samalla yhdistymässä myöhemmin vakiintuneeseen olutkulttuuriimme? Toteutuessaan muutos todennäköisesti vahvistaisi ja terävöittäisi jo entuudestaan vahvaa humaltumiskulttuuriamme, josta on määrätietoisesti yritetty päästä pois. Onhan esimerkiksi Alko ohjannut hinnoittelulla ja tarjonnalla kulutusta 1960-luvulta alkaen 1990-luvulle asti mietoihin juomiin. Niitä suosittiin niin vähittäismyynnissä kuin anniskelussakin. Vuonna 1960 väkevien osuus kulutuksesta oli 71 prosenttia, kun se vuonna 2002 oli enää 26 prosenttia. Tuolloin valtaosa alkoholista – 58 prosenttia – juotiin oluena ja muissa vastaavassa vahvuisissa juomissa. (ks. Kiiänmaa 2004)

Vuoden 2004 maaliskuun veroratkaisu näyttää siis muuttavan mietoja painottavan alkoholipolitiikkamme suuntaa päinvastaiseksi viime vuosikymmenen painopisteeseen verrattuna. Suosimalla veronalennuksessa väkeviä alkoholijuomia kuluttajat on ohjattu niiden käyttöön. Väkeivistä alkoholijuomista on tullut kilpailukykyisiä mietojen juomien kanssa. (ks. Kiiänmaa 2004)

Lisääntynyt alkoholin kulutus näkyy kontrolliviranomaisten työssä

Alkoholipoliittisten ratkaisujen seurauksia voi myös arvioida esim. päihtyneiden säilöönottoja ja alkoholiehtoista väkivaltarikollisuutta koskevien tietojen kautta.

Tuoreet tiedot osoittavat, että päihtyneenä säilöönotettujen määrä Suomessa oli vuonna 2004 suurin kymmeneen vuoteen. Tilastokeskuksen rikostilastojen mukaan säilöönottoja tehtiin yhteensä 108 000 kun vuoden 2003 luku oli 97 000. Sitä ennen putkakäyntien määrä Suomessa oli ollut alle 100 000 kymmenen vuoden ajan. Poliisin arvion mukaan nimenomaan viinaveroalella on osuus määrän kasvussa.

Helsingin säilöönottotiedot poikkeavat jonkin verran koko maan tiedoista. Helsingissä päihtyneiden säilöönnotot ovat vähentyneet merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Viimeisen 20 vuoden aikana myös säilöönotettujen rakenne on muuttunut huomattavasti niin, että satunnaiset asiakkaat (kerran tai kaksi vuodessa kiinniotetut) ovat vastuussa suurimmasta osasta säilöönottoja, kun vielä 20 vuotta sitten kanta-asiakkaat (vähintään kuusi kertaa vuodessa kiinniotetut) muodostivat runsaat 60 prosenttia säilöönotetuista. (ks. Noponen 2005)

Vuoden 2004 säilöönnotot Helsingissä näyttävät jakautumaltaan varsin synkiltä edelliseen vuoteen verrattuna, vaikka vuonna 2004 päihtyneiden säilöönnottoja tehtiin kaiken kaikkiaan vähemmän kuin esimerkiksi vuosina 2001 tai 2002. Vuonna 2004 tapahtunut päihde-ehtoisten säilöönottojen lisääntyminen edelliseen vuoteen verrattuna on Noposen (2005) selvityksen mukaan seurausta nimenomaan kanta-asiakkaiden lisääntyneistä kiinnioista. Säilöönnotot ovat kasautuneet enenevässä määrin samoille henkilöille. Samat henkilöt kiertävät poliisin säilytysasuissa yhä useammin ja luultavasti huonommassa kunnossa. Kanta-asiakkaiden osuus on siis mahdollisesti kasvussa. – Kanta-asiakkaat ovat yleensä miehiä. Heidän keskimääräinen säilöönottojensa määrä vuodessa on 29, mutta määrät vaihtelevat 20:n ja 76 välillä. Heidän keski-ikänsä oli vuonna 2004 49 vuotta ja miltei 75 prosenttia heistä oli joko asuntoloiden asukkeja tai täysin vailla vakinaista osoitetta.

Perheväkivaltatilanteiden osuus kaikista päihtyneiden säilöönotoista ei ole poliisin rekisteröintijärjestelmästä löytyvien tietojen mukaan lisääntynyt Helsingissä vuonna 2004 edelliseen vuoteen verrattuna. Kumpanakin vuonna perhe- ja parisuhdeväkivaltatilanteita oli noin neljä prosenttia kaikista säilöönotoista. Kansallinen ohjelma väkivallan ehkäisemiseksi (2005) korostaa kuitenkin sitä, että viimeaikaiset alkoholikulttuurin muutokset ovat lisäämässä puolisoiden

välistä ryyppykaveruutta ja sitä kautta mahdollisesti myös puolisoiden välistä ryyppiskelyväkivaltaa ja ääritapauksissa parisuhdetappoja.

On todennäköistä, että säilönotot kasautuvat yhä enenevässä määrin lähitulevaisuudessakin pitkälle alkoholisoituneille, syrjäytyneille kanta-asiakkaille ja että kanta-asiakkaiden määrän nousu on mahdollista. Tätä kehitystä edesauttaa erityisesti väkevän viinan halpa hinta (ks. Noponen 2005).

Alkoholin ja väkivaltarikollisuuden yhteys

Suomessa tehdään henkirikoksia asukasta kohti vuosittain kolminkertainen määrä muihin Pohjoismaihin verrattuna. Henkirikollisuuden rakenne ja sosiaalinen tausta on Suomessa tällä hetkellä lähes identtinen Ruotsiin ja Norjaan verrattuna. Kaikissa kolmessa maassa rikosten pääosasta vastaavat keskiikäiset työttömät miesalkoholistit (Lehti & Kivivuori 2005). Näyttäisi myös siltä, että rikollisuuden tasoero Suomen ja Skandinavian maiden välillä muodostuu lähinnä tämän ryhmän alkoholisidonnaisesta väkivallasta. Seurauksena on se, että henkirikollisuuden yleiskuva maassamme on tällä hetkellä sosiaalisesti marginaalistuneempi kuin läntisissä naapurimaissa: työikäisen passiiviväestön ja päihteiden väärinkäyttäjien osuus rikososaapuolista on meillä Pohjolan korkein.

Martti Lehti ja Janne Kivivuori toteavat (2005) yhteenvedonaan, että alkoholilla näyttää olevan Suomessa selkeämpi yhteys yhteiskunnan väkivaltaisuuksiin kuin läntisissä naapurimaissamme. Koska alkoholin käyttö ja väkivaltarikollisuus yhdistyvät Suomessa muiden Pohjoismaiden tavoin vain hyvin pienessä ja sosiaalisesti tarkoin rajatussa väestöryhmässä, erojen taustalla ei kuitenkaan näyttäisi olevan pelkästään yleiseen alkoholikulutukseen tai yleiseen juomakulttuuriin liittyvät tekijät. Ongelmat keskittyvät nimenomaan työelämästä syrjäytyneiden alkoholisoituneiden miesten alkoholin käyttöön. Ryhmä on Suomessa, paitsi muita Pohjoismaita suurempi, myös huomattavasti väkivaltaisempi.

Väkivallan vähentämishjelmassa tyypitellään suomalainen henkirikos ryyppyriitatapoksi, ”joka tehdään viikonloppuna puukolla tai keittiöveitsellä yksityisasunnossa” ja jossa ”yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyneet, vahvassa humalassa olevat miehet riitelevät keskenään”. Toimijoilla on yleensä jonkinasteinen päihdeongelma.

Alkoholikulttuurin muutos on välttämätön väkivallan vähentämiseksi

Kaikesta väkivallasta noin kaksi kolmasosaa on alkoholiehtoista. Yleisenä käsityksenä (ks. Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi 2005) on, että alkoholiehtoiseen väkivaltaan voidaan vaikuttaa ensinnäkin alkoholijuomiin ja niiden käyttöön ja kulutukseen kohdistuvilla toimenpiteillä sekä väkivallan yleiseen ehkäisyyn liittyvillä toimenpiteillä.

Tutkimusten mukaan alkoholin vaikutukset yksilöiden ja yhteisöjen elämään riippuvat kulutetun alkoholin määrästä ja juomatavoista. Jos humalahakuinen suomalainen juomatapa säilyy ennallaan, kasvava alkoholin kulutus lisää myös väkivaltahaittoja. Toisaalta muiden maiden kokemuksista tiedetään, että erilaisilla juomatavoilla – ja muutoin väkivallattomalla kulttuurilla – merkittävästi korkeampikin alkoholin kulutus voi aiheuttaa pienempiä haittoja. Elleivät suomalaiset juomatavat muutu, väkivaltahaittojakaan ei voida alentaa. On arvioitu, että jos alkoholikulttuuria kyettäisiin muuttamaan vähemmän humalahakuiseksi, paremmat juomatavat kompensoisivat kasvavaa alkoholin kulutusta. (ks. emt.)

On siis strategisesti tärkeätä saada aikaan alkoholin kulutuksen ja erityisesti humalajuomisen väheneminen. On löydettävä toimia, joilla vaikutettaisiin alkoholin nauttimistilanteisiin ja väkivallan vähentämiseen niissä.

Sosiaalisen vastuun kantajia tarvitaan

Sosiaalisen vastuun ja valvonnan edistäminen on kuitenkin vaikea ja pitkäaikainen alkoholikulttuurinen haaste. On tärkeätä, että monet samanaikaiset toimet pyrkivät synergisesti samoihin tavoitteisiin. Tavoitteet voidaan saavuttaa varmin vastuullisilla, sosiaali- ja terveystaloudellisia argumentteja painottavilla alkoholipoliittisilla ratkaisuilla ja pitemmän päälle yleisemmällä ihmiskeskeisellä sosiaalipolitiikalla. Alkoholipolitiikan tavoitteena on minimoida alkoholin aiheuttamia haittoja. Alkoholin hinta on edelleen tehokkain keino vaikuttaa alkoholin kulutukseen ja haittoihin. Tästä seuraa loogisesti se, että alkoholin verotuksen ja hinnan tulisi siis olla sellaisia, että ne eivät kasvata kokonaiskulutusta ja että ne hillitsevät suurkulutusta.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ovat sosiaalista vastuuta, avunsaantia ja turvallisuutta edistävät toimet ja oikeudet olleet perinteisesti hyvin vahvassa asemassa. Viimeisimpien alkoholipoliittisten ratkaisujen vastuullisuutta voidaan kyseenalaistaa. Ratkaisut tehtiin julkistaloudellisia intressejä korostaen ja sosiaalipoliittiset ja kansanterveydelliset argumentit syrjäyttäen. Viimeistään nyt tarvitaan selkeitä kannanottoja siihen, miten syntyneistä ja pahentuneista alko-

holihaitoista aiotaan selviytyä. Toistaiseksi ainakaan uusilla resursseilla osoitettua vastuunkantoa ei ole näkynyt valtion ja kuntien talousarvioissa.

Alkoholipoliittiset keinot – hinta ja saatavuus – ovat edelleen parhaat välineet alkoholihaittojen ehkäisyyn. Päihdehoidolla voidaan sen sijaan yleensä vaikuttaa vain hoitoon hakeutuneiden kansalaisten juomiseen ja muuhun elämäntilanteeseen. Sen sijaan korostuu koko väestöön kohdistuvan ehkäisevän päihdetyön merkitys. Tarvitaan esimerkiksi virittävää ja terveystietoutta lisäävää valistusta. Entistä tärkeämmäksi tulee myös moraalikoodien tarjoaminen kansalaisille pelkän tiedon lisäksi.

Hoitosektorilta voidaan esittää päättäjille kysymys, minkälaisen alkoholin kokonaiskulutuksen tason haittoineen yhteiskunta on valmis kestämään. Onko tavoitteena lisätä kulutusta, pysäyttää kasvu vai kääntää se laskuun? Joka tapauksessa jo nykyisen kulutustason aiheuttamien haittojen käsittelyyn tarvitaan huomattavia lisäresursseja.

Kirkon diakoniatyölle uusia työmuotoja etsittäessä on hyvä pitää mielessä päihdeongelmien syvenemiseen liittyvien ongelmien lisäksi monia muitakin yhteiskunnassamme meneillään olevia prosesseja, jotka ovat vakavalla tavalla koettelemassa hyvinvointimallimme arvokkainta, eli kaikista huolehtimisen, perustaa. Rohkeita ja vastuullisia esiintuloja tarvitaan tilanteessa, jossa tiedetään mm. se, että yhteiskunnan jakautuminen ja syrjäytymisprosessit ovat nopeutuneet, että alkoholi ja väkivalta kietoutuvat toisiinsa ja että ne periytyvät toimintamalleina sukupolvelta toiselle. Lisäksi voi sanoa, että sosiaalisen perimän merkitys on uusien päihdeongelmaisten rekrytoimisessa varsin ilmeinen. Esimerkiksi päihdehuollon palveluiden käyttäjistä merkittävä osa tulee perheistä ja suvuista, joissa päihdeongelmaisuus on määritellyt elämää.

KIRJALLISUUS

Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi. Oikeusministeriö 2005.
Kiianmaa, Kalervo, Humalahakuinen juominen ei lopu mietoja suosimalla. Vieraskynä-artikkeli *Helsingin Sanomissa* 30.5.2004.
Lehti, Martti & Kivivuori, Janne: Alkoholirelaterat våld som förklaring till skillnaderna i antalet brott mot liv mellan Finland och de

övriga nordiska länderna 1/ 2005 *NAT*.
Murto, Lasse-Niemelä, Jorma, Alkoholikysymyksessä tarvitaan nopeaa reagentia. Vieraskynä- artikkeli *Helsingin Sanomissa* maaliskuussa 2005.
Noponen, Tanja, Poliisin suorittamat päihtyneiden säilöönnotot ja säilöönottojen asiakaskunta Helsingissä. Poliisiammattikorkeakoulu 2005 (moniste).

Läsnäolon kosketus – kohtaamisia leipäjonossa

Jouko Karjalainen

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion kiistattomiin saavutuksiin kuuluu maailman alhaisin köyhyysaste ja tasainen tulonjako. Riippumatta siitä, että tuloksen voi kiistauttaa monin eri tavoin, on harjoitetulla universaalilla sosiaalipolitiikalla näyttöä onnistumisesta. Kaduillamme ei juuri törmää kerjäläisiin eikä slummeja monen muun pääkaupungin tapaan löydy nyky-Helsingistä. Leipäjonot ja ruokapankit ovat silmiinpistäviä poikkeuksia tähän harmonisen kuvaan, jopa kiusallisia sellaisia, sillä muissa Pohjoismaissa ei moisia ilmiöitä juurikaan tunnetta. Olen ollut läheltä ihmettelemässä näitä pohjoismaisen hyvinvointivaltion maisemaan sopimattomia paikkoja jo runsaan kymmenen vuoden ajan ja edelleen törmään asioihin, ennen muuta omiin tuntemuksiini, joille en ole osannut antaa hyväksyttävää nimeä tai kuvausta. Joidenkin asioiden yhteydessä olen suorastaan sanaton.

Tätä kirjoitusta pohtiessani minulla on ollut tilaisuus samanaikaisesti seurata Katri Valveen (Valve 2005) toisaalla tässä julkaisussa olevaa "valottumista" (exposure) käsittelevän kirjoituksen eri versioita. Siinä on kyse työn kehittämisen menetelmästä, jota on syntynyt Rotterdamissa, Hollannissa. Menetelmästä on piirteitä, jotka ovat yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tuttuja esimerkiksi etnometodologisen ja etnograafisen tutkimustradition piirissä. Harold Garfinkelin (katso esim. Heritage 1996) kehittämän etnometodologian mielenkiinnon kohteena ovat arkisen toiminnan periaatteet ja itsestäänselvytykset, erityisesti ihmisten omasta toiminnastaan antamat selonteot. Taustalla vaikuttaa fenomenologian keskeinen ajattelija Alfred Schütz ja hänen ajatuksensa siitä, että ihmiset luovat sosiaalisissa kanssakäymissuhteissaan myös ympäröivää todellisuutta.

Etnometodologisissa lähestymistavoissa on yhteistä se, että ne korostavat sosiaalisen elämän järjestäytyneisyyttä myös mikrotasolla ja jokapäiväistä vuorovaikutusta merkityksellisenä, sosiaalista todellisuutta ylläpitävänä toimintana. Sosiaalipsykologian tutkimustraditiossa suunnilleen samat lähtökohdat määritellään sanomalla, että tutkimusyksikkönä on vuorovaikutusepisoodi. Episoodeihin liittyy vahvasti tilannekohtaisuus ja tilanteen taas voi määritellä muis-

tin, havaintojen ja mielikuvien jännittämäksi jatkumoksi, jossa kokemuksemme, olettamuksemme ja odotushorisonttimme ovat mukana.

“Valottuminen”, sellaisena kun sen toistaiseksi hyvin niukan kirjallisuuden puitteissa ymmärrän, on tilanteiden, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kulttuuri-
sesti muodostuneiden rakenteiden, kuten rakennetun ympäristön havainnointia ja analysointia. Tulkitsen sitä toistaiseksi työn kehittämismenetelmäksi ennen muuta sen vuoksi, että sen keskeisiä vaiheita ovat biografian, ryhmäkeskustelujen ja työnkehittämisstrategioiden tekeminen prosessia eteenpäin vievinä teki-
jöinä ja samalla sen tuloksina. (ks. Valve 2005 ja Latvus ym. 2005)

Lähestymistapa puhuttelee minua ainakin toistaiseksi avoimen ja osin struk-
turoimattoman luonteensa vuoksi. Siinä pyritään kiinnittämään huomio sosiaa-
listen vuorovaikutustilanteiden sellaisiin puoliin, joita laadullisetkaan sosiaali-
tutkimusmenetelmät eivät kovin hyvin kykene tavoittamaan. Todellisuutta havain-
noivan tuntemukset ja usein selittämättä jäävät mielikuvat tilanteista ovat “valot-
tumisen” keskeisin lähde. Etenkin jälkimmäisessä merkityksessä expos(ur)e-
sanana suomennus tuntuu perustellulta vaikka itse englanninkielisen sanan voi
kääntää monella muullakin tavalla. Tietämättä ajatuksen taustalla olevaa holl-
lanninkielistä sanaa, saati sen etymologiaa, on mahdotonta ottaa kantaa sii-
hen, mitä Herman Yzerman ja hänen kollegansa ovat ajatelleet diakoniatyöhön
juurruttamaansa menetelmää luodessaan, jos käsite ylipäänsä on sieltä kotoi-
sin. Muun muassa hengellisten kysymysten (spirituaalisuuden) ja mieltä her-
kistävien meditaatioharjoitusten (“intuitiiviset menetelmät”) tärkeys oikeassa
valottumisen prosessissa ovat tärkeitä.

Oma havaintojeni kohteena oleva “tyhjä tilani” (empty space) on siis muo-
dostunut ruoka-avun jakotilanteiden yhteydessä. Olen vuosien varrella käynyt
lukuisissa ruokapankeissa, leipäjonoissa, työttömien ruokaloissa ja muissa
paikoissa, joissa jaetaan ruokaa ja monesti myös vaateapua tarvitseville. Tai
pitäisikö sanoa apua vastaanottaville, sillä hakijoiden käsitystä tarpeistaan en
voi viime kädessä tietää pelkän ulkopuolisin havainnoinnin perusteella? Jos
ruokapankit ja ruoka-apu jakavat mielipiteitä diakoniatyön sisällä, ovat vierailut
niissä olleet, pitkään julkisen järjestelmän palveluksessa työskennelleelle so-
siaalityöntekijälle, useammankin nikottelun paikka. Toisaalta olen päässyt seu-
raamaan toimintaa yhdeltä aitiopaikalta, sillä olin mukana Kirkon ruokapankki-
työryhmässä ja sen toimesta syntyneessä Kirkon Nälkäryhmässä (1998).

Monille suomalaisille on tullut tutuksi kirkkojärjestyksen luku 4 ja sen kol-
mas pykälä, jossa veloitetaan seurakuntia auttamaan niitä, joiden hätä on suu-
rin ja joita kukaan muu ei auta. Kirkon diakoniatyö onkin ollut vahvasti esillä

1990-luvun alun laman jälkeisessä uudessa suomalaisessa köyhyysproblematiikassa sekä toimijana että keskustelijana. Kirkon ja diakoniatyön suhteen olen ollut tarkkailijan roolissa ja melko pitkään vain katselin ja kummastelin, mikä on tämä sosiaalityötä muistuttava työmuoto ja mitkä sen tekemisen tavat. Ruokapankit ja aineellinen apu näyttävät olevan sielläkin vedenjakaja. Diakonian ammatillisuutta korostavat pitävät ymmärrettävästi etäisyyttä aineelliseen apuun ja juuri ruoka-apuun. Kuitenkin kymmenet paikallisseurakunnat ja niiden diakoniatyö ovat mukana ruokapankkien toiminnassa.

Ruokapankit ja erityisesti Yllätysten torin tapaiset ruoanjakelun pisteet ovat kiinnostavia siinäkin mielessä, että ne jakavat mielipiteitä myös kirkon sisällä. Ammatillisuutta korostava diakoniatyö ei oikein sulata ruokapankkeja osaksi diakoniaa, vaikka sen ääneen sanominen onkin vaikeaa. Toisaalta useimmat ruokapankit toimivat kiinteässä yhteydessä paikallisseurakuntien diakoniatyön kanssa. Esimerkiksi Yllätysten torin työtä tukee erityisesti Herttoniemen seurakunta. Tässä harjoitelmassa nostan esiin valottumismenetelmää hyödyntäen joitakin mieltäni askarruttavia kysymyksiä. Mitkä asiat askarruttavat ja samalla tulee pohtineeksi sitäkin, keitä muita ruoka-apu haastaa?

Tyhjä tila ja vapaa mieli

Exposure-menetelmässä tavoitellaan tyhjän tilan illuusiota. Liitän tämän ”tyhjän tilan” Locken *tabula rasan* ajatukseen. Tyhjään tilaan meneminen ilman yhtäkään etukäteistä ajatusta saati tulkintaa merkitsee käytännössä myös pyrkimystä kontekstin häivyttämiseen. Tässä voi nähdä mallissa ristiriidan kun tavoitteena on kuitenkin kontekstien ymmärtäminen (ks. Valveen artikkeli). Teen kuitenkin tässä yhteydessä päinvastoin kuin tiukkarajainen kontekstivapaa etnometodologinen tutkimus (Juhila & al.). Otan myös kantaa siihen, mitä jäsentäviä tekijöitä on näkemieni, kuulemieni haistamieni ja jopa maistamieni tilanteiden taustalla. Kontekstien mukana olo taas on valottumisenkin eräs perusperiaate. Pyrin erittelemään kokemaani myös työhistoriani läpi, sillä monet ihmettelyni aiheet nousevat aikaisemman ja nykyisen työni perustalta.

Tiukkarajaisimmassa diskurssianalyysissä tutkimuskohde rajataan kontekstistaan tai yhteiskunta on mukana analyysin kohteena vain silloin, kun ne ovat eksplisiittisesti teksteissä tai muissa aineistoissa. Samansuuntainen ajatus liittyy ”valottumiseen” tai ”itsensä altistamiseen”. Mieli pyritään tyhjentämään kaikesta muusta erilaisten meditatiivisten istuntojen ja harjoitusten avulla ja näin herkistytään itsensä alttiiksi asettamista ja tutkimusmatkaa varten. On uskallettava olla tietämätön. Valottumisessa tavoitteena on kuitenkin tietää tai tun-

tea prosessin jälkeen enemmän kuin ennen ”tilaan” menemistä. Tilaa ja tilanetta pyritään lähestymään vain aistihavainnoin, ilman tiedollisia painolasteja ja ennakkokäsityksiä. Eri alojen taiteilijat toimivat uskoakseni pitkälti tällä tavalla.

Kaiken ulkopuolisen sulkeutumisesta pois mielestä on kaikille tuttu tavoite ja tila. Hiihtäminen talvisen metsän rauhassa tai pitkä lenkki tyhjentää mielen ja auttaa keskittämään ajatukset — tai olemaan ajattelematta yhtään mitään, kulkea vain eteen tulevan ehdoilla. Itselleni ominaisin tapa on tehdä pitkiä, usean tunnin maantiepyöräretkiä. Polkimien monotoninen pyörittäminen ja tien reuna-viivan seuraaminen keskittävät ajatukset ja lopulta tyhjentävät mielen kaikesta ulkopuolisesta. On vain maisema — ja maantie. Näin syntyy ympärilleni vapaa tila. Se on matkaa vapauden valtakuntaan. Periaatteessa päämäärätön harhailu vieraassa maassa tai kaupungissa on sekin aito kokemus tuntemattomuudesta ja vieraudesta. Keskittymisen ja mielialaharjoitusten vuoksi valottumisen idea eroaa tavanomaisesta turistina kulkemisesta vai onko se sittenkin saman asia yksi puoli.

Käyntini ruokapankeissa tai leipäjonoissa eivät ole yleensä olleet ja tuskin voivat olla tässä merkityksessä kulkemista tilassa, jonka koordinaatit olisivat täysin vieraita. Olen tiennyt, mihin olen menossa ja useimmiten sopinut tapaisista joidenkin paikallisten henkilöiden kanssa. Kulkeminen tyhjässä tai tuntemattomassa tilassa on siten ollut vain osa käyntieni sisältöä. Muutama tärkeä poikkeus on kuitenkin ollut ja olen myös toistuvasti huomannut, että tutuksikin kuvittelemaansa paikkaan tai tilanteeseen voi mennä uusin silmin ja mieli avoimena, kunhan malttaa hakea uutta näkökulmaa tai näköalaa. Enkä ole koskaan voinut välttää tiettyä vierauden tunnetta, jonka koen kuljeskellessani esimerkiksi Yllätysten torilla. Kyse on varmuudella myös siitä, että koen itseni vieraaksi, jopa tirkistelijäksi ja tunkeilijäksi. Tunne on vahvimmillaan seisoessani pöytien äärellä ruoan hakijoiden poimiessa kukin sallitun määrän esillä olevia elintarvikkeita.

Havainnot

Keväällä 1996 kävelin Myllypuron metroasemalta itäisessä Helsingissä kohti lähiön kirkkoa. Itse asiassa taisin olla ensimmäistä kertaa sisällä Myllypuron lähiössä. Kirkon löytäminenkin ei siten ollut itsestäänselvyys, semminkin kun kirkkorakennukset eivät enää tänä päivänä aina tavoittele taivaita, ainakaan korkeudellaan. Keskellä kylää ne kyllä yleensä sijaitsevat. Osasin lisäksi päätellä, että metroaseman suhteen vastavirtaan kulkevat ihmiset saattoivat olla menossa ruoanjakeluun juuri kirkolle. Saapuessani kirkolle varttia vaille yhdeksän sin-

ne oli jo alkanut kerääntyä ihmisiä. Osa jäi sivummalle, osa seiso i lähempänä ovia. Pari pienehköä ryhmää seisoskeli kirkon edustalla. Useimmat ihmiset olivat liikkeellä yksin tai korkeintaan kaksin. Seurakunnan diakoni ja vapaaehtoistyöntekijä saapuivat kantaen autosta elintarvikkeita sisältäviä laatikoita. Ovet avattiin ja väki asettui jonoon. Jokaiselle sisään astuvalle annettiin numerokortti. Ennen ensimmäisen kortin nostamista jakaja kysyi jonon etummaiselta, aloite taanko pakan isosta vai pienestä päästä.

Yhdeksän aikoihin siirryimme kirkkosalin puolelle, jossa seurakunnan papi piti aamuhartauden. Sen jälkeen kirkon aulassa kaksi vapaaehtoista jakoi kolmesta lähikaupasta kerättyjä viimeisen myyntipäivän ylittäneitä elintarvikkeita. Jonkun, satunnaiselle kävijälle vaikeasti avautuvan, tasauskäytännön avulla jokaiselle hakijalle saatiin riittämään ainakin leipää. Valikoima oli sekalainen, mutta yllättävän monipuolinen, jukurttia, leipää, vihanneksia, eineksiä, makka raakin. Viimeisiksi laatikoihin jäi pyörimään pari kaali- ja salaatin kerää.

Kaksi vuotta myöhemmin, toukokuussa 1998 metrosta nousi kanssani Myllypuron aseman eteläpäädyssä ulos kymmenkunta matkustajaa. Kuulin nuorehkon pariskunnan opastavan ja rohkaisevankin mukanaan tullutta keski-ikäistä naista, joka oli epävarma toimintatavoista. Tätä ensikävijää tuntui askarruttavan jopa se, noinko hänelle annetaan ruoanjakelupisteestä yhtään mitään. Miehellä oli selvästi aikaisempaa kokemusta ilmaisruoan jakelupaikalla käynnistä ja hän vakuutti, että kyllä ruoanjakajat aina jotain antavat. Tarvittaessa hän lupasi vaikka puhua "Sirkalle".

Ostoskeskuksen edustalla seisoskeli kymmeniä ihmisiä, useimmat yksin, jotkut muutaman hengen ryhmissä. Paikalla oli selvästi enemmän liikettä kuin normaalina arkipäivänä. Yllätysten tori oli muuttanut jo joitakin viikkoja aikai semmin ostoskeskuksen kellarissa olevaan "Monttuun", jonne pääsee ison rakennuksen molemmissa päissä olevien ajoramppien kautta. Tunnelin puolen välin tienoilla oli ahdasta, paikalla on silmämääräisesti arvioiden parisen sataa ihmistä, joista kukin oli jo käynyt noutamassa vuoronumeronsa. Myöhemmin kävi ilmi, että tällä kertaa kortteja oli jaettu 344 kappaletta, mikä oli ollut loppukevään aikana tavanomainen määrä. Ennen pääsiäistä hakijoita oli ollut lähes sata enemmän. Maaliskuun alussa toimeentulotuen asumiskustannusten omavastuunosuuden noustessa kävijämäärässä tapahtui ryhmän vetäjän mukaan selvä hyppäys ylöspäin. Kävijöiden luku näytti ruoka- ja palveluryhmän tekemien selvitysten perusteella vakiintuneen tuolloin tälle aikaisempaa korkeammalle tasolle (Myllypuron ruoka- ja palveluryhmä 1999).

Humalaisia ei näkynyt ja tupakointikieltokin näytti pitävän ajotunnelissa ai-

van kohtuullisesti. Muita kuin syntyperäisiä suomalaisia ei joukossa näkynyt tai edes kuulunut. Vieraskielistä puhetta en kuullut vaikka kuljeskelin kymmenien ihmisten ohi. Paikalla oli myös iltapäivälehdien toimittaja ja valokuvaaja, joka räpsi kuvia ihmisistä. Ensisilmäyksellä kukaan ei tuntunut välittävän siitä. Tunnelma oli suorastaan leppoisa.

Helmikuun alussa 1999 ”Yllätysten tori” siirrettiin metroaseman viereen entiseen Paragonin teollisuushalliin, jonka kaupunki vuokrasi Myllypuron ruoka- ja palveluryhmälle. Siirtymisen syynä oli kuulemma se, että ostoskeskuksen liikkeenharjoittajat katsoivat ilmaisruoan hakijoiden pilaavan ostoskeskuksen imagon.

Lokakuussa 1999 Paragonin teollisuushallin pihalle puhalsi kylmä tuuli. Korttien jako alkoi kello 9.30. Numerolappuja jonotettiin rivissä. Metroaseman sillalta varastorakennukselle saavuttaessa metsikössä seisoivat yksittäisiä ihmisiä kassit kädessä. Pihalla varastorakennuksen vieressä ihmiset seisoivat isommissa porukoissa, osa nojaili aitaan. Noin 50-vuotias mies totesi, ettei ole tarvinnut käydä täällä kuin viimeksi vuosi sitten. Taskussa ei ole nyt kuin 20 markkaa ja sillä pitäisi ostaa kissalle ruokaa – sen tarpeisiin Yllätysten torilta löytyy harvoin mitään. Uusi tilanne aikaisempiin vuosiin verrattuna on se, että suomenkielisen puheen lisäksi monessa ryhmässä kuuli puhuttavan venäjää.

Korttien jaon jälkeen osa ruoanhakijoista osallistui varastorakennuksessa kello 10 alkavaan aamuhartauteen. Vaikka ulkona oli hyytävän kylmä, lähes puolet porukasta jäi nojailemaan pihalle ja aitaan. Kun kymmenisen minuuttia kestänyt hartaustilaisuus oli ohi, porukka tuli taas ulos ja oven suussa oleva mies alkoi huutaa numeroita. Jokaisella hakijalla piti olla oma kassi mukanaan, jonne elintarvikkeet kerättiin. Tarjolla oli runsaasti myös EU:n elintarvikeapuun kuuluvia kaurahiutaleita.

Olen pyrkinyt käymään Yllätysten torille noin puolen vuoden välein. Viimeksi kävin huhtikuussa 2005 alkukuusta perjantaina ja seuraavana tiistaina sekä parin viikon päästä vielä kolmannen kerran. Yhdestä jakokerrasta on siirrytty takaisin kaksi kertaa viikossa tapahtuvaan jakoon. Väkeä oli silmämääräisesti arvioiden paljon ja jälkikäteen selvisi, että kävijöitä oli huhtikuun alussa keskimäärin 550–600. Kävijämäärä on siis kaksinkertaistunut muutamassa vuodessa ja nelinkertaistunut kymmenen vuoden takaisesta. Pihalla vuoroaan odottavat ihmiset on siirretty selkeästi kauemmaksi rakennuksesta. He ovat jonkinlaisessa jonossa, vaikka vuoro tulee edelleen korttien tarjoaman sattuman mukaan. Kuulin, että kiinteistön omistaja oli edellyttänyt pihan järjestämistä toiminnan jatkumisen ehtona.

Kuljeskelin melko pitkään pihalla kuunnellen ja katsellen yksittäin ja ryhmisissä seisovia ihmisiä. Tunnelma vaikutti yhtä tutulta ja turvalliselta kuin ennenkin. Metroaseman aulaan näyttää muodostuneen rollaattorien ympärille kokoontuneiden ikääntyneiden ihmisten joukko, joka lähtee kohti jakopaikkaa vasta hie-man lähempänä sen alkamista. Aseman ulkopuolella, pyöräkatoksen alle näyttää vakiopaikkansa muodostaneen miesporukka, jossa pullo kiertää. Keväällä 2005 ei juoda mitään juomasekoitusta, vaan ainakin pullon perusteella ihan aitoa Dry Vodkaa.

Ajoin samaisena toukokuun päivänä pois Myllypuron läpi Kurkimäkeen, sieltä Kontulan ja Vesalan kautta Mellunmäkeen, jonka jälkeen vastaan tulee Vantaan puolella Länsimäki ja Rajakylä sekä muutamaa kilometriä myöhemmin Hakunila. Noin 10 kilometrin matka kulkee pääosin läpi 1970-luvun lähiöseutujen, joiden tiedämme olevan pääkaupunkiseudun vaikeimpia työttömyysalueita ja myös toimeentulotuen saajien määrä ylittää seudun keskiarvot reippaasti. Tavallisten suomalaisten lähiöiden näköisiä paikkoja, keskimääräistä suurempia ja ehkä sen vuoksi ostarien juopporemmitkin ovat hiukan isompia. Alkuilta päivän liikennettä, niin auto- kuin kevyenliikenteen, on melkoisen paljon.

Yllätysten torin kotipaikka on Helsingin suurten itäisten lähiöiden keskellä. Helmikuussa 1999 se joutui siirtymään ostoskeskuksen kauppiaiden painostuksen vuoksi lähiöstäänkin syrjemmälle, Kehä ykkösen ja metroradan väliin – ei kenenkään maalle, tyhjilleen jääneeseen tilaan. Ympäriällä olevat lähiöt ovat pitkittyneen työttömyyden aluetta ja sillä suunnalla asuu muuta pääkaupunki-seutua enemmän myös maahanmuuttajia. Myllypuron ruoka- ja palveluryhmän keräämien tietojen perusteella voi päätellä, että kolme neljästä kävijästä tulee muutaman kilometrin säteeltä. Kyse on ensi kädessä paikallisia asukkaita palvelevasta toiminnasta, eikä niinkään koko pääkaupunkiseudulla yleisesti tunnetusta ruoanhakureissujen kohteesta. Säännölliset esiintymiset lehtien palstoilla eivät näytä aiheuttavan ylimääräistä rynnistystä; kävijöitä on toistaiseksi ollut tasaisen runsaasti, tosin tätä kirjoitettaessa suunta on taas ollut vahvasti kasvava.

Toukokuussa 2005 ajelin keskiviikkona puolen päivään aikaan pitkin Helsinginkatua kohti Alppilaa. Törmäsin aivan varottamatta Fleminginkadun kulmassa olevalla pienellä aukiolla noin sadan ihmisen jonoon, joka johtaa entisen kirpputorin tiloihin. Ikkunassa olevan mainoksen koon ja tyylin perusteella päättelin, että Veikko Hursti on avannut uuden avustuspisteen, jossa jaetaan ruokaa ja vaatteita. Tilanne tuli täytenä yllätyksenä. Olin jo hiukan myöhässä kokouksesta, joten ehdin luomaan vain verrattain nopean yleissilmäyksen jonottajiin ja muu-

hun katuyleisöön, jota niillä kulmilla on aina melkoisen paljon.

Muutamaa viikkoa myöhemmin kesäkuisena sunnuntaina kohtasin Hakaniemen torilla varmaankin parisen tuhatta ihmistä viettämässä Hurstin muistotilaisuutta. Sinnekin törmäsin sattumalta, mutta tilaisuuden luonne oli kaikille selvä. Siellä kunnioitettiin hetki Veikko Hurstin muistoa ja toivottiin hänen työleen jatkoa. Keskeinen esiintyjä olikin hänen poikansa, joka lupasi toiminnalle jatkoa ja tapaili jopa isänsä poljentoa myös saarnamiehen ominaisuudessa. Paikalla oli selvästi heterogeenisempi joukko ihmisiä kuin avustuspisteissä, myös selvästi parempiosaisia, toisaalta myös niitä, joiden askel harvoin kantaa edes Helsinginkadulle Myllypurosta puhumattakaan.

Mitä tästä ajattelen?

Ensimmäinen käynti uudessa paikassa tai tilassa tarjoaa tietysti erityisen mahdollisuuden päästä tyhjään tilaan tai mieleen. Muistan hämmennykseni lähestyessäni Pelastusarmeijan leipäjonoa Kalliossa ja myöhemmin Myllypuron Yllätysten toria ja nähdessäni ulkopuolella odottavat kymmenet ihmiset. Keitä he ovat? Tarvitaanko suomalaisessa hyvinvointivaltiossa todellakin tällaista avustustoimintaa? Mitkä ovat ruokaa jakavien motiivit? Mitä ihmettä tästä pitäisi ajatella? Samat kysymykset, ja monta muuta, vaivaavat edelleen mieltäni vaikka vuosien varrella olen myös löytänyt joitakin ainakin itselleni kohtuullisia vastauksia (esim. Karjalainen 1998, 2000). Hyvin samanlainen oli reaktioni vielä vuosienkin jälkeen, kun kuluvan vuoden kevätkesästä törmäsin Veikko Hurstin uuteen avustusmuotoon Helsingin Kalliossa. Mitä ihmettä nämä ihmiset täällä jonottavat? Jonothan kuuluivat Neuvostoliittoon, siis menneisyyteen! Mikä maa, mikä valuutta?

Epävirallinen aineellinen apu on tilapäiseksi tarkoitettu hätähuuto. Monet epävirallisen avun uudet muodot ovat tulleet jäädäkseen, pysyväksi osaksi perusturva. Epävirallinen apu on sosiaalitoimen varaventiili. Edelleen ajankohdaisia ja lopullista vastausta vaille ovat muun muassa seuraavat viisi vuotta sitten kokoamani kysymykset. Epäviralliselle aineelliselle avustamiselle ei ole tarvetta, sosiaaliturva on ongelmista huolimatta riittävä. Maksimoivat apua hakevat ihmiset vain sosiaaliturvansa? Alentaako ruoka-apu ihmisen arvoa? Murentaako epävirallinen apu hyvinvointivaltiota tai onko se uhka perusturvalle? (Karjalainen 1998)

Exposure-menetelmän olennainen osa ovat keskustelut muiden työntekijöiden tai esimerkiksi menetelmäkurssien osallistujien kanssa. Tämän vaiheen tärkeyden korostuminen niissä harvoissa teksteissä, jossa menetelmää on

avattu, viittaa juuri työn kehittämiseen. Toisaalta jokaisen tutkimusyhteisön käytäntöihin kuuluu kokemusten ja tuntemustenkin vaihto. Itse olen käynyt lukemattomia keskusteluja niin tutkijoiden kuin käytännön työntekijöiden kanssa leipäjonoista, ruokapankeista ja ylipäiväistä ruokaa jakavista paikoista. Uskoakseni pääosa kysymyksistä ja myös tällaisen avun eettiseen oikeutukseen liittyvistä pohdintoista on noussut esiin. Sen sijaan omiin tuntemuksiini liittyvät keskustelut ovat jääneet varmuudella vähemmiksi kuin exposure-istunnoissa. Ne eivät oikein tunnu istuvan ainakaan sosiaalitieteelliseen keskusteluyhteyteen. Olemeko oppineet sivuuttamaan epämukavat tuntemuksemekin hyvinvointivaltiomalleilla?

Hiljaisuus ja puheen vähäisyys leimaavat (myös) leipäjonoja. Metroaseman rollaattoriryhmä näyttää seurustelevan varsin vilkkaasti, mutta puhe vaimenee, kun he siirtyvät odottamaan omaa vuoroa hallin edustalle. Jono sinällään rajaa kontaktien mahdollisuutta joko eteen tai taakse, mutta harvemmin yhtä aikaa molempiin suuntiin. Sivullahan ei periaatteessa ole ketään. Vaikka Yllätysten torilla kuulee välillä äänekästäkin naurua, hiljainen odotus on kuitenkin leimallisin piirre kaikissa kokemissani leipäjonotilanteissa. Niissä tilanteissa tuntee, kuinka hiljaisuus puhuu ja puhuttelee.

Nikolas Rosen (1985) mukaan Englannissa alempi luokka määrittäyty myös tilan suhteen ja se alistetaan urbaanille aluepolitiikalle; alempi luokka asuu erilaisten paikkojen reunamilla, ghettoissa, kantakaupungissa tai rappeutuvissa asumalähiöissä. Onko tilanne Suomessa sama? Kortteisen, Lankisen ja Vaattovaaran (1999) mukaan näin selväpiirteistä alueellista eriytymistä ja slummutumista ei ole havaittavissa enää edes pääkaupunkiseudulla. Kirjoittajien mukaan itäisessä Helsingissä ihmisillä menee hieman muita alueita huonommin, tai oikeastaan ei mene huonommin, vaan monilla läntisillä alueilla menee vain paljon paremmin (Kortteinen ym. 1999, 411).

Kuvaa voi kuitenkin epäillä hiukan historiattomaksi, sillä pääkaupunkiseudun "lännen" eriytyminen "idästä" on tapahtunut hiljalleen vuosikymmenien aikana samaan aikaan kun vanhoista Kallion ja Punavuoren slummeista on päästy hiljalleen eroon. Myös laman aiheuttaman työttömyyden pitkittyminen koskettaa erityisesti itäisen Helsingin ja Vantaan alueilla asuvia. Ei olekaan suurta syytä ihmetellä sitä, miksi Yllätysten tori syntyi juuri Myllypurossa eikä esimerkiksi Tapiolaan tai Espoonlahteen tai edes Olariin. Se tuleeekin nähdä paitsi kansakuntaa kurittaneiden laman ja leikkausten vuosien tuotteena, myös hyvin paikallisena vastauksena ja innovaationa toimeentulon vaikeuksien kasaantumiseen juuri näille alueille. Yllätysten tori on avoin haaste kaupunkipolitiikalle ja pääkau-

punkiseudun eriytymiskehityksen pysäyttämiseksi. Samojen kirjoittajien uudemmat tutkimustulokset kuitenkin viittaavat siihen, että kerrostalovaltaisilla alhaisen tulotason alueilla on kasvamassa eriytymis- tai segregaatiokehitys, joka näkyy muun muassa poikkeuksellisen suurena muuttohalukkuutena alueelta pois (Kortteinen ym. 2005, 128).

Suomalaisen hyvinvointivaltion luomisen eräs juonne on vahvasti poliittinen ja voisi jopa sanoa sen olevan eräs vuosikymmeniä harjoitetun konsensuspolitiikan tulos. Köyhyyden poistaminen universaalilla työllisyys- ja sosiaaliturvapolitiikalla on ollut päälinja ja erilliset köyhyys- tai tulonjako-ohjelmat jonkinlaisia sivujuonteita, silloin kun niitä on ollut. Tässä suhteessa ruoka-apu on selkeä akanvirta, vastapuhetta ja poliittinen haaste tai avohaava kuten Kirkon ruokapankkityöryhmän vetäjä Antti Lemmetyinen (1998) asian aikoinaan muotoili.

Kunnille ja niiden harjoittamalle hyvinvointipolitiikalle ruokapankit ovat olleet ristiriitainen toimija. Ne muistuttavat toiminnallaan kunnallisen sosiaalihuollon ja ennen muuta toimeentulotuen ongelmista. Elokuussa 2005 valtakunnan päälehdessä oli lähes koko sivun juttu Espoossa toimivasta Manna-avusta ja sen alla Espoon sosiaalijohtajan haastattelu kaupungin tunnetuista ongelmista toimeentulotuen jakamisessa.

Valtionkirkkoa ei ehkä sellaisenaan voi pitää osana kolmatta sektoria. Sen sijaan paikallisseurakuntia ja etenkin diakoniatyön voi sellaiseksi määritellä. Kolmannen sektorin perinteinen määritelmä, valtion, markkinoiden ja kotitalouksien sfäärien ulkopuolella olevasta areenasta, ei istu kovin hyvin suomalaisen järjestömaailmankaan määrittelyksi. Niin vahvasti valtio- ja julkinen sektorivetoista se tosiasiasa on. Ruokapankkeja voi sen sijaan pitää varsin vahvasakin merkityksessä *epävirallisen talouden* erityisenä muotona. Harva ruokapua saanut yrittäneenä myydä saamiaan elintarvikkeita. Sen sijaan esimerkiksi yösjän saaminen kavereiden luota edellyttää jonkinlaista kontribuutiota juuri ruoan suhteen. Tämä ilmeinen sosiaalisen vaihdon tapa tuo ainakin minulle lisäsyvyyttä myös Veikko Hurstin ja monen muun henkilöhistoriaan, jotka aloittivat avustustyönsä kohtalontovereitaan majoittamalla.

Julkinen huomio on ruoka-avun poliittisen ulottuvuuden säilymisen kannalta eilinehto. Tämän on Veikko Hurstin perustama yhteisö oivaltanut. Myös katunäkyvyys- ja uskottavuus ovat olleet jopa poikkeuksellisen vahvaa. Kyse on uskoakseni ennen muuta jatkuvien voimavaraongelmien kanssa kamppailevien organisaatioiden tavasta kääntyä julkisuuden ja suuren yleisön puoleen. Tämä on tapahtunut menestyksellisesti, vaikka sekin hiukan hämmentää, ainakin sosiaaliryöntekijää. Toisaalta, voisiko vahvaa näkyvyyttä ymmärtää eräänlaisena hil-

jaisuuden kulttuurin murentamisen yrityksenä, äänen antamisena köyhille ja avuntarvitsijoille, köyhyiden näkyväksi tekemisenä? Minulle esitetty kyyninen tulkinta, jota ei oikein ääneen haluaisi esittää, on tietysti se, että kirkko, Hursti ja muut kiillottavat lähinnä omaa kilpeään köyhien kustannuksella.

Julkisuus on moniteräinen miekka. Se kiinnittää huomion ja auttaa saamaan poliittisen viestin perille. Ruokapankkien ja leipäjonojen kodalla se on merkinnyt myös sitä, että asianosaiset ovat joutuneet näkösalille. Köyhyys on astunut ulos kaiken kansan ja median näkyville. Valokuvaajiin näytetään suhtautuvan melko välinpitämättömästi, mutta lehdissä julkaistuista kuvista kuitenkin huomaa, että monet ovat kääntyneet selin tai peittäneet kasvonsa (esim. *Kansan Uutiset* 2.2.99). Satunnaisen kävijän ensivaikutelmaan ei pidä luottaa liikaa.

Tällä hetkellä "valottumismenetelmää" pyritään tieteellistämään kehittämis- ja työhönohjausmetodinä. Onko pyrkimys tieteellistamisesta järkevä? On mahdollista ja jopa todennäköistä, että samalla menetetään jotain olennaista lähestymistavan tuoreudesta ja avoimuudesta, kun sitä yritetään puristaa tieteellisen tiedonkeruun muotteihin. Tieteellistäminenhän merkitsee yleensä tai ainakin liian usein kohteeksi määritellyn ilmiön tai ihmisten luokittelua ja kohteen puristamista useimmiten ennakoita määriteltyyn kehykseen. Valottumisen ideana, jos sen oikein ymmärrä, on sen sijaan lähestyä tilannetta avoimin mielin, ilman ennakkokäsityksiä ja kärsivällisesti tilanteen omilla ehdoilla. Pitääkö tilanteen koskettaa, ennen kuin tapahtuu itsensä alttiiksi panemista tai valottumista, jos käytän tätä hiukan pulmallista "valottumiseksi" suomennettua käsitettä. Mieluummin hakisin menetelmälle käsitettä, joka sitoisi sen kontekstiinsa; puhuisin vaikkapa *läsnäolon kosketuksesta*, jolloin tutkimuskohteena voisi olla *läsnäolon tutkimus*. Kysehän on läsnäolon tai nykyhetken teoriasta (present) ja siitä, että kokemuksen tulee koskettaa tai jopa ravistella: *Be shaken in solidarity with the people who are shaken* (katso Valve 2005). Jos ja kun tarkastelu keskittyy läsnäolon ohikiitävään hetkeen, voisi olla osuvaa puhua *hetken kosketuksesta* tai *hetken pysäyttämisestä*. Tilanteen näkökulmasta taas voi kyse olla *tilanteen pysäyttämisestä* tai miksei *tilanteistamisesta*.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Helsingin Sanomat 3.8.2005.
- Heritage, John (1996): *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Gaudeamus. Helsinki.
- Kansan Uutiset 2.2.99
- Karjalainen, Jouko (1998): Ruokapankkien paikallinen vaikuttavuus. – Teoksessa Heikkilä Matti & Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.): *Kirkon kirjat köyhyydestä*. Kirkkopalvelut julkaisuja 2. Helsinki.
- Karjalainen, Jouko & Saija Järvinen (2000): *I.* - Teoksessa Heikkilä, Matti & Jouko Karjalainen (toim.): *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Gaudeamus. Helsinki. ss. 103–117.
- Kortteinen, Matti & Markku Lankinen & Mari Vaattovaara (1999): Pääkaupunkiseudun kehitys 1990-luvulla: kohti uudenlaista eriytymistä. *Yhteiskuntapolitiikka 5-6/1999, Vol 64, 411–422*.
- Kortteinen, Matti & Martti Tuominen & Mari Vaattovaara (2005): Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka 2/2005, Vol. 70, 121–131*.
- Latvus, Kari & Susanna Hyväri & Annemaria Maunuksela (2005): Arjen kosketus. Teoksessa Hänninen, Sakari & Jouko Karjalainen & Tuukka, Lahti(toim.) *Toinen tieto*. Stakes 2005.
- Lemmetyinen, Antti (1998): Ruokapankit kirkon diakonian työmuotona. Teoksessa Heikkilä Matti & Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.): *Kirkon kirjat köyhyydestä*. Kirkkopalvelut julkaisuja 2. Helsinki.
- Myllypuron ruoka- ja palveluryhmä (1999). Tilastotietoja vuosilta 1996–1999.
- Nälkäryhmä (1998): *Köyhyysoingelman ratkaisua hakemassa. Nälkäryhmän kannanotto suomalaisesta köyhyydestä*. Kirkkopalvelujen julkaisuja 1. Helsinki.
- Rose Nikolas (1985): Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen. Teoksessa Eräsaari Risto & Keijo Rahkonen (toim.) *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltion tiosta*. Gaudeamus. Helsinki.
- Valve, Katri (2005): Exposure-valottumismenetelmä tiedon tuottamisen ja toiminnan strategisena työvälineenä. *Diakonian tutkimus 2/2005*.
<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/4-02/4-02review-roth-e.htm>

Exposure-valottumismenetelmä tiedon tuottamisen ja toiminnan strategisena työvälineenä

Katri Valve

"Be shaken in solidarity with the people who are shaken."(Tony Addy)

I Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata diakonia- ja sosiaalityöhön liittyvää lähestymistapaa, jossa lähtökohtana on kokemuksen – arjen todellisuuden kohtaaminen ja työn jäsentäminen ”kadun” todellisuudesta käsin. Exposure-menetelmä on ennen kaikkea toiminnan ja tiedon tuottamisen strateginen työväline, jonka tarkoituksena on työn tekemisen jatkuva arviointi, toimintatapojen kehittäminen sekä yhteisöllisten ammatillisten valmiuksien työstäminen. Tässä kirjoituksessa esittelen exposure-menetelmän historiallisia lähtökohtia ja sen filosofista taustaa sekä esitän sen menetelmällisen kulun. Menetelmän juuret ovat hollantilaisen yhdyskuntatyön, vapautuksen teologian ja freireläisen pedagogiikan piirissä. (Latvus & muut 2005) Exposure-menetelmän kehittämisessä keskeisiä henkilöitä ovat olleet Herman Yzerman, Mpho Ntoana ja Fokje Wierdsma sekä kirkkojen yhteiskunnallisen työn koordinaatiojärjestö ECG:n pääsihteeri Tony Addy. (Latvus 2005.)

Artikkelin keskeisinä aineistoina olen käyttänyt vuosina 1995–2004 toteutettuja erilaisia koulutus- ja kehittämishankkeita: Seurakuntaopiston ja Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoiden kansainvälisten harjoittelujen lähityöskentelyjaksot Romaniassa ja Tsekeissä 1995, 1998–2000, ECG järjestämä ”Training for trainers” koulutus Linzissä 2000, SODIAK:n Yhteistyö- ja arvo-saaminen koulutus 2001–2002, Faith in a Urban City -koulutus Liverpoolissa 2003 ja Manchesterissä 2004 sekä Tampereen seurakuntien diakoniakeskuksen tilaama koulutus 2002. Itse olen ollut näissä prosesseissa kouluttajana sekä ryh-

mäprosessien osalta menetelmän kehittäjänä Romaniassa, Tshekissä, Liverpoolissa, Manchesterissa ja Tampereella. Analysoitava aineisto ei ole alun perin dokumentoitu tutkimusta varten, vaan kyse on ollut työpäiväkirjamerkinnöistä, joita olen hyödyntänyt tässä artikkelissa. (Valve 1995, 1998–2000, 2002–2004)

Exposure-valottumismenetelmä on aikaisemmin kuvattu suomeksi seuraavissa kirjoissa *Paikallisia teologioita Espoossa* (Hyväri & Latvus 2005), *Arjen teologia* (Latvus 2002) ja vielä julkaisemattomassa artikkelissa Arjen kosketus: exposure-valottumismenetelmä diakoniatyössä. (Latvus & muut 2005) Kyseisessä artikkelissa on pohdittu valottumista osana teologian tekemisen prosessia. Teoreettista jäsennyttä on haettu lähinnä kontekstuaalisesta teologiasta sekä vapautuksen teologiasta (Latvus 2002; 2004). Lisäksi artikkelissa on viitattu Mezirovin esittämään sosiaalisen oppimishistorian analyysiin sekä etnograafisiin tutkimusmenetelmiin. (Latvus & muut 2005) Maria Autio ja Marika Soikkanen ovat esitelleet exposure-menetelmän käyttöä Rotterdamin kirkollisessa yhdyskuntatyössä. (Autio & Soikkanen 1999.)

Exposure-valottumismenetelmästä on Ruotsissa julkaistu kirja *”Exposure – Att Utsätta sig för utsattheť*”. Kirjassa on pyritty tuomaan esille kokemuksellisen oppimisprosessin kulkua, sen eri tasoja sekä tuottamaan metodinen synteesi. Kirja on tuotos Ruotsin kirkon työntekijöiden koulutusjaksoista, joita on järjestetty vuosina 2002–2004 Ruotsissa, Hollannissa ja Englannissa. (Björklund, Sandahl, Stenow 2004.) Lisäksi hollantilainen teologian tohtori Andreas Baart on julkaissut tutkimuksen *”Een theorie van de presentie”*, joka käsittelee mm. exposuren teoreettista jäsennyttä. (Baart 2001) Malli, jonka Baart on tutkimuksessaan jäsentänyt, on nimetty ”länäolon teoriaksi”. (Latvus & muut 2005)

Näkökulmani exposure-menetelmään nousee yhdyskuntatyön viitekehyykseltä. (Popple 1995; Matthies & muut 1996). Yhteisölähtöisessä työskentelyssä ammatillisuuden kehittäminen on jatkuva prosessi. Tässä kirjoituksessa pyrin esittämään yhden metodisen näkökulman diakonia- ja sosiaalityöntekijän ammattitaidon kehittämiseen ja työn jatkuvaan arviointiin.

2 Muutosten kirkko

Yksi juonne yhdyskuntatyön ja tämän kautta exposure-menetelmän historiaan voidaan ulottaa aina 1970-luvun lopun Hollannin reformoidun kirkon tilanteeseen, jossa jännitteet kirkon ja paikallisen väestön välillä olivat ilmeiset. Herman Yzerman on kuvannut muutamia huomioita ajasta, jota kirkot elivät 1970-luvun lopulla. Työntekijöiden työskentelyolosuhteet ja työn sisäiset kysymykset

olivat jännitteiset suhteessa siihen, mitä kirkko instituutioon oli. Kirkko ei vastannut enää ihmisten arkipäiväisiin kysymyksiin. Epäluottamus lähetysten ja institutionalisoidun kirkon välillä kasvoi. Arkisissa työskentelytilanteissa oli ilmeistä, että kirkon elämän ja yhteiskunnallisten muutosten liittymäpinnat olivat vähäiset. Tuohon aikaan mm. nuorille näytettiin kohteliaasti ovea, kun he halusivat tulla huomioiduiksi omien uskonkysymysten kanssa. Herman Yzerman on kuvannut muutoksen olleen valtavan. Kirkko ei enää voinut määrittellä toiminnan sisältöjä omista lähtökohdistaan, vaan ihmisten tarpeet ja lähtökohdat muodostuivat työn keskeisiksi määrittelijöiksi. Tarve uudelle työn teologiselle reflektoinnille, koulutukselle ja työnohjaukselle oli ilmeinen. Työn tavoitteet ja haasteet nousivat kentältä. Työntekijät haastoivat kirkkoa itseään kysymään: ”Onko meillä rohkeutta olla ”muukalaisten” kutsumia? Miten luomme tilaa kriittiselle teologiselle näkökulmalle, joka mahdollistaa tilaa köyhtyvien alueiden ja lähiöiden ihmisten tilanteen reflektointiin ja johdattaisi perusteellisesti tarkastelemaan länsimaisen elämäntavan lähtökohtia ja sisältöjä.” Kysymys oli kopernikaanisesta käännöksestä. Ajatuksena oli, ensin maailma ja kaupunki – sitten kirkko. (Yzerman 2000)

Rotterdamissa 1990-luvun vaihteessa aloitettiin uudenlaisen koulutuksen kehittäminen, joka oli suunnattu työntekijöille, joiden tehtävänä oli työskennellä asuinalueilla luoden yhteyksiä paikalliseen väestöön. Koulutuksen lähtökohdat nousivat niistä havainnoista ja huolista, joita työntekijöillä oli. Ryhmätyönohjaukseen perustuvat koulutukset olivat kerran kuussa toteutettuja työn kehittämisen foorumeja. Tarkoituksena oli tiimityön taitojen kehittäminen sekä yhteisen ymmärryksen lisääminen työskentelytavoissa ja tietotaidon jakaminen. Tiimissä työskentely auttoi työntekijöitä pohtimaan mm. identiteettien moninaisia ulottuvuuksia. Ryhmässä pohdittiin kaikenlaisen marginaalisuuden, syrjäytymisen ja vierauden eri muotoja – toiseuden erilaisia ilmentymiä sekä niitä mekanismeja, jotka luovat toiseutta. Kysymykset liikkuvat paljolti siinä, mitä emme ympäristösämme näe tai mitä emme halua nähdä.

3 Osallisuutta – havainnointia ja peilejä – exposure työn kehittämisen välineenä

Exposure menetelmässä on kysymys osallistavasta oppimistavasta, jota voidaan jäsentää hermeneuttisfenomenologisesta lähestymistavasta käsin. Tällä tarkoitetaan ilmiöiden kokemuksellista oppimista, jossa osallistujalla on persoonana merkitys oppimisprosessissa. Hermeneuttisella lähestymistavalla viitataan ilmiöiden tutkimiseen niin, että tieto jäsentyy havainnoidusta kokemuksesta

ta jäsenyneeiksi analyysiksi ja uudelleenlaiseksi toiminnaksi. Hermeneuttinen tulkintatapa on teologisesta tutkimuksesta tuttua. Oppijan tehtävänä on asettua peiliin itsensä kanssa tarkasteltavan todellisuuden kautta. (Ruokanen 1987)

Ympäristön kokemuksellinen havainnointi on keskeinen tarkastelun kohde. Valottumisen menetelmässä emme kuitenkaan pyri pelkästään tunnistamaan tuttuutta, vaan analysoimaan ja olemaan tietoisia siitä, mikä on meille vierasta ja miksi. Exposure ei ole ainoastaan menetelmä havainnoinnista, vaan eräänlainen tiedon tuottamisen tapa. Kysymys on tiedon tuottamisen metodista, jossa kokemuksella ja havainnoinnilla sekä analyysillä on toimintaan tähtäävä tavoite. Toimintaympäristön ja sen muutoksen tarkastelun yhteydessä on käytetty käsitettä *heikot signaalit*. Voimme kysyä esimerkiksi, minkälaisia muutoksia yhteisö tai alue on käynyt läpi viimeisen kymmenen vuoden aikana ja minkälaiset asiat ovat merkkejä tulevista muutoksista. (Mannermaa 2004)

Analyysissä pyrkimyksenä on hahmottaa tarkasteltavan yhteisön tai alueen eri ulottuvuuksia. Tarkoituksena on muodostaa käsitys siitä, minkälaiset poliittiset jännitteet ja valtarakenteet ohjaavat ihmisten elämää, miten poliittinen päätöksenteko on näkyvissä tarkasteltavassa yhteisössä tai alueella, kenen näkökulmat on huomioitu ja minkälaisen ihmisryhmien kysymykset jäävät vaille huomiota päätöksenteossa. Tai miten globalisaation vaikutukset näkyvät ihmisten arkisessa elämässä tai eri päätöksentekokelemissä. Toisessa rakenteiden analyysiin liittyvässä ulottuvuudessa on kysymys siitä, minkälaisia kulttuurisia elementtejä tarkasteltavasta yhteisöstä voidaan tunnistaa, miten eri ihmisryhmien elämäntapa näkyy ympäristössä, pystymmekö havainnoimaan eri alakulttuurille ominaisia piirteitä tai näyttäytyykö erilaisten väestöryhmien, mm. etnisten tai seksuaalivähemmistöjen elämäntapa ympäristössämme. Kulttuuri tässä yhteydessä tarkoittaa samaa kuin kunkin yksilön tai yhteisön tapaa elää ja ilmentää sitä. Kolmas ulottuvuus, mitä ympäristöstä pyritään hahmottamaan, on ihmisten sosiaalisten suhteiden rakentuminen. Minkälaiset asiat pitävät ihmisiä kiireisinä? Missä ihmiset kaupungeissa kohtaavat toisiaan ja minkälaisen asioiden ympärille nämä muodostuvat? Kysymys on rakenteellisesta analyysistä, jossa tarkastelun kohteena ovat yhteisöjen liikkeet, valtarakenteet ja preferenssit – ihmisten elämäntapojen ja arvojen jäsenyminen.

Exposure-valottumismenetelmässä ammatillisuuden kehittäminen kytkeytyy oman biografian työstämiseen. Oman elämäntarinan kirjoittaminen on ennen muuta eri elämänvaiheiden sosiaalisten suhteiden näkyväksi tulemistä, elämäntapaan ja kulttuuriin liittyvien valintojen tunnistamista, sosioekonomisen aseman jäsentämistä sekä arvojen ja uskonnollisten tai spiritualiteettiin liittyvi-

en traditioiden uudelleen analysointia. Elämäntarinan kirjoittaminen toimii ikään kuin sisääntulona sekä jatkuvana työn kehittämisen välineenä ruohonjuuritason työssä. Kirjoittamisen ja yhteisen pohdinnan avulla tulemme tietoisiksi lähtökohdista ja motiiveista, miksi teemme työtä valitsemallamme tavalla. Kysymys on siitä, millä tavoin oma elämäntarinamme vaikuttaa ja näkyy analysoidessamme ympäristöä ja miten tämä peilautuu siihen, miten ja miksi me teemme työtä.

Ryhmäprosessilla on tässä keskeinen merkitys. Oletamus tämän tyyppisessä lähestymistavassa on se, että elämysympäristö eri muotoineen tuottaa kokoaikaisia uudenlaisia ja monitasoisia impulsseja, joiden kanssa työntekijä on tekemisissä. Koska olemme keskellä erilaisia muutos- ja kokemusprosesseja toimiessamme joko diakonian tai sosiaalityön kentällä, meidän tulee työntekijöinä tiedostaa omia lähtökohtiamme. Luvussa neljä esitän kaavion sekä käyn läpi alaluvuissa tarkemmin exposuren eri ulottuvuuksia ja prosessin kulua.

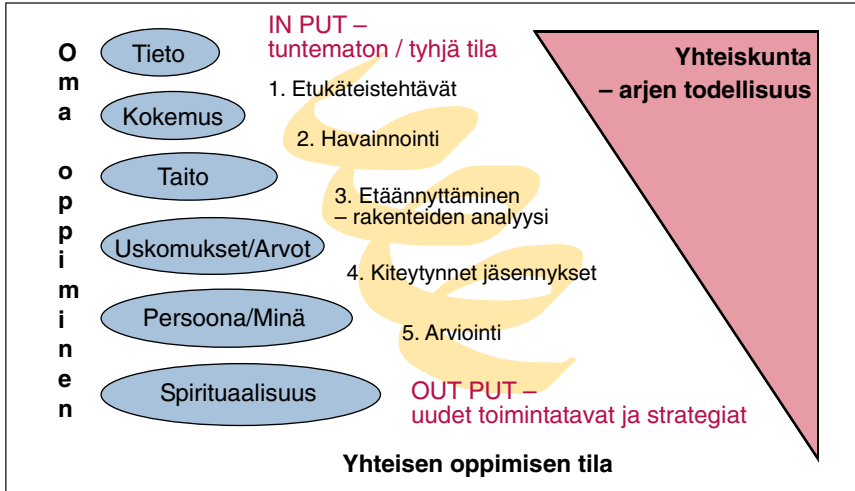
4 Matkalla muutokseen – prosessin eri ulottuvuudet ja vaiheet

“Crossing of border is the basis for everything, that is moving from one context to the other (Yzerman).”

Seuraavassa luvussa tarkoitukseni on valottaa sekä työskentelyn eri vaiheita että prosessin kulkuun ja ideaan liittyviä teemoja. Prosessin kokonaisuus muodostuu askeleittain etenevästä työskentelystä, jossa ryhmällä on keskeinen tehtävä. Yhdessä työskentelyä nimitän yhteisen oppimisen tilaksi. Kokonaisuudessaan yhteisen oppimisen tilalla tarkoitetaan ryhmäprosessia. Oma oppiminen ja havainnot todellisuudesta on luova intuitiivisin menetelmin toteutettu prosessi, jossa parhaimmillaan voidaan puhua empowerment-henkisestä työskentelystä. Tällöin työskentelyn tavoitteena ei ole pelkästään todellisuuden ymmärtäminen, vierauden kohtaaminen, tuntemattomaan meneminen tai uusien toimintatapojen hahmottuminen, vaan keskeistä on oppijan oman vahvuuden ja luovuuden löytyminen – näkyväksi tuleminen arvojen, lähtökohtien ja työskentelytapojen kanssa. Seuraavassa kaaviossa kuvaan tätä kokonaisuutta. Kaavio on syntynyt kollegani Pontus Salmen avustuksella.

4.1 Ryhmä oman ja yhteisen oppimisen tilana

Exposure-prosessissa keskeisin oppiminen tapahtuu ryhmätyöskentelyssä. Exposure-prosessia lähellä oleva etnograafinen analyysi eroaa tutkimukselli-

KUVIO 1. Exposuren eri ulottuvuudet.

sesti tutkijan oman prosessin osalta. Etnograafisen analyysin keskeisinä työvälineinä käytettävät havaintotehtävät sekä oppimis- ja havaintopäiväkirjat ovat myös exposure-valottumistyöskentelyssä käytettäviä apuvälineitä. Biografian työstäminen on keskeistä exposure-valottumisen prosessissa. Tällöin on mahdollista pohtia ryhmän sisäisiä sekä poliittisia, kulttuurisia, että sosioekonomisia eroja. Näin analyysi ei kohdistu pelkästään ”vieraan” kulttuurin tutkimukseen, vaan kuten artikkelissa ”Arjen kosketus” on todettu, asioiden keskiöön nousee havaintojen ohella havainnoitsija (Latvus & muut 2005). Mielestäni tällöin voidaan puhua etnobiografisesta työnkehittämismenetelmästä. Exposure-prosessissa osallisen / tutkijan / ryhmän jäsenen asema rakentuu kollektiivisen sitoutumisen kautta. Ryhmän jäsen tuo ryhmään oman persoonansa, jolloin vastavuoroisessa prosessissa mahdollistuu sekä yksilön eri tasojen näkyväksi tuleminen että erilaisuuksien ja samanlaisuuksien työstäminen ryhmän sisällä. Ryhmässä oppimisen yksi keskeisimpiä löytöjä on ollut vierauden kohtaaminen sekä itsessä että muissa ryhmän jäsenissä. Yksilön identiteetin eri tasojen työstäminen sekä marginaalisuuden kokemuksen ja henkilöhistoriaan liittyvien erilaisen murroskohtien työstäminen ovat merkityksellisiä exposure-prosessissa. Varsinaisesta ryhmäterapeuttisesta prosessista ei kuitenkaan ole kyse, vaikkakin yksi prosessin tavoitteista on ryhmänjäsenen omien voimavarojen ja luovuuden vahvistaminen. Ryhmäterapeuttisesta prosessista valottumistyöskentely eroaa

myös yhteiskunta-analyysin osalta. Ryhmän jäsenten henkilöhistoriasta nousevia ulottuvuuksia analysoidaan aina suhteessa ympäristöön, jossa havainnointia on tehty. Rakenteiden ja elämämaailmoiden analyysi on toinen rinnalla kulkeva taso, jossa samanaikaisesti liikutaan. Itse olen kuvannut tämän askeleittain. Ryhmätyöskentelyssä käytettyjä menetelmiä kirjoittamisen lisäksi ovat useat erilaiset intuitiiviset ja luovat menetelmät, jossa tarkoituksena on tavoittaa osallistujan kokemus ja intuitio havaitusta. Usein exposure-valottumisprosessi on kokonaisuudessaan luova teos, jossa ryhmän vetäjän persoona määrittelee tapoja työstää yhdessä jaettua ja muodostettua aineistoa.

4.2 Oppimisen eri tasot – oma oppiminen

Työskentelyn lähtökohtana on oletamus siitä, kuinka jokaisen omat arvolähtökohdat, elämän kokemukset, kulttuuriset ja sosiaaliset asemoinnit vaikuttavat kaikkeen siihen, mitä näemme ja miten tulkitsemme ympäröivää todellisuutta. Kysymys biografian jäsenyyksestä on tällöin olennainen. Oma oppimisen prosessi voidaan jaotella tiedon, kokemuksen ja taitojen tasoihin sekä uskomusten arvojen, persoonan ja spiritualiteetin tasoihin. Oppimisen prosessi voidaan nähdä syvenevänä ja samanaikaisesti usealla eri tasolla tapahtuvana, mutta ei hierarkkisena. (Salmi 2004)

Hollantilaisen teologian professorin Andreas Baartin mukaan exposure-prosessi voidaan jakaa neljään eri tasoon, jossa oppiminen tapahtuu askeleittain. Näistä ensimmäistä tasoa kutsutaan painostus- ja kontrollointivaiheeksi, jossa työntekijä käy sisäistä taistelua joutuessaan kohtaamaan hänelle vieraan todellisuuden. Koulutustilanteissa tämä näkyy usein paniikkina, ahdistuksena ja tarpeena paeta tilannetta, jossa joutuu osallistumaan prosessiin. Tilanne olisi aivan toisenlainen, jos koulutus tapahtuisi luennoiden tai osallistujia voisi kätkeytyä viran tuoman asemansa taakse eikä persoonan merkitys korostuisi. Oppiminen tapahtuu kaaviossa 1 kuvatun tiedon ja kokemuksen tasolla. Menetelmän toisen vaiheen Baart on nimennyt tyhjentämisen vaiheeksi. Tällöin huomio kiinnitetään omiin tunteisiin ja toimintaan. Oppimisen keskiössä on kaaviossa 1 esille tuodut taitojen, ennakkoluulojen, uskomusten ja arvojen tunnistaminen. Kolmas vaihe Baartin mukaan on vastaanottaminen, jolloin tapahtuu asioiden integroitumista. Tällöin analysoimalla tehdään tilaa toisen ihmisen todellisuuden ymmärtämiselle ja toisenlaisten todellisuuksien, kuten rakkauden, ihmisten tarpeiden sekä kärsimyksen vastaanottaminen on mahdollista. Oppiminen tapahtuu kaavioissa kuvatulla persoonan ja spirituaalisuuden tasolla. Neljännen vaiheen Andreas Baart on nimennyt omistautumisen vaiheeksi, jolloin työnteki-

ja tuntee itsensä ja ymmärtää motivaationsa työhön. Tätä vaihetta kuvaisin synergiaksi, jossa uudenlaisten toimintatapojen jäsenyys on mahdollista. (Autio & Soikkanen 1999.) Kuten jo aikaisemmin olen todennut, oppiminen tämän kaltaisessa prosessissa ei ole vain yhdellä tasolla tapahtuvaa tai kaaviossa kuvatun järjestyksen mukaista. Tosin monissa koulutustilanteissa on ollut ilmeistä, että prosessin alkuvaiheessa oppija liikkuu lähinnä tiedon ja kokemuksen tasolla. Oppimisen taitojen kehittyminen uskomusten, persoonan tai spiritualiteetin alueella on hidasta ja vaatii ryhmän sisäiseltä luottamukselta paljon. Väitän, että tämä onkin mahdollista ainoastaan, jos jokainen ryhmän jäsen on tuonut ryhmään oman biografia- ja työelämänkaaren, jolloin tiedämme, mistä lähtökohdista kukin asioita tarkastelee. Vasta tällöin oppimista on mahdollista syventää.

4.3 Tuntemattomaan – tyhjään tilaan meneminen

Yksi keskeisimpiä ajatuksia valottumisen prosessissa on tyhjä tila (empty space). Ajatuksena on, että tuntemattoman, vieraan, itselle outojen todellisuuksien kohtaamisessa on aina kysymys tyhjyyteen menemisestä. Kun suorittamisen pakosta hellitetään, on mahdollista, että tuossa ”tyhjässä tilassa” nimeämättömässä, määrittelemättömässä, epävarmassa ja tuntemattomassa on mahdollista saavuttaa sellaisten todellisuuksien avautumista, jota ei tapahdu muun tutkimusvälineistön avulla (Latvus 2004). Kari Latvus on todennut Yzermanin teoriasta: ”Tyhjä tila ei ole koskaan tyhjä, tietoiset ja tiedostamattomat jäsenyykset ovat aina sidottuja oman ymmärryksemme ja tulkintamme tuottamaan horisonttiin” (Latvus 2004). Mitä sitten Yzerman tarkoittaa tyhjällä tilalla, mitä se kokemuksellisesti voisi olla? Mikä merkitys ”tyhjän tilan” idealla tässä yhteydessä on?

Tyhjään tilaan asettumista voidaan mielestäni lähteä tarkastelemaan oleminen kautta, jossa luovutaan suorittamisesta niin, että pyrkimyksenä on aistein havainnoida todellisuutta. Todellisuudesta toiseen siirtymisellä tarkoitetaan kulttuurisesti ja sosiaalisesti toisilleen erilaisten todellisuuksien ja rajapintojen hahmottamista. Vaikkakin vieraan kohtaamisessa olemme väistämättä oman tulkintamme ja aikaisemman kokemuksen kanssa tekemisissä, on ”tyhjän – tuntemattoman tilan” läpi menemisessä kohtia, joiden kanssa voimme todeta olevamme ikään kuin tyhjän päällä – kohtaamme itsessämme olevan vierauden, epävarmuuden ja erillisyyden.

Uuden kokemuksen kohtaamista voi kuvata kuin liikkeeksi aivojen kohdassa, jota ei ole vielä kosketettu. Irigaray on käyttänyt tästä nimitystä ihmettelyn

hetket (Irigaray 1996.) Ihmettely on ikään kuin luomisen kohta, jossa emme ole enää menneisyydessä emmekä tulevaisuudessa. Tyhjän – tuntemattoman tilan kohtaa, voisi verrata ihmettelyn hetkeen, jossa olemme irtautuneet tuttuudesta ja olemme matkalla kohti vierasta.

Epävarmuus tai ahdistus on mielestäni tunnetasolla niitä mittareita, jolloin ollaan tietoisia siitä, että ollaan tuntemattoman kanssa tekemisissä. Tällöin on pyrkimyksenä hakea sellaista tulkintaa itsestä, jota yleensä on vaikea tavoittaa, koska kokemuksessa ei ole varsinaisesti niitä kosketuskohtia, joiden kautta voisi automaattisesti sijoittaa näkemänsä, kuulemansa ja kokemansa johonkin lokeroon. Tuntemattomaan ja vieraaseen meneminen on jotakin sellaista, josta meillä ei ole karttamerkkejä eikä koodeja joiden mukaan suunnistaa, vaan kartta – erilaiset suuntamerkit ja tienviitat – rakentuvat liikkeestä ja energiasta kohdata tuntematonta. Tyhjiyden ajatus tässä yhteydessä voidaankin nähdä suorittamisesta luopumisena ja olemiseen heittäytymisenä.

4.4 Prosessin kulku

I Askel: Etukäteistehtävät – Biografia

Kuka minä olen?

Keitä me olemme?

Mikä on ollut yllättävintä itselleni omassa tarinassani ja työhistoriassani?

Ennen työskentelyn alkua jokainen osallistuja on valmistellut annetut etukäteistehtävät. Kysymykset ovat: Kuka olen ja mistä tulen? Kyseessä on oman henkilökohtaisen kontekstin kuvaaminen. Tarkoituksena on kirjoittaa sekä itselle että ryhmälle oma biografia. Biografialla tarkoitetaan oman elämänhistorian ja nykyisen sosiaalisen todellisuuden kirjoittamista niin, että kirjoittaja vastaa itselleen kysymyksiin: Millaisesta elämänpiiristä olen kotoisin? Millaisena nämä asemoinnit näyttäytyvät tänä päivänä? Tarkoitus on kuvata sekä sosiaalisiin suhteisiin nivoutuneita arvoja, uskomuksia, traditiota että sosioekonomista, poliittista ja kulttuurista taustaa.

Tehtävään kuuluu myös työhistorian ja nykyisen työn kuvaaminen. Tarkoituksena on kirjoittaa ja pohtia omaa työelämänkaarta, kuvata työtehtäviä ja työn merkitystä, haasteita sekä kontekstia, jossa työskentelee. Työn sisältöjen kuvaus on tärkeää, jotta myöhemmässä vaiheessa prosessia voimme tarkastella mahdollisia uusia strategioita jäsentää työtä.

Lähtökohtaisesti exposure-prosessissa luodaan ryhmädynaaminen tila, jos-

sa voidaan tuoda oma biografia sekä työelämänkaari tarkasteluun niin, että nämä toimivat peileinä muille. Jotta analyysiä ympäristöstä voidaan jatkaa, ensimmäisen askeleen tavoitteena on tulla tietoiseksi siitä, mistä lähtökohdista käsin ympäröivää todellisuutta tarkastellaan.

Yleisin havainto tämän kaltaisessa työskentelyssä on se, millaisia ryhmän sisäiset kulttuuriset ja sosiaaliset erot ovat. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että jokainen osallistuja on tuonut oman itsensä prosessiin.

II Askele: Havainnointi

Miltä ympäröivä todellisuus tuntuu?

Miten sijoitan itseni ympäröivään todellisuuteen?

Mitä näen, kuulen, haistan, maistan ja mitä ajattelen tästä?

Toinen askel toteutetaan havainnoimalla ympäristöä – valittua aluetta tai paikkaa. Tarkoituksena on lähteä liikkeelle havainnoimaa ympäristöä kokemukselta käsin. Kysymykset havainnoille ovat: *mitä näen, kuulen, tunnen, haistan, maistan ja mitä ajattelen tästä.*

Kokemuksen kanssa asetetaan olemaan. Tunnustelu ilman tulkintaa on tässä vaiheessa keskeistä. Jos kuljemme samoja kadunkulmia ja vietämme aikaa entuudestaan meille tutussa ympäristössä, emme välttämättä enää näe sen muutoksia tai niitä viestejä, joita ympäristö meille tarjoaa. Toisen askeleen tavoitteena on päästä käsiksi kokemuksellisen, *hiljaisen tiedon* kenttään, sekä niihin *heikkoihin signaaleihin*, joita ympäristöstämme voimme lukea olemisen ja havainnoinnin kautta.

III Askel: Etäännyttäminen

Mitä havainnoit tarkastelemastasi tilanteesta?

Minkälaisia muutoksia on tapahtunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana?

Mitkä ovat olleet kaikkein tärkeimpiä tapahtumia, joita alueella, yhteisössä tai kaupungissa on tapahtunut?

Minkälaisia vaikutuksia rahalla ja talouselämällä on ihmisten elämään ja miksi?

Kuka tekee tärkeimmät yhteisöä koskevat päätökset? Miksi?

Mitkä ovat tärkeimpiä suhteita, joita ihmisillä on ja minkälaisia ihmisten välisiä suhteita on havaittavissa? Miksi?

Minkälaisia perinteitä tarkastelemasi yhteisön ihmiset

viestittävät? Miksi?

Minkälaisia yhteyksiä havaitsit ihmisten tai ihmisryhmien ja erilaisten alueellisten paikkojen välillä?

Mitä ihmiset haluavat eniten elämältä? Miksi?

Miten asiat tulevat olemaan kymmenen vuoden kuluttua jos tapahtumien kulku on saman suuntaista kuin nyt? Miksi?

Mitkä ovat merkittävimpiä syitä siihen, että asiat ovat niin kuin ne ovat?

Mitä opit tästä kaikesta?

(Holland &Henriot 1993)

Kolmannen askeleen tarkoituksen on jäsentää koettua todellisuutta – saattaa hiljainen tieto tarkasteluun. Voimme tarkastella ympäristöä näkökulmasta, jossa kysymme mitä alue, kadut ja rakennukset kertovat ihmisistä, eletystä elämästä, ihmisten sosiaalisista suhteista, kulttuurista tai poliittisesta päätöksestä. Voimme kysyä kenellä on ollut valta päättää siitä miltä ympäristö näyttää tai kenen todellisuus jää näkemättä. Kolmannessa vaiheessa tarkastelomme markkinoiden vaikutuksia arjen toimintoihin, ihmisten sosiaalista liikettä sekä pyrimme jäsentämään vallitsevia kulttuurisia, koodeja, joita tarkasteltu alue ja ihmiset kantavat.

Tässä yhteydessä asioiden etäännyttämisellä viitataan tiedon muuntumista-poihin (Nonaka 1995). Etäännyttämisellä tarkoitetaan kokemuksellisen tiedon muuntumista käsitteelliseksi tiedoksi. Nonaka on käyttänyt tästä termiä *externalization*, jolloin tiedolle tulee täsmällinen muoto ja ilmaisu – hiljainen tieto muuntuu käytännöiksi. Etäännyttäminen on ikään kuin askel uuteen. Havahtumisen ja kokemuksellisen tilanteen ytimeistä irrottaudutaan ryhmän tuottaman analyysin avulla. Ulkoistaminen ei ole mahdollista ilman peilejä. Hapuilu, havahtuminen ja intuitiivinen tieto paljastetaan. Tämä on yksi prosessin ydinkohdista. Tuotamme tiedon muiden tarkasteltavaksi ja toisaalta tietämään sen, mitä minä tiedän. Parhaimmillaan tämän tyypisissä prosesseissa voimme kokea vahvoja voiman tunteita, joka on myös yksi prosessin tavoitteista. Toimintamallien luominen on kohta, jossa tuotamme synteesiä siitä, miten biografiamme vaikuttaa ympäröivän todellisuuden havainnointiin ja päinvastoin. Tarkastelemme ulkoisten peilien tuottamaa tietoa – toista tietoa. Kysymme yhdessä muiden kanssa sitä, onko meillä rohkeutta kohdata tuntematon ”toinen” ja sitä, kuinka toimimme uudenlaisen tiedon ja toimintatapojen edessä. (Yzerman 2000)

IV Askel: Kiteytyneet jäsenyykset – oman työn strategiat

Mitkä ovat ne ihmisryhmät joita erityisesti tulee työssä huomioida?

Mitkä ovat työn keskeiset tavoitteet?

Keiden kanssa työskentelen? Miksi?

Miten ja miksi teen työtä?

Mitkä ovat kirkon, kolmannen sektorin ja kaupungin roolit suhteessa toisiinsa?

sekä kuntalaisiin?

Mikä on ideamme kirkosta?

Oman työn strategioita hahmoteltaessa tavoitteena on tuottaa synteesi läpikäydystä prosessista, jossa työn tekemisen tavat ja periaatteet sijoittuvat kohdalleen. Tässä vaiheessa prosessia on mahdollista tehdä pitkällekin meneviä suunnitelmia työn painopisteistä, tavoitteista, eettisistä ja teologisista perusteista sekä toimintatavoista.

	Sisäiset vahvuudet	Sisäiset heikkoudet
Toimintaympäristön mahdollisuudet	<i>Menestymisstrategia</i> Sisäisten vahvuuksien tuki ympäristöstä tulevien mahdollisuuksien toteuttamiselle	<i>Kehittymisstrategia</i> Miten kehittää toimintaa?
Toimintaympäristön uhat	<i>Puolustautumis- tai torjunta strategia</i> Sisäiset vahvuudet, jotka ovat hyödyksi ympäristön uhkakuvien toteutuessa	<i>Väistö- ja perääntymisstrategia</i> Sisäiset heikkoudet, jotka muodostuvat kohtalokkaiksi ympäristön uhkakuvien toteutuessa

V Askel: Arviointi

Exposure-valottumisprosessin aikana arviointi kulkee koko ajan mukana. Arvioinnilla tarkoitetaan kriittistä suhdetta siihen, mitä tehdään ja miten tehdään sekä prosessin aikana että uusien toimintatapojen käytäntöön ottamisessa. Arvioinnin tehtävänä on olla luomassa keskustelua havaintojen tuottamista toimintatapojen muutoksista, strategisista linjauksista, arvoista ja etiikasta sekä, siitä mistä lähtökohdista teemme työtä. Uudenlaisten lähestymistapojen tuottaminen tarkoittaa vastavuoroista edelleen kehittyvää prosessia. Refleksiivisen arvioinnin merkitys nousee ennen muuta sen emansipatorisesta ulottuvuudesta.

Arviointi tässä yhteydessä tapahtuu siellä, missä mietitään strategian jalkautumista, koulutuksia ja muita strategiaan kirjattuja toimenpiteitä. Olennaista strategian jalkautuessa on tuoda esille myös vastaanottajan tuottama hiljainen tieto, jolloin jalkautuminen voi olla vastavuoroinen ja edelleen kehittyvä prosessi. Exposure-valottumisprosessi voidaan nähdä jatkuvan työn arvioinnin näkökulmasta, jossa kokemus ympäristöstä on tiedostetusti mukana työn kehittämisessä. Tällöin onkin huomioitava keiden kanssa työtä arvioidaan ja keiden näkökulmat ovat arvioinnissa mukana. Shawnin mukaan perinteinen tutkimus ei tunnista sitä, että se tekee alistetuista entistäkin alistetumpia. Toiseksi korostetaan, etteivät perinteisen tutkimuksen teoriat ja todisteet ole totuuksia, jotka vain odottavat löytymistään ja joita sitten sovelletaan ratkaisuksi sosiaalisiin ongelmiin. Ennemmin teoriat ja todisteet tuotetaan ja konstruoidaan sosiaalisten prosessien kautta (Shaw 1997, 9).

5 Lopuksi

Edellä esitetyn exposure-valottumismenetelmän tarkoituksena on ollut kuvata sosiaali- ja diakoniatyön kenttään soveltuvan menetelmän taustoja ja sen erilaisia ulottuvuuksia sekä, jäsentää exposure-menetelmän käyttöä tiedon tuottamisen strategisena työvälineenä.

Sekä diakonia- että sosiaalityön kentällä tiedon muodostus on aina kokemuksen, ympäristöstä tulevien heikkojen signaalien tunnistamista, hiljaisen tiedon jäsentämistä ymmärrykseksi tuottaa toimintaa, jossa lähtökohtana on ”ensin ihmiset, sitten kaupungit ja kirkko”

Herman Yzerman on todennut: ”kaiken lähtökohtana on erilaisten rajojen ylittäminen, kontekstista toiseen siirtyminen” Hänen kysymyksensä onkin ”missä tällöin on paikkani” – siis missä tai keiden kanssa olen kotona. ”Kotipaikkani on niissä hetkissä, jolloin luovuus ja kasvu ovat kietoutuneet ihmisten mahdollisuudeksi kohdata toisensa ja liittyä joukoksi. Tässä ihmisten välisessä yhteydessä uskon olevan mahdollista herätä sekä tunteena että voimana.” (Yzerman 2000)

Miten me kirkon työntekijöinä tai kirkko instituutiona luo itselleen kotipaikka-oikeuden ihmisten arjen keskellä? Vai onko vielä itsestään selvää, että meillä on kutsu ja oikeus mennä erilaisten yhteisöjen keskelle? Viimeisimmät tutkimukset kirkosta eronneiden määrästä osoittavat jotakin muuta. Mielestäni se ainakin osoittaa sen, ettei kirkko ole pystynyt tavoittamaan tämän päivän ihmisten kysymyksiä. Exposure-prosessi on tietoisesti tulemisen prosessi niistä lähtökohdista, joiden varassa teemme työtä sekä työskentelytapa, jossa otamme

vakavasti ympäristöstä tulevat viestit. Kysymys on siitä, kenen näkökulmia ja kysymyksiä me kuuntelemme. Tai miten sosiaalityön kentällä strategioiden kehittäminen nousee niistä kysymyksistä, joita ihmisillä paikallisesti on. Exposure-valottumismenetelmä on yksi tapa organisaatioiden ja tiimityöskentelyn kehittämisessä.

Exposure-valottumistyöskentelyä käytetään esimerkiksi Ruotsissa diakonia-työntekijöiden peruskoulutuksessa ja hiippakunnallisessa koulutuksessa laajalti. Ruotsin evankelis-luterilaisessa kirkossa on haluttu kokeilla työn suunnittelua ja uudelleen jäsentämistä valottumistyöskentelyä käyttäen.

Haasteena voisi todeta: kysymys on siitä keiden näköinen tulevaisuuden kirkko on tai ketkä ovat sen toiminnan määrittelyssä mukana. Onko meillä rohkeutta kohdata meille tuntematon ja muukalainen. Voimmeko kriittisesti tarkastella, sitä keiden näkökulmasta käsin luomme toimintoja tai teemme teologiaa? Yhdessä oppimisessa on aina olemassa se riski, että minä muutun ja se kirkko, jota työssäni edustan, toimii erilaisilla ehdoilla, kuin mihin todellisuus minua haastaa.

KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Hall, S., *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino 1999.
- Holland, J., & Henriot, P., *Social Analysis. Linking Faith and Justice*. Blackburn, Australia: Orbis 1983.
- Koivunen, H., *Hiljainen tieto*. Keuruu: Ota-va 1997.
- Latvus, K., *Arjen teologia*. Jyväskylä: Kirjapa 2002.
- Latvus, K. Etsivän diakonian historiaa ja uusia työvälineitä. *Diakonia tutkimus* 1/2004, 23-36. www.dts.fi 2004.
- Mannermaa, M., *Heikoista signaaleista vaha tulevaisuus*. Helsinki: WSOY 2004.
- Matthies, A-L & Kotakari, U & Nylund, M., (toim.) *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino 1996.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H., *The Knowledge – Creating Firm, How Companies Create Dynamics of Innovation*. Oxford: Oxford University Press 1995.
- Polany, M., *The Tacit Dimensions*. Gloucester: Doubleday & Company, Inc 1993.
- Poppo, K., *Analysing community work. Its theory and practice*. Buckingham: Open University Press 1995.
- Ruokanen, M., *Hermeneutica Moderna. Teologinen hermeneutiikka historialliskriittisen raamattututkimuksen aikakaudella*. Helsinki 1987.
- Shawn, I., Keeping Social Work Honest: Evaluating as Profession and Practice. *British Journal of Social Work* 27 (1997).

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Addy, T. 2003. Urban Mission and Theology in Europe. A proces of consultations and exchange between local urban initiatives. Short Report Phase One. (julkaisematon)
- Latvus, K., Hyväri, S., & Maunuksela, A. 2005. Arjen kosketus: exposure-valot-

tumismenetelmä diakoniatyössä. (Artikkeli pian julkaistavassa kirjassa Hänninen-Karjalainen-Lahti, toim., Toinen tieto)

Valve, K. 1995 – 2004 Työpäiväkirjat.

Yzerman, H. 2000. As we do, we learn. (julkaisematon).

Salmi, P. Luento 19.5.2004

Soikkanen, Marika ja Autio, Maria; Exposure menetelmä Rotterdamin kirkollisessa yhdyskuntatyössä. Opinnäytetyö Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpään yksikkö 1999.

www.kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa1999/AutioMaria.pdf

Kirjoitukset

Diaconal Issues in Europe: Challenges to and from Finland

Tony Addy

Introduction

My first visit to Finland was over fifteen years ago, just before the 'great recession'. I came here from Britain – a country where we had already struggled for over a decade in the face of the restructuring of welfare under the successive Conservative governments. I was curious about a country with a different history of welfare and also a different history of the relationship church and society. Already, we were speaking about the impact of globalisation on the production of goods and services and on the patterns of consumption. However, at that time we had little understanding of the momentous changes we would face in the whole of Europe. However, retrospectively it looks as though I arrived in Finland at the end of the 'golden age' of the welfare state.¹ The reasons for the rise of unemployment and exclusion in Finland are well known. They are linked to the momentous changes after 1989 (collapse of the Russian market), the deregulation of the foreign exchange market for the Finnish Mark and the opening up of Finnish markets to competition through integration into the European Union.²

So the Finland of the mid 1990's was a changed place compared to the end of the 80's and the churches' role was also transformed. Finland became increasingly part of common European economic and labour market develop-

ment. The churches and NGO's began providing food aid for people for whom the state welfare services did not supply the necessary basic resources for survival. I must confess my scepticism about such programmes and agree with Malkavaara that these 'ways of distributing aid were too mechanical and many times very humiliating for clients'.³ But they have a long tradition in the churches and especially the churches in Anglo-Saxon countries. As economic conditions in Finland have, in general terms, improved many food banks were closed. Nevertheless food banks and similar systems remain important in the most hard-pressed communities. This is one indication of changed conditions. General economic improvement no longer guarantees the lifting of people out of food poverty.

I am reminded of my surprise in finding churches operating very extensive feeding programmes in the big cities of the (wealthy) United States in the 1970's. Little did I think that we would need them in Europe! But just as the United Kingdom acted as a kind of 'transmission belt' of neo-liberal economic ideas into Europe, so it was that the churches here also had to develop new strategies to combat poverty. Britain is one of the most unequal of the 'developed' economies and has the highest rate of child poverty in the European Union. The dominant response in that country has (fortunately) not been feeding programmes and food banks (which do exist of course), but community development work and campaigning and advocacy with and on behalf of those who are excluded.⁴ Now I am living and working about half time in Finland. The other half of my time is spent in Central and Eastern Europe, the countries of which have also experienced a huge rise in unemployment, inequality and poverty, as a result of the processes of globalisation & transition.⁵

In this article I will explore two interlinked questions – first some of the challenges to and from Finland for the functioning of state welfare and employment policies in the face of globalisation and European integration. Second I would like to examine the challenges to diaconal work, especially on the local level.

It is ironic that one of the richest (income per capita) countries in Europe, Finland, developed food banks and feeding programmes at a time when we could not say that there were insufficient resources to ensure that everyone can have a living income. After all, the comprehensive welfare state in Finland was fashioned when the whole nation was relatively poor. The question of the distribution of that income must be critical for the churches in their concern for the eradication of poverty. This was to some extent recognised in the statement on the common good made by the Bishops of the Evangelical Lutheran Church of

Finland already in 1999. The perpetuation of food banks six years later can no longer be seen as effective 'helping under protest' but are part of the 'business as usual' for marginalised groups. Therefore we have to ask questions about effective methods of diaconal intervention. Food banks draw our attention to the ways in which diaconal work draws on deep traditions which are not always the most appropriate in rapidly changing times. When governments are restructuring welfare services and income maintenance systems it is important to be clear about the role of both the churches and civil society. In our work we also have to deal with the other social changes that have affected poverty and exclusion since 1989, such as changes in labour markets, migration and increasing cultural differentiation. It should not be forgotten that changes in the tax structure have also played a significant role in Finland, as in Britain.

European Social Traditions

It is important to reflect on the distinctive social traditions of Europe, to work out responses to global economic change which are rooted in 'our' traditions and not to respond with uncritically borrowed lessons from different world contexts. For example there are fundamental differences between Anglo Saxon attitudes to markets and competition and the 'Rheinish' concept of socially regulated markets.⁶ One big danger is that as global competition increases, Europe loses its distinctive approaches to the regulation of labour and capital.⁷

Small countries with their specific traditions and cultures have an important part to play in developing innovative responses to new conditions. For example, can a concept of welfare, developed when Finland was much more culturally homogenous and closed to external forces, survive as cultural diversity increases and the pressure of deregulated capital markets is felt? As one Finnish colleague recently pointed out, it is not only the case that workers enjoyed a higher degree of protection under the law in Finland than in many countries, there was also a culture that underpinned this protection. And in fact now that the culture is changing so quickly the laws and frameworks turn out to be not as strong as previously thought. Finns could relate their experience to that of Austria, another small country with a highly developed social and labour regulatory system and a large national (Roman Catholic) church presence. After fifteen years, their neighbour Hungary is now much more 'free-market' in its approach to labour and the economy than is theirs. With lower labour costs and well-trained workers in the surrounding countries, the competitive pressure to deregulate is strongly felt.

The European Union

From this perspective, we can see the importance of the European Union as a means not only for pooling sovereignty, but also for developing a diverse range of responses to global changes that can be learnt from and multiplied. The difficulty at the moment is that the European Union itself is gradually moving towards accepting labour market deregulation and those ideas of the market and social welfare, which are called the 'Washington consensus'. This would be tragic, especially at a time when practical experience and research, not to mention ethical criteria are exposing the flawed nature of the 'deregulation' approach to labour and social politics and to financial markets. In particular, the link between labour market deregulation and employment creation (especially the creation of quality employment) is increasingly contested. A strong European Union with distinctive approaches is very necessary to counteract the influence of neo-liberal policies from the United States. In what ways can we in Europe develop approaches to flexibility and cultural diversity that also renew, safeguard and extend the traditional and hard won gains in security and welfare for ordinary people? And what contribution can Finnish people and culture and the Finnish churches make to this European project?

The critical challenge is to develop appropriate national, regional and global frameworks that address the impact of the continuing deepening and widening of global competition. This is even more necessary as a part of the process of resisting the negative impact of proposals to further deregulate international finance and investment.⁸ The perspective of those concerned with Diaconia is to start from the impact of the changes on people and communities. Apart from the disruption, risk and insecurity that affect many people's lives, we face the growing social and economic exclusion of significant minorities, and in some parts of Europe of majorities, largely because of changes in local and regional economies. As well as affecting particular groups such as young people, women and people of colour, these processes also impact specific geographical areas, largely inner cities and rural areas especially if they are far from the 'core' of the European Union.

However, the most dramatic effects are in the countries Central and Eastern Europe where whole industrial and agricultural regions have been decimated. The ultimate result of such a process of economic disintegration is a growth of violence. This can be seen in the massive increase in the numbers and percentages of women subject to abuse from their partners in areas of high structural unemployment and in the end, in civil unrest and even war as we have seen so

tragically in the Balkans. So far, the future of the whole of Eastern Europe, (apart from those countries that have become members or are in the process of accession negotiations), has not received the attention it should warrant from the European Union. It has been slow to realise its potential to act and in fact the need to act because of its own problems of legitimisation and restructuring.

Changes in the World of Work

Having pointed out that changes in the economy and labour markets are amongst the most critical challenges facing Europe, I want now to look more closely at changes in the world of work. The processes of economic and labour market change are very complicated to analyse but we can make some broad generalisations. According to research by the European Union globalisation as an economic process has not had a dramatic effect on overall employment. This finding hides as much as it reveals. For instance we know that certain sectors are much more vulnerable to competition from low wage countries, including some high technology sectors such as software writing as well as traditional sectors such as textiles. In the process there will be winners and losers. Some sectors of European industry have undoubtedly gained from globalisation. On the other hand, the restructuring of enterprises continues to lead to a splitting of the work force into a core of well-remunerated workers and periphery of casual or flexibly employed workers. This process leads to growing social exclusion. So we can generalise that large firms want to recruit an increasingly skilled core workforce. This will further marginalise low skilled workers who will be forced to accept low-paid, flexible, casualised work.

Furthermore, the opening up of the former centrally planned economies has had a significant impact on employment in some sectors. To give one example, the location of production for motor vehicles and components can be moved to countries such as the Czech Republic, Slovakia, Poland, or Romania, all of which have strong traditions in engineering. The restructuring process means that there is an available, very flexible 'low wage-high skill' workforce. Wages are a fraction of European Union costs and transportation routes and turn round times are short. This has an impact on employment in some of the 'low wage-high unemployment' regions of the European Union. From my perspective, working in an all-Europe context this produces a dilemma.

One of the most important changes in European labour markets is the number and percentage of young workers who are unemployed, which is growing at the moment.⁹ This is linked to the fact that their experience of working life (terms and

conditions of employment) is often very different to that of their parent's generation. Longitudinal research has also shown that the increase of competition and more flexible labour market policies is having a negative impact on family and community life.¹⁰ So in another sense it seems that a golden age of labour market policy may be at an end. This generational shift is a mechanism by which conditions are downgraded for new workers whilst not affecting older workers.

In response to these changes action is needed on all levels and our models of Diaconia will need to change appropriately. The danger is that we will focus on local areas, local action and small-scale alternatives and ignore the wider systemic changes. Politically the European Union must face the challenge to regulate the largely hidden economic forces more strongly. Many of the changes blamed on 'Brussels' are in fact the result of economic integration and competition on a high level, which need stronger political checks and balances. The important point is not to separate out our various actions but to integrate them so that we do not simply work on a 'European level' abstracted from local realities.

The second point is that the so-called active labour market measures now being promoted in Europe tend to continue to put the blame and the responsibility for unemployment on the unemployed themselves. Without doubt one of the policy prescriptions introduced from the United States (and Britain) is a more punitive attitude to unemployed people, especially long term unemployed people. This approach is reflected in policies to deny or restrict benefits to certain groups. At the same time the European Commission is searching for ways to restructure welfare to conform to present conditions and to maintain the commitment to social protection which is part of the European social model. This is one of the key areas for intervention nationally and on a European level.

Diaconal Action – The Importance of Food & Hospitality

The Diaconal action of the churches has to work on the (national and European) political policy questions which underlie local phenomenon but we also have to find the way to address the needs of people. This article started by reflecting on feeding programmes which, as a result of the combination of changes in labour market and social policy and in the face of economic restructuring, have become a permanent feature of church and NGO activity. In Finland, as many other European countries, the churches are not only expected to give a meal to one or two who face an emergency. They have to deal with the permanent situation of hunger especially facing many long term unemployed people, refugees and migrants.

Sharing food is an important community building approach but in these conditions, we are often not using the chance to build solidarity. The danger is that economically, we are returning to some of the worst features of nineteenth century capitalism and at the same time we are choosing a model of diaconia as assistance to passive recipients. It is important to reflect on this and to develop a perspective on food distribution rooted in our traditions.

The questions of food and the distribution of food are at the heart of our faith and are given substantial form in the Eucharist. It means that as Christians we live our lives at the intersection of two different stories about the world: the Eucharist and the market. Both tell stories of hunger and consumption, or exchanges and gifts. The stories both overlap and compete. Both are concerned with desire, both are concerned with scarcity, but consumer driven globalising markets have the tendency to keep us distracted from the desires of the hungry. Bread and the sharing of bread are essential to our faith, pointing up the difference between gifts freely and equally shared and exchanges based on our own material resources.¹¹ Therefore the Eucharist stands as a critique of our systems of producing and sharing bread.¹² It points to the tendency to exclusion in all market systems and the need to intervene to enable all to have the means of life. In the recent history in Finland, the church has come to recognise the role of the state in addressing this issue. It has even been argued that the welfare state was the necessary foundation for Finland's spectacular economic growth. We have to go back to these roots and develop a social policy which does not exclude people from the sharing of bread.

Another starting point for reflection is the tradition of hospitality gratuitously provided by Christian organisations to those without food or lodging for whatever reason. The practice of offering a meal or food for unwaged and poor people fits into this tradition.¹³ This is in a sense 'outside' the hospitality offered to one's family, partners, maybe colleagues which is also gratuitous but which is reciprocal. It is, of course, also outside the hospitality offered by the market (guesthouses, hotels etc). The point is that in countries like Britain and to some extent Finland the institutional instruments of solidarity cover fewer and fewer people and give rise to new needs. What should our model of work with and for these people be? Which pattern of hospitality will avoid reinforcing inequality and dependence? As Malkavaara points out, the churches in their work with unemployed and excluded people attempt to 'get to know their customers'¹⁴ (sic) but still, the positions donor and recipient tend to block reciprocity and common action with the 'service user'. The hospitality dimension of diaconal work is at

stake here – do people come only to eat in the company of others or even to pay for receiving? Is it social service (a substitute for the state) or market (a service to be paid for)? Hospitality has a weak status in a society where there is little room between the commercial sphere and the governmental sphere for action of a different quality. Hospitality promotes well-being and conviviality and so the ‘places of hospitality’ have the potential to be sites for the creation of a concrete utopia, critical of the commodification which so marks our social life nowadays.

Diaconia and Mission

There is now an urgent need to bring together the insights of diaconia and the tradition of urban industrial mission. I connect these two traditions because urban industrial mission has the experience of linking up direct work with people affected by injustice and exclusion with work on the structural causes of injustice.¹⁵ This is a form of mission (going out) that does not start with the question of the congregation and its identity; it starts with the ‘other’ – with ‘difference’. Linking up diaconia with the traditions of urban-industrial mission will overcome the danger is that our activities become ‘charity’ in the old sense of simply giving aid or ‘institutional’ – a form of non-governmental provider of services.

This model of diaconia led mission will be concerned with transformation on the local level combined with working for change in the shaping institutions of the economy and political society.¹⁶ The methods of work will include working with marginalised groups to build self-organisation and accompanying social movements in an effort to build a vibrant and effective critical civil society. The basis is solidarity from the church outwards. The key characteristics of the worker will be to be an organiser, a thought provoker, a raiser of critical questions, also for example, about how the church is present in the world. The model of diaconia led mission starts with ‘the other’ with ‘difference’ and takes risks with its own (church based) identity. But this is exactly what is needed if we seek to build new communities amongst those who are silenced and forgotten by the mainstream economy and politics.

Diaconia led mission will have a strong sense of action with people, combined with a theological project, reflecting on local practice. It will search for a form of theology not primarily based on what we have to ‘say’ or on our own identity as church but grounded in practice. The work will be strongest in places of fracture and injustice and it will combine compassion and empowerment. It will emphasise accompanying people in a listening process, discernment with others and critical engagement. The worker in this model is accountable to the

people served. In the process, persons change, alternatives are created and political changes are worked for. It is a task of community building amongst diverse groups and faith communities. The values which are needed to counteract the value base of the dominant economic and political order are incorporated into a model of mission which addresses many of the negative consequences of globalisation in people's lives.

In this kind of work, network structures are important for linking across difference and diversity. However there is a need to develop dual strategies within the church. Therefore, there is need for work on the institutional level, accompanying the process of diaconal mission. This has two dimensions – firstly for appropriate training and support structures of this kind of local work where individual workers may be quite isolated, in either urban or rural settings. And secondly it needs the churches work on the economic and social order to be based on the experience of diaconal work and especially of those who are directly affected. The work between the Division of Diaconia and Society of the Evangelical Lutheran Church and the Associations of Unemployed People is one such focus for dialogue and continuing reflection in church and civil society.

The institutional church needs the input of diaconal mission to be able to find new ways to be present in the emerging culture(s). Otherwise there is a danger that the church will be less and less credible, along with many other large institutions. Theologically and practically diaconal mission is a contribution to dialogue between people living together and searching for a new way of life. And it is in this search and struggle that the church will be renewed and faith will come to life.

Conclusion

The present economic and social developments in Europe pose a major challenge to the churches in Finland as in other European countries. Finland has developed a strong concept of the welfare state as comprehensive and inclusive, which is supported by the churches. This is now under serious challenge. This concept was forged out of a specifically Finnish, but also European-influenced approach to welfare. These approaches need adaptation in relation to changed conditions, but they should not be jettisoned completely in favour of some new 'orthodoxy'. Finland has much to contribute to the construction of a 'social Europe'. Similarly, the Evangelical Lutheran Church in Finland has developed responses to unemployment and social exclusion. The emphasis on grass roots Diaconia is a fruitful and developing basis for this work. The Evangelical

Lutheran Church has also made interventions on the national level, insisting that no one should be left to live on charity.¹⁷ The challenge now is to develop new forms of grass root action and to link this to political processes in a more continuous way and in this respect, insights from other European contexts can offer useful models.

Rev'd. Tony Addy is Co-ordinator of the Degree Programme in Social Services (Focus on Community Development Work), a programme planned to be taught in English at DIAK Järvenpää. He is also Secretary of ECG, the European Ecumenical Network for Economic and Social Action which is based in Prague.

NOTES

- 1 Malkavaara, M., 'Finland' in Noordergraf, H & Volz, R. (eds), 'European Churches Confronting Poverty – Social Action Against Social Exclusion', SWI Verlag, Bochum, 2004 pp. 160ff.
- 2 We could also mention the downturn in the price of timber and the exposure of Finnish capital to investments in the United Kingdom, which coincidentally suffered a cyclical downturn in its economy.
- 3 Malkavaara, op. cit., p.169.
- 4 See: Church Action on Poverty web site: www.church-poverty.org.uk
- 5 See: Addy, T and Silný, J., 'The Political Economy of Transition in Central & Eastern Europe', Ecumenical Academy, Prague, 2003.
- 6 The German government called an unprecedented early election in September 2005 because of the opposition its labour market and social reforms face. The French government was rebuffed in the referendum on the proposed EU Constitution, in large part because of the fear of job losses and worsening welfare provisions. Models developed in Britain and the USA underlie the economic chapter of the proposed E.U. Constitution and inspire the current reform programmes of Germany and France. See for example: Robert, A-C., 'Why the French Said Non', *Le Monde Diplomatique*, Paris, June 2005 (English edition) and Gray, A., 'Unsocial Europe – Social Protection or Flexploitation?', London, Pluto Press, 2004.
- 7 The possibilities for governments to follow different policies should not be underestimated – See: Caster, N., Coe, N.M., Ward, K. and Samers, S., 'Spaces of Work – Global capitalism and geographies of labour', Sage, London, 2004.
- 8 The proposal of the European Union for an open market in services of general interest would have a big impact on social services including diaconal services – and on the working conditions of those employed in health and social care.
- 9 The United Nations Economic Commission for Europe reported in 2004 and 2005 that youth unemployment was increasing most European and North American economies and that young women were usually more affected than young men.
- 10 See for example: Katschnig-Fasch, E., (Ed.): 'Das ganz alltägliche Elend, Begegnungen im Schatten des Neoliberalismus' Wien, Löcker Verlag, 2003.
- 11 Cavanaugh, W. T. 'Consumption, the Market and the Eucharist' in Boureaux, C., Martin Soskice, J and Susin, L. C. (eds) 'Hunger, Bread & Eucharist', *Concilium* 2005/2, London, SCM Press, 2005 p.88.

- 12 In the discussion of the Eucharist in the Church of England, the point is often made that the Eucharist also uses 'manufactured' elements (nature transformed by human activity) and that these 'ambiguous' resources stand for the economic and labour systems which produce them. See especially: Robinson, J. A. T., 'On Being the Church in the World', SCM Press, London, 1977.
- 13 Gotman, A., 'Hospitality as a Condition of Urbanity: Ethnography of a "Stopping Place"', in De Meyer, D., and Versluys, K., 'The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis', 010 Publishers, Rotterdam, 1999, p. 283.
- 14 Malkavaara, op.cit., p.169.

- 15 Models of mission are usually dominated by the ideas of koinonia (usually community meaning church community), kerygma (usually meaning the church has a message to communicate) and diaconia (usually meaning the church has to serve the poor).
- 16 Urban, industrial and rural mission combines working with people locally, especially those excluded from church and society with action on the structural level in terms of policies and politics at local and national (and increasingly transnational) levels. It emphasises working with people on both immediate needs and long term strategies for change.
- 17 Malkavaara, op.cit., p. 173,4

LITERATURE

- Addy, T and Silný, J., *The Political Economy of Transition in Central & Eastern Europe*. Prague: Ecumenical Academy 2003.
- Caster, N., Coe, N.M., Ward, K. and Samers, S., *Spaces of Work – Global capitalism and geographies of labour*. London: Sage 2004.
- Cavanaugh, W. T. Consumption, the Market and the Eucharist. - In Boureaux, C., Martin Soskice, J and Susin, L. C. (eds) *Hunger, Bread & Eucharist*. Concilium 2005/2, London: SCM Press 2005.
- Gotman, A., Hospitality as a Condition of Urbanity: Ethnography of a "Stopping Place". - In De Meyer, D., and Versluys, K., *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropo-*

- lis*. Rotterdam: 010 Publishers 1999.
- Gray, A., *Unsocial Europe – Social Protection or Flexploitation?*. London: Pluto Press 2004.
- Katschnig-Fasch, E., (Ed.): *Das ganz alltägliche Elend, Begegnungen im Schatten des Neoliberalismus*. Wien: Löcker Verlag 2003.
- Malkavaara, M., Finland in Noordergraf, H & Volz, R. (eds), *European Churches Confronting Poverty – Social Action Against Social Exclusion*. Bochum: SWI Verlag 2004.
- Robert, A-C., *Why the French Said Non, Le Monde Diplomatique*. Paris: June 2005 (English edition).
- Robinson, J. A. T., *On Being the Church in the World*. London: SCM Press 1977.

OTHER SOURCES OF INFORMATION

- Church Action on Poverty, web site:
www.church-poverty.org.uk

Seurakuntien strategiat eivät tavoita muuttuvaa toimintaympäristöä

Pontus Salmi

Suomen evankelisuterilaisen kirkon piirissä on viimeiset vuosikymmenet ollut vallalla kansankirkkoajatus ja seurakuntien strategiat ovat olleet sen mukaiset. Ne ovat lähteneet siitä, että suomalaiset pysyvät toimitusten ja rippikoulun kautta automaattisesti kirkon piirissä, vaikka ihmisten muu seurakunnallinen osallistumisaktiivisuus onkin ollut melko vähäistä. Kirkko on koettu osaksi suomalaista yhtenäiskulttuuria, johon on haluttu kuulua. Uusimmat yhteiskuntatieteelliset tutkimukset näyttävät tämän yhtenäiskulttuurin olevan maassamme murenemassa. Kirkon kohtalonkysymys on, pystyykö se jatkuvasti uudistumaan toimintaympäristöstä nousevien haasteiden mukaiseksi. Tämä vaatii uudenlaista otetta seurakuntien strategiatyöskentelyltä.

I Ajatuksia strategiatyöskentelystä ja kelluvasta strategiasta

Vantaan seurakuntayhtymässä on meneillään strategiaprosessi ja sitä vetävä toimikunta on kesällä 2005 tuottanut henkilökunnalle ja luottamushenkilöille ensimmäisen luonnoksen lausuntoja varten. Sen mukaan strategian aikajänne on 10 vuotta, mutta sitä tarkistetaan neljästä kahdeksan vuoden aikavälein. Näin pitkän aikavälin valitseminen strategian pohjaksi herättää monia kysymyksiä, sillä esimerkiksi yritysmaailman piirissä ajatellaan yhä enenevässä määrin, että tässä alati muuttuvassa (nopeat yhteiskunnan ja talouden muutokset) maailmassa tarvitaan ns. kelluvaa strategiaa.

Kelluva strategia on yrityksissä ja muissa yhteisöissä pitkän aikavälin työkalu, jota päivitetään jatkuvasti. Tällä yritykset haluavat varmistaa erityisesti heikkojen signaalien kuulemisen. Tulevaisuuden tutkija, dosentti Mika Mannermaan mukaan heikko signaali on ilmiö, joka on oraalla. Sillä ei ole menneisyyttä, mutta siitä voi tulevaisuudessa muodostua aivan keskeinen ilmiö. Sitä usein pidetään kummajaisena, jota keskiverto johtajat ja organisaatiot hylkivät, koska signaali syntyy yleensä suurten organisaatioiden ja järjestelmien ulkopuolella. Heikkojen signaalien tunnistamisessa voi hyvässä tapauksessa kehittyä yhteisöille eräänlainen myönteinen häiriögeneraattori. Heikkoihin signaalien kuule-

minen on erityisen tärkeää muuttuvassa globaalissa maailmassa, ja signaalien kanssa on pakko operoida nopeasti. Yrity maailmassa on sanonta, että nopeat syövät hitaat ja vain muutoskykyiset yhteisöt pysyvät hengissä.

Kelluvaa strategiaa noudattava yhteisö testaa jatkuvasti (vähintään neljä kertaa vuodessa) oman strategiansa relevanttisuutta nykyisessä tilanteessa ja tekee tarvittavat korjausliikkeet hyvinkin nopealla aikataululla. Pahimpana esteenä kelluvan strategian laajemmalle käytölle ovat johdon asenteet. Tutkimusten mukaan 85 % johtoryhmistä käyttää vähemmän kuin yhden tunnin kuukaudessa strategiasta keskusteluun ja sikäli he eivät ole tiedostaneet kelluvan strategian merkitystä.

2 Heikot signaalit ja kirkon työntekijät ja luottamushenkilöt

Kirkon suurin ongelma on siinä, että seurakuntien työntekijät ja luottamushenkilöt ovat kohtuullisen huonoja kuulemaan ja tulkitsemaan näitä heikkoja signaaleja yhteiskunnassa. Seurakunnat ohjautuvat paljon mieluisammin perinteestä ja aikaisemmista toimintatavoista käsin kuin lähtisivät nopeasti uusimaan toimintatapojaan. Perustelen näitä ajatuksia Riscin-asennekartoituksen tiedoilla.

Ihmisten arvoja, asenteita ja ajattelutapoja on pidemmän aikaa seurattu kansainvälisen RISC-asennekartaston avulla. Suomalaiset on jaettu sen mukaan kahdeksaan eri luokaan, joiden avulla voidaan melko tarkasti arvioida mm. ihmisten kulutuskäyttäytymistä.

RISC-asennekartaston mukaan kirkon työntekijät tulevat pääsääntöisesti vastuuntuntoisten ja vakiintuneita arvoja ja ajattelutapoja edustavien ihmisten piiristä. He kantavat sosiaalista vastuusta ja etsivät merkitystä elämälleen. Heidän toimintansa on ennakoitavissa ja he kaipaavat ennen kaikkea järjestystä asioiden hoidossa. Jopa nuorisotyöntekijät ovat tästä ryhmästä.

Kirkon työssä toimivat eroavat kokonaisuudessaan merkittävästi keskiverতোsuomalaisen asennemaailmasta ja vielä enemmän tämän päivän nuorisosta ja nuorista aikuisista. Nuoret aikuiset ovat suurimmaksi osaksi muutos- ja nautintahakuisia. He etsivät uutta ja heille tärkeätä on suorittaminen. Elämän pitää olla huoletonta, ja välillä ongelmat pyritään ratkaisemaan oikoteitä. Vain noin joka kymmenes kirkon työntekijä on asennoitumiseltaan samansuuntainen kuin enemmistö nuorista ja puolet suomalaisista.

Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija TT Kati Niemelä on osuvasti osannut kysyä sitä, että *"osaako kirkon työntekijä tavoittaa tässä hetkessä elävän nuoren aikuisen, jolle perinteiset arvot eivät merkitse mitään erityistä?"* Valitettavasti

kirkko ei tavoita näitä nuoria, vaikka kirkon lähtökohta pitäisi aina olla se, että jokaisen pitäisi voida saada kohdata evankeliumi sellaisena kuin hän on.

Kirkon tutkimuskeskuksessa on meneillään laaja nuorten aikuisten tutkimushanke, jossa on tutkittu mm. nuorten aikuisten uskonnollisuutta pääkaupunkiseudulla. Seuraavassa on Katin Niemelän keväällä 2005 Nuori aikuinen – projektin seminaarissa Helsingissä pitämästä esitelmästä lainattu taulukko.

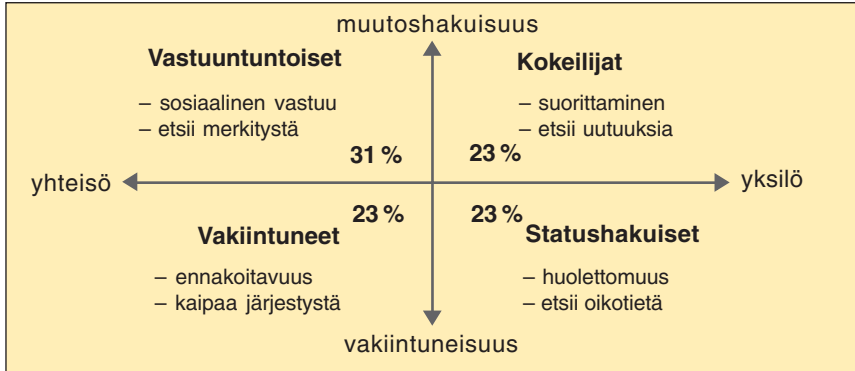
TAULUKKO 1. Suomalaisen seurakunnan työntekijöiden, Kallion seurakunnan alueen ja koko pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten asennemittaus prosentteina kansainvälisen RISC -asennekartaston avulla.

Ryhmä	Pääkaupunkiseudun nuoret aikuiset	Kallion nuoret aikuiset	Seurakunnan työntekijät	Suomalaiset v. 2002
1 Innostajat	3	3	2	4
2F Polunnäyttäjät	6	5	15**	12
2S Opastajat	1	1	2	6
3F Nopeatempoiset	11**	13**	1	9
3S Näyttäytyjät	9	9	1	6
4F Huolehtijat	23	22	46***	18
4S Säilyttäjät	5	4	7	9
5F Monitoimijat	21**	27***	6	16
5S Tavoittelijat	7	6	1	9
6 Tyytyväiset	11	7	17**	12
Ei tietoa	3	3		
Yhteensä	100	100	100	100

** = tilastollisesti merkitsevä, *** = tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Riscin asennekartoituksesta on tehty myös nelikenttäanalyysi, joka on kuvattu seuraavassa kuvassa.

Suomalaisten arvot, asenteet ja ajattelutavat

Lähde: MDC: Risc International Oy / Sana 1 - 2002

KUVA 1. Riscin nelikenttä vuodelta 2002.

Seurakuntien työntekijöiden arvot ovat painottuneet selvästi (95 %-prosenttisesti) vastuuntuntoisten ja vakiintuneiden puolelle. Tästä voi olla seurauksena se, että vaikka kuinka paljon kirkon omassa piirissä pidetään seminaareja ja tehdään suunnittelua, silti ei tavoiteta Riscin kentän oikealla puolella olevia ihmisryhmiä. Seurakunnat eivät ilman ulkopuolista apua pysty tavoittamaan pääkaupunkiseutulaisten nykynuoren ajattelua. Se vaatisi yhä enenevässä määrin ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttöä ja työntekijöiltä kykyä ihmisten prosessinomaiseen kohtaamiseen.

Persoonallisuuden kehityksen tutkijat väittävät, että suurin osa ihmisen aikuisena ylläpitämistä arvoista on opittu ennen kouluikää. Siten arvot ovat pohjimmiltaan lapsen toisilta ihmisiltä omaksumia malleja – tavallisesti vanhemmilta ja muilta aikuisilta, joita hän on rakastanut ja kunnioittanut. Niiden vaikutus perustuu oleellisesti haluun tulla samanlaiseksi kuin arvostettu mallikin. Mallioppimisen ja sisäistämisen kautta niistä tulee olennainen osa minä ihannetta, joka säätelee yksilön itsetyytyväisyyttä ja itsekkunioitusta.

Luottamushenkilötkään eivät tuo tähän mitään uutta, vaan Vantaan seurakunnissa muutama vuosi sitten Moderni kirkkokansa -tutkimuksen mittareilla tehdyn tutkimuksen mukaan luottamushenkilömmme ovat vieläkin enemmän pysyvyyteen ja sisäpiirijattelun taipuvaisia kuin työntekijät. Itse asiassa he ovat monin kohdin paljon seurakuntien työntekijöitä konservatiivisempia.

Kirkon kohtalonkysymys on, pystyykö se tuottamaan organisaatioidensa sisään muutospuhetta, joka suuntautuisi selvästi ulospäin maailmaan.

3 Kirkon tilanne nykyisessä Pohjoismaisessa kontekstissa

1990-luvun loppupuolella Pohjoismaissa tehtiin laaja uskontososiologinen tutkimushanke (RAMP -tutkimus). Tutkimuksen laaja aineisto osoitti mm. sen, että vain viidesosa pohjoismaissa asuvista pitää uskontoaan tärkeänä moraalikysymyksiä ratkaistessaan ja lähes puolelle uskonnolla ei ole mitään merkitystä moraalivalinnoissa. Pohjoismaissa on viime vuosikymmeninä edetty tilanteeseen, jossa kirkko edustaa vain yksityistä, mutta ei enää yhteistä moraalialia. Yhteiskunnasta on tullut hyvin moniarvoinen, siinä kirkko on vain yksi monesta vaikuttajasta. Se ei enää voi sekularisoituneessa yhteiskunnassa olettaa, että sitä kuunnellaan automaattisesti. Pohjoismaisten kirkkojen rooli on tänä päivänä hyvin pitkälti olla rituaalien tuottajia, mutta niidenkin suorittamisessa on tahtunut selvää laskua.

Suomen tilanne ei enää poikkea muiden Pohjoismaiden tilanteesta muutoin kuin toimitusten ja rippikoulun parempana aseman säilyttämisenä, mutta asenteiden ja arvojen tasolla ei ole enää suurta eroa maamme eduksi.

Esimerkiksi avioliittoon vihkimisten määrä on huomattavasti laskenut ja samoin pääkaupunkiseudulla on kastettujen osuus on ollut tasaisesti laskusuunnassa (esim. Helsingissä vuonna 2004 66 % syntyneistä lapsista). Yhtenäiskulttuurin syvärakenteet tuntuvat menevän suurten ikäluokkien mukana pois aktiiviväestön keskuudesta ja kirkonkaan asema ei ole enää itsestään selvä.

Keväällä 2003 julkaistun Kirkon tutkimuskeskuksen tekemän tutkimuksen "Moderni kirkkokansa – Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella" mukaan suomalaisten uskonnollisuus on muuttunut sotien jälkeisessä Suomessa. Tutkimuksen mukaan institutionaalinen uskonnollisuus on heikentynyt mutta kansanomaisen uskonnollisuus on vahvistunut. Usko ja uskonnollisuus eivät siten ole välttämättä sidoksissa tiettyyn instituutioon, kuten kirkkoon. Kansanomaisen uskonnollisuus nousee ihmisten omista tarpeista ja elämäntilanteista ja ilmenee monimuotoisena muun muassa erilaisissa uskonnollisissa liikkeissä tai organisoitumattomana toimintana.

4 Ketä seurakuntatyö palvelee

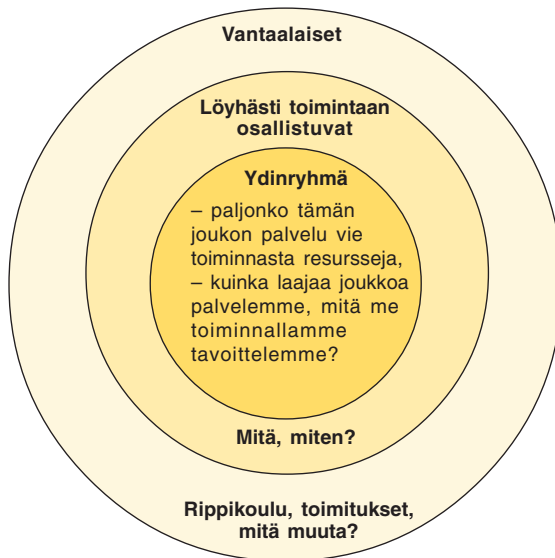
Kirkon piirissä on vain vähän dynaamisia tulevaisuuteen suuntautuvia ihmisiä, joiden piiristä löytyvät muun muassa monet nykyajan liike-elämän menestyjät. Tämä ryhmä erityisesti nuorista aikuisista on sitä väkeä, joka on kovaa vauhtia

lähtemässä kirkosta. Jos aikaisemmista sukupolvista kolme neljästä oli hyvin sitoutunutta asennetasolla (ei voi kuvitella eroavansa kirkosta), niin nuorista aikuista on sitä vain joka viides.

Tämä näkyy myös tilastoissa. Kirkon tutkimuskeskuksessa valmisteilla olevassa tutkimuksessa todetaan, että vajaa 50 % nuorista aikuisista ilmoittaa, että vaikka kirkko järjestäisi mitä tahansa ja milloin tahansa, he eivät silloinkaan osallistuisi. Pääkaupunkiseudulla 22 % nuorista aikuisista olisi kiinnostunut käymään uskonnollisissa tilaisuuksissa vähintään kerran kuukaudessa, jos tarjonta olisi mielekästä ja sitä järjestettäisiin sopivaan aikaan. Moni heistä ei nykyisellään käy kirkon tilaisuuksissa juuri koskaan.

Moderni kirkkokansa -tutkimuksen mukaan aktiivisia seurakuntalaisia on suomalaisista vain 14 %:ia ja perusseurakuntalaisiakin on vain 35 %¹. Näiden molempien ryhmien prosentuaalinen osuus on selvästi pienempiä pääkaupunkiseudulla kuin maakunnissa. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun nuorista miehistä puolet on uskonnollisesti täysin passiivisia.

Seurakuntien tulisi tarkastella kriittisesti toimintaansa ja arvioida, kuinka suuri osa sen toiminnasta kanavoituu tämän pienen aktiiviseurakuntalaisryhmän palvelemiseen. Olisi erityisen tärkeää saada strategiassa selkeää pohdintaa siitä, mihin seurakunnissa resursseja käytetään. Olen hahmotellut tätä ajattelua seuraavaan kuvan avulla.

KUVA 2. Seurakuntatyön eri kohderyhmät strategian työn pohjana.

Kirkon pitäisi tänä päivänä lähteä huomattavasti enemmän ulospäin suuntautuvaan työhön, työpaikkatyöhön ja kauppakeskuksiin, tapaamaan ihmisiä arjessa. Työssäkäyvää nykyihmistä ei kirkon perinteinen kokoava toiminta tavoita juuri lainkaan.

Vakuutuin etsivän työn tärkeydestä muutama vuosi sitten vieraillessani Skotlannissa, jossa valtakirkkoon kuului 1970-luvulla vielä yli 60 prosenttia. Tällä hetkellä kannatusmaksuja maksaa vain enää 12 prosenttia skoteista. Luku on samankokoinen joukko kuin meillä on aktiivisia ihmisiä seurakunnissa. Kun skotlantilaiset papit eivät kohtaa ihmisiä enää edes toimituksien kautta, niin heille on ollut tärkeää näkyä ihmisten arjessa. Lähes kaikki seurakuntapapitkin käyvät työpaikoilla ja kauppakeskuksissa. Heillä ei ole ollut muuta vaihtoehtoa kuin jalkautua.

Meidän kirkkomme kohtalonkysymys on se, kiinnostaako meitä tavoittaa ja käydä vuoropuhelua niiden ihmisten kanssa, jotka eivät elä kirkollisen yhtenäiskulttuurin, tai paremminkin, vähemmistökulttuurin kentässä? Vastuutuntoiset ja vakiintuneet ovat kirkon selkäranka, joka tuntuu pysyvän. Olen huolissani siitä, että kirkosta häviävät ainakin muutos- ja nautintohakuiset ihmiset.

Suurena ongelmana on vain se, että monet kirkon työntekijät ovat käytännössä kyvyttömiä käymään vuoropuhelua ihmisten arjen keskellä. Siihen työhön ei ole olemassa käsikirjoja ja kohtaaminenkin tapahtuu muualla kuin omalla maaperällä.

Kurjinta on se, jos seurakuntien työntekijät eivät tajua oman viitekehyksensä rajallisuutta ja nykyihmisten monenkirjavaa erilaisuutta. Luottamushenkilötkään eivät tuo seurakuntiin uusia ajatuksia, vaan he edustavat enemmänkin pysyviä rakenteita kuin uudistavaa linjaa. Kirkossa on vallalla näennäisdemokratia, koska kirkollinen äänestysaktiivisuus on niin alhainen. Käytännössä luottamushenkilöissä on pienten ryhmien edusmiehiä, jotka pitävät huolen siitä, että heidän taustayhteisönsä saavat pitää vaikutusvaltansa.

Monen seurakunnan toimintaa ohjaavat todellisuudessa enemmän vanhat totut mielikuvat kuin toimintaympäristöstä nousevat tarpeet. Esimerkiksi yhden suuren kaupungin keskustaseurakunnan alueella asuvista ihmisistä asui 85 % yksin omassa taloudessaan, mutta siitä huolimatta seurakunnan päätyömuotona oli perhetyö. Tällöin herää kysymys, ohjaako seurakunnan toimintaa toimintaympäristö vai työntekijöiden ja luottamushenkilöiden omat pysyvät asenteet ja tottumukset.

Kirkon työntekijöistä on puolet yli viisikymppisiä, joita ei luultavimmin suuresti enää kiinnosta lähteä uudistamaan työkuvioitaan. Moni on tehnyt arvokasta

ja hienoa työtä ja he ovat olleet luomassa uusia työaloja, mutta maailma on muuttunut hyvin paljon viimeisten vuosikymmenten aikana. Uudelle kasvavalle työntekijäpolvelle olisi osattava avata arjen teologiaa.

5 Dogmatiikan sijasta arjen teologiaa

Ihmisten uskonnollisuus ei ole mihinkään kadonnut, mutta se on monin tavoin muuttanut muotoa.

Helsingissä keväällä 2003 järjestetyillä Kirkkopäivillä MDC RISC Internationalin toimitusjohtaja Ilkka Halava pohti paneelikeskustelussa mm. seuraavasti: kun tutkimusten mukaan ihmisten spiritualiteetti on lisääntynyt, riittääkö se kirkolle, jos sen sisälle mahtuu astrologiaa, sieluvaellusta ja muuta taikauskoa?

Ihmisten monenkirjavasta uskonnollisuudesta on hyvä esimerkki Sanoma Magazinen kustantama Voi hyvin -lehti, josta lukijatutkimusten mukaan on tullut levikiltään suurin ”hengellinen” lehti (yli 550 000 lukijaa) maassamme. Sen sisältö on sekoitus hyvin monenlaista uskonollista ja elämäntutkimuksellista puhetta. Sen sisällä ovat sulassa sovussa sielunvaellus ja muut new age -opit, kristilliset mystikot ja zenbuddhalaisuus sekä lukematon määrä erilaisia vaihtoehtoisia hoito- ja terapiamuotoja. Törmään tähän samaan todellisuuteen jatkuvasti työpaikkapapin työssäni. Ihmisillä on selvä halu prosessoida uskonnollisia kysymyksiä, mutta se tapahtuu muuten kuin kirkollisen ja kristillisen kielien välityksellä.

Arkipäivän kokemuksen mukaan kirkossa käytettävä kieli ja ihmisten arkipäivän kieli ovat koko ajan erkaantumassa toisistaan. Olen esimerkiksi aikuisriippikoulua pitäessäni saanut kuulla, että katekismuksessa kuvattu Jumala ei tunnu mielekkäältä. He ärsyyntyneinä kysyvät, mitä he tekevät Jumalalla, joka kostaa isien pahat teot kolmanteen ja neljälänteen polveen asti. Kun yhdessä puhumme tekstin sisällöstä, kuinka isien pahat teot usein siirtyvät sukupolvelta toiselle eikä siihen mitään Jumalan kosta tarvita. He spontaanisti toteavat, että minkä ihmeen takia asiaa ei voi kirjoittaa niin, että nykyihminenkin sen ymmärtäisi. Työpaikoilla tulee jatkuvasti vastaan ihmisiä, joilla ei ole edes alkeellista tietoa kristinuskon keskeisestä sisällöstä. Siinä ei paljon dogmaattisilla knopeilla ole käyttöä, vaan enemmänkin työntekijän kyvyllä kohdata ihminen kaikki-ne hänen elämäntutkimuksineen ja rakentaa vuoropuhelua hänen kanssaan.

Arjen teologiassa lähdetään liikkeelle ihmisten arjen kokemuksista. Sitä ei harjoiteta ja opiskella kirjoista, vaan ollaan kiinnostuneita siitä, mistä ihmisten arjen uskonnollisuus ja uskonnolliset kokemukset rakentuvat. Keskeistä on pyrkiä rakentamaan vuorovaikutusprosessi, jossa ihmisten arjen kokemusten kautta

pyritään tutkimaan ja refleктоimaan asioita ja sitä kautta myös toimimaan.

Olen 10 vuoden työpaikkatyön perusteella huomannut, etteivät ihmisten perimmäiset kysymykset ole mihinkään kadonneet. Monet keski-ikäiset pohtivat jo nelikymppisinä uraputken mielekkyyttä ja kysyvät itseltään, mitä tämä touhuaminen oikein hyödyttää. Nykyinen työelämä on hyvin rankkaa, ja siinä ihmistä ulosmitataan paljon. Kirkko ei sanoita enää näiden ihmisten hengellistä kaipuuta, kun se ei puhu heille heidän arkikokemustensa kautta. Mitä lähempänä kirkko pystyisi kulkemaan tavallisen ihmisen elämää, sitä enemmän se voisi yhdessä ihmisten kanssa sanoittaa myös heidän elämäänsä. Se tarkoittaa jalkautumista ja todellista prosessinomaista vuorovaikutusta. Kirkon nykyajan strategiatyö vaatii edelleen vankkaa teologista pohjatietoa, mutta entistä enemmän sosiologista ja yhteiskunnallista tietämystä ja tutkimus- ja analyysimenetelmien tunte-
musta.

Yhteiskunnallisen työn piirissä on vuosia pidetty yhteyksiä eurooppalaisiin kollegoihin, jotka ovat painineet näiden samojen ongelmien kanssa jo vuosia². Euroopan kirkkojen talouden huonontuminen on pakottanut heidän kehittämään uusia työmenetelmiä. Euroopan kirkot tarjoavat meille selkeän näkökulman siitä, mihin ongelmiin ja haasteisiin me olemme ajautumassa seuraavien vuosikymmenien aikana, kun seurakuntien taloudellinen asema huononee ja työntekijäresurssit vähenevät ja samanaikaisesti monet haasteet kentällä tuntuvat yhä edelleen kasvavan.

Seurakuntien näkökulmasta kasvava eurooppalainen yhteistyö on osa yhteiskunnallista muutosprosessia. Yhteistyön tarkoituksena on löytää uusia työskentelytapoja niihin haasteisiin, joita kansalaisyhteiskunnan kulttuuriset (mm. markkinauskoinen yksilöä korostava kulttuuri) ja yhteiskunnassa tapahtuvat sosiaaliset ja taloudelliset muutokset (urbaani köyhyys ja hyvinvointivaltion alarajo) meille asettavat. Yhä enenevässä määrin olemme tekemisissä erilaisten toimijoiden (verkostojen ja järjestöjen) kanssa, jotka vaativat kirkoilta uudenlaista toimintatapaa.

On väärä lähtökohta, jos kirkko on huolissaan vain itsestään ja taloudestaan. Sen sijaan pitäisi olla huolissaan ihmisistä, jotka elävät monien paineiden keskellä.

*Millaisen tunnesuhteen seurakunnat ja sen työntekijät tuottavat ihmisille?
Vain rinnalla kulkemalla voi olla aidosti läsnä.*

VIITTEET

- 1 **Aktiiviseurakuntalaiset (14 %)** uskovat Jumalaan, osallistuvat uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään yhden kerran kuukaudessa ja rukoilevat vähintään kerran viikossa.
Peruse seurakuntalaiset (35 %) uskovat Jumalaan, osallistuvat uskonnollisiin tilaisuuksiin vähintään kerran vuodessa ja rukoilevat ainakin joskus.
- 2 Yhden kanavan tähän yhteydenpitoon on tuonut ECG (European Contact Group). ECG on 26 maassa toimiva ekumeninen järjestö, jonka tehtävänä on vahvistaa paikallisia yhteisöjä, sekä tu-

kea tietotaidon vaihtoa Eurooppalaisten kirkkojen ja järjestöjen tekemässä työssä. Verkosto on tarkoitettu niille, jotka työskentelevä sosiaalisten ja taloudellisten kysymysten kanssa (työelämä, työtömyys, globalisaatio, monikulttuurisuus, yhteisötyö yms. kysymykset).

ECG järjestää koulutuksia, kehittää ja välittää eteenpäin sosiaalipoliittikkaan, etiikkaan, teologiaan liittyvää tietotaitoa ja materiaalia, sekä työstää uusia työskentelymenetelmiä paikallisten kirkkojen ja järjestöjen tekemään työhön. (ks. www.ecg.ecn.cz).

KIRJALLISUUS

- Gustafsson, Göran & Pettersson, Thorleif (red), *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*. Verbum 2000.
- Kaplan, Robert S. & Norton David P., *Strategiakartat. Aineettoman pääoman muuttaminen mitattavaksi tuloksiksi*. Helsinki: Tallentum 2004.
- Kirkko Muutosten keskellä, Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000-2003*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89. Tampere 2004.
- Kääriäinen, Kimmo; Niemelä, Kati & Ketola Kimmo, *Moderni kirkkokansa. Suomalaisen uskonnollisuus uudella vuosituhannella*. KTK:n julkaisuja 82. Tampere 2003.

Mannermaa, Mika, *Heikoista signaaleista vahva tulevaisuus*. Helsinki: WSOY 2004.

Salmi, Pontus, *Psykodynaamikasta tuloskorttiin. Työyhteisön kehittämishankkeiden tuloksellisuus kolmessa helsinkiläisessä seurakunnassa*. 2. painos. Tammer-Paino 2004.

JULKAISEMAT TOMAT LÄHTEET

- Niemelä, Kati, Kohtaavatko kirkon ja nuorten aikuisten ajatusmaailmat? – Esielmä Nuori aikuinen -projektin seminaarissa Helsingissä 28.4.2005.
- Niemelä, Kati, Kirkko työpaikkana – kirkon työn ja työyhteisöjen tulevaisuus. – Esielmä Oulun kirkkopäivillä 28.5.2005.

Muuttuva diakoniatyö – kokemuksia kolmenkymmenen vuoden ajalta

Leena Lehto

Diakoniatyön tulee auttaa siellä, missä hätä on suurin ja missä muuten ei auteta. Tästä seuraa, että käytännön työ muuttuu koko ajan. Hämmästelen totean, kuinka erilaisia työn painopisteitä 30-vuotinen työurani on sisältänyt.

Kotikäyntejä ja talkoita

Aloitin työni Korsossa vuonna 1973. Alkuaikoina työ oli pääosin kotikäyntityötä. Usein se oli leppoisaa istumista keittiön pöydän ääressä. Melkein aina minulle tarjottiin kahvia, vatsa parka. Usein kupit olivat epäilyttävän töhkäisiä, mutta vanhusten oli tärkeää saada touhuta jotain vieraan hyväksi. Usein pyydettiin lukemaan Raamattua tai laulamaan. Näissä tilanteissa työntekijänä sai kuulla paljon asioita, joista oli hyötyä työn kannalta, esimerkiksi naapurista, joka oli jäänyt leskeksi, eikä arki ottanut sujuakseen. Näin saatoin yllyttää toista naapuria tekemään ison puuroannoksen ja kutsumaan leskeksi jääneen syömään.

Naapuriapu toimi tuolloin nykyistä luontevammin. Syntyi oikein ryhmiä, jotka söivät yhdessä. Joku vanha ”tervaskanto” teki hellapuita urakalla, joku tarjosi kyydin kauppoille, joku toi lehtiä, oli monenlaista kanssakäymistä. Järjestimme kunnan talkoita, vaikkapa nuorten tai Lionsklubien kanssa: maalasimme, tapetoimme tai laitoimme puutarhaa kuntoon. Muistan erään vanhuksen kodin, jossa oli maalattia. Vanhus poltteli hellassa risuja, eikä olisi lähtenyt mihinkään kodistaan edes talvella. Luulen, että hän ei peseytynyt koskaan ja söi jopa juuria. Köyhä hän ei ollut, vaan omisti paljon maata. Hän eli vanhaksi ja oli tyytyväinen elämäänsä. Vanhusten ohella teimme kotikäyntejä huoltoperheisiin. Usein alkoholi oli syynä ongelmiin.

Ennen vuoden 1972 kansanterveyslakia kotisairaanhoido oli kuulunut diakonissan tehtäviin. Pohjoisemmissa seurakunnissa olleet diakonissat kehuvat tehneensä pieniä umpisuolenleikkauksiakin, mikä nyt taisi olla vähän liioiteltua. Vaikka kansanterveyslain myötä vastuu kotisairaanhoidosta siirtyi kunnille,

diakonissat olivat 70-luvun alussa vielä mukana kotisairaanhoidossa. Tein tuolloin haavahoitoja, annoin pistoksia ja mittasin verenpainetta. Lisäksi kävin tarkistamassa, vieläkö asiakas kykeni selviytymään kotona. Vähitellen kuitenkin luovuimme näistä tehtävistä, koska kansanterveyslain muuttumisen myötä kunnanlääkäri ei voinut enää olla esimiehenä, eikä kirkkoherrakaan voinut vastata sairaanhoitotehtävistä.

Tuolloin olimme myös mukana saattohoidossa. Moni halusi kuolla kotonaan, ja viimeisiin päiviin pyydettiin diakonissan apua. Silloin valottiin, lohdutettiin ja saatettiin kuoleva ”loppuun asti”. Aikaa löytyi niin paljon kun tarvittiin saattamiseen arvokkaasti ja kauniisti. Omaisille se oli suuri tuki.

Kerran eräs vanhus oli joutunut vanhainkotiin ja häneltä oli jäänyt suuri joukko kissoja suureen taloonsa. Naapurit valittivat, että asialle pitäisi tehdä jotain, eikä se tuntunut kuuluvan kenellekään. Minä ihmeissäni soittelin ympäriinsä ja sain kaupungin lupaamaan nukutuspiikit, kun vain olisin saanut kissat kiinni ja toimittanut ne pieneläinklinikalle. Kissat olivat villiintyneitä ja syöksähtelivät karuun. Minulla oli apuvoimia ja pyydystimme niitä säkkeihin. Kerran minulta meni jalka katon läpi toisessa kerroksessa, ja sahanpurut vain pölisivät. Muistan ihmetelleeni toimenkuvani monipuolisuutta. Sekin oli erikoinen sovittelu, kun eräs romaaniperhe piti hevosta parvekkeella – tosin ensimmäisessä kerroksessa.

Jouluisin veimme varattomille paketteja. Kirkolle raahattiin kaupoista tavaraa ja saatiin lahjoituksia. Pakkaamisessa ja koteihin viennissä oli mukana vapaaehtoisia. Paketit piti saada nopeasti perille, koska niissä oli omenia, voita ja muuta pilaantuvaa. Ennen pitkään siirryimmekin lahjakortteihin, minkä myötä jokainen sai hakea niillä kaupasta sitä, mitä kipeimmin tarvitsi. Yksinäisille järjestettiin joululeirejä seurakuntayhtymän toimesta. Näin joulua ei tarvinnut vietää yksin ja sai hyvää ruokaa. Jotkut leiriläisistä sairastuivat ylensyötyään nälkäjakson jälkeen, niin että piti tilata sairaskuljetuksia.

Koska diakonissalla ei ollut vastaanottotilaa, ihmisiä tuli kotiinkin. Vähitellen jokin nurkka kirkolla nimettiin työtilaksi, ja vihkoon alettiin kirjoittaa asiakastietoja. Juuri mitään kokouksia ei ollut.

Ryhmätoimintaa ja retkiä

Diakonissan työnkuvaan kuului 70-luvulla erilaisia laitosvierailuita. Laitoksissa vierailtiin ympäri Etelä-Suomea. Oli keuhkotautiparantoloita, mielisairaaloita ja muita pitkäaikaislaitoksia. Niissä oli ihmisiä, joita kukaan ei koskaan käynyt katsomassa. Nykyään diakoniatyöntekijät vierailevat omalla alueellaan sijaitsevilla laitoksissa.

1980-luvun alussa saimme lisää tiloja. Näin kykenimme perustamaan kerhoja ja tavoitimme useampia ihmisiä. Leirit olivat suosittuja ja kestivät ainakin viikon. Leirillä ei ollut paljon ohjelmaa, vaan leppoisaa yhdessäoloa ja hyvää ruokaa, hartaushetkiä ja laulamista. Tuolloin muut tahot eivät juurikaan järjestäneet retkiä tai matkoja.

Erittäin mukavia olivat kansanopistojen järjestämät vanhemman väen kurssit. Opistot saivat valtion tukea tähän, ja saimme edullisesti tutustua eri puolilla Suomea sijaitsevien opistojen monipuoliseen antiin. Joskus olimme veistosalissa käsilaukut heiluen tekemässä leikkuulautoja, joskus kotitalousluokassa laittamassa terveellisiä ruokia. Lisäksi tulivat kiinnostavat luennot ja lauluhetket.

Teimme myös ulkomaanmatkoja. Esimerkiksi matkat Neuvostoliittoon olivat jännittäviä vanhan vallan aikaan. Kirkkoherra luki Raamattua ääneen huoneessaan, jotta salakuuntelijat saisivat vähän ajateltavaa. Kerran tutustuessamme Pietarissa upeaan metroasemaan jotkut vanhukset pyörtyivät huikeissa liukuportaissa. Heitä virvoteltaessa eräs vanhus käveli maanalaiseen ja hävisi sen tien. Kauhuissani ajattelin, että en varmaan ikinä saa heitä kaikkia takaisin kotiin. Kyseinen vanhus oli sitten metrovaunussa huomannut, etteivät muut tulleetkaan, ja jäänyt jollakin asemalla ulos metrosta. Hän oli kaivanut laukustaan hotellikortin esiin, ja ihmiset olivat toimittaneet hänet taksiin. Siellähän he taksikuskin kanssa istuskelivat hotellin edessä odottamassa maksumiehiä, kun vanhuksella ei ollut paikallista rahaa.

Uusia työmuotoja

Vuonna 1979 Korsoon ilmestyi suuri määrä ”venepakolaisia”. Kirkko tarjosi heille kokoontumispaikan kielikouluja ja tapaamisia varten. Heille järjestettiin myös rippikoulu. Lisäksi kiireen kaupalla etsittiin pakolaisille kummeja. Kummien tehtävänä oli auttaa tulijoita sopeutumaan tänne kylmään pohjolaan. Kirkko lahjoitti kaikille pakolaisille talvijalkineet. Selitimme, että on paljon lämpimämpi, jos käyttää kenkien sisällä sukkiä. Lisäksi ulos mennessä on parempi pukea päälle villa- kuin silkivaatteita. Kaikki oli heille uutta ja outoa. Moni ei ollut nähnyt koskaan kauraryyniä, eikä lunta.

1980-luvulla vastaanoton kansoittivat alkoholistit. Heillä oli paljon ongelmia ja vähän ihmissuhteita. Kuitenkin tarve miettiä elämää, jakaa huolia – ja ilojakin – oli suuri. Usein keitimme kahvia, leikkasimme hiuksia ja teimme muuta epävirallista, että luottamuksellinen suhde syntyisi. Joku alkoholisti saattoi kertoa, ettei kodissa ole lainkaan mattoja. Kotikäynnillä vanhuksen luona oli sitten helppo kysäistä, sattuuiko hänellä olemaan ylimääräistä tavaraa - vaikkapa mattoa.

Yleensä oli. Suomalaiset autoivat mielellään kun oli selkeä kohde. Samoihin aikoihin seurakuntayhtymä perusti erityisdiakonian virkoja jakamaan työtä kanssamme.

Lama ja diakoniatyö

Kävijät lisääntyivät 80-luvulla jatkuvasti diakoniatyöntekijän vastaanotolla, kunnes 90-luvulle siirryttäessä laman seuraukset olivat todella nähtävissä. Päivässä vastaanotolla kävi jopa 20 asiakasta. Aloitimme työttömien ruokailut ja avustuskassien jako. Kiire teki sen, että järkevä asioihin paneutuminen ei ollut enää mahdollista. Kotikäynneillä huomasi, että ongelmat kasaantuivat monelta suunnalta, ja oli hyväksyttävä auttamisen rajallisuus.

Vuoden 1991 alussa tuli voimaan uusi mielenterveyslaki. Aikaisemmin laitoshoidossa olleet, sairaat ihmiset siirrettiin koteihin asumaan – useimmiten yksikseen. Lääkkeiden otto oli mitä oli, ja harhaisia ihmisiä käveli kylällä. Äänet käskivät tekemään pelottavia asioita, ja he mutisivat ja huutelivat ihmisille. Eräsikin syytti nuotion huoneessaan.

Ilmaisuokailutkin olivat vaikeasti hallittavissa. Kävijöitä oli parisataa, osa humalassa, osa muuten vain huonossa kunnossa, osa likaisia. Toisaalta ruokailussa kävi äitejä lasten kanssa. Oli muutettava työtappaa jälleen kerran. Ruokailut lopetettiin (paitsi jouluna), samoin kassien jako. Muutimme myös vastaanottotyötapoja. Näimme sen, että ilmaisen ruuan jakamisella emme tule auttaneeksi niitä, jotka eniten apua tarvitsevat. Vantaan seurakuntayhtymän kriisirahasto perustettiin vuonna 1998, minkä jälkeen rahastosta saattoi anoa suurempia summia hyvin perustein todelliseen hätään.

Ihminen kohtaa ihmisen

Työnkuvan muutoksen myötä diakoniatyöntekijä ehtii yhä vähemmän tehdä kenttätyötä, kulkea kodeissa ja kylillä. Kuitenkin monelle ihmiselle on varmasti suuri kynnys tulla kirkolle puhumaan asioistaan. Helpompaa olisi kohdatessa tarttua ihasta ja puhua, mitä on sydämellä.

Nykypäivää on verkostoituminen ja yhteistyö monien eri tahojen kanssa. Se tietää kokouksia ja palaverreja, kirjallisia suunnitelmia ja selostuksia. On paljon toimistossa istumista, tietokone- ja puhelintyötä. Asiakastiedot kysellään ja kirjataan perusteellisesti tietokoneelle, ja saadaan reaaliaikaisia tilastoja ja rekistereitä. Vähemmän jää aikaa kiireettömään juttelemiseen ja kotikäynteihin. Muutumatonta on kuitenkin se, kun toinen ihminen kohtaa toisen. Silloin kokee onnistuneensa, kun luottamus syntyy, ja toinen voi kertoa sisimpiä tuntojaan ja kokee tulleensa hyväksytyksi kanssaihmisensä.

Häpeästä kunnioitukseen

Sennett Richard: *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere: Vastapaino 2004. 277 s. (suom. Kaisa Koskinen)

Sosiaaliturvajärjestelmän sisällä ihmiset kohtaavat tasa-arvoajattelun ankaruuden kokiessaan, että heidän vaatimuksensa saada muiden huomiota perustuu yksinomaan ongelmiin ja siihen, että he tarvitsevat apua. Ansaitakseen kunnioitusta he taas eivät saa olla heikkoja, he eivät saa olla avun tarpeessa. Tätä paradoksia Sennett käsittelee kirjassaan pääteemanaan kunnioituksen ja eriarvoisuuden välinen suhde. Kunnioituksen Sennett määrittelee arvonnoksi niin, että ihminen tulee nähdyksi kokonaisena ihmisenä, jonka olemassaololla on merkitystä.

Kunnioitusvaje köyhyyden kova hinta

Sennett aloittaa kirjansa omaelämäkerrallisilla lapsuusmuistoilla Chicagon vuokratasarmista. Hän kuvaa aluetta: ”Tämä mustaihoisista, köyhistä valkoisista, sotaveteraaneista ja mieleltään järkkyyneistä koostuva sekalainen seurakunta päätyi sosiaalisen sopeuttamisen koekaniineiksi.” Kukaan asukkaista ei ollut osallistunut alueen suunnitteluun, arkkitehtuuriltaan tylsän ruma alue houkutteli apaattisuuteen. Asuntojen pohjapiirros määräsi, minne sängyt, pöydät ja sohvapöydät saattoi sijoittaa. Naapurit valitsi asuntolautakunta. Ihmisistä puhuttiin yhteisilmaisulla ”ne”. Asukkailta puuttui ylpeys.

Sennett analysoi ongelmia omanarvontunnon rakentumisen näkökulmasta. Hän pohtii sosiaalitaipauksena ja riippuvaisena elämisen merkitystä henkilöiden identiteeteille. Köyhänä ja avuntarpeessa olevana joutuu usein tilanteisiin, joissa kokee itsensä nöyryytyksi ja tilanteisiin, joita tietää parempiosaiten välttävän. Kunnioituksen puute näkyy myös siinä, että ammattiauttajat asettavat autettavan omien tarpeidensa sivustakatsojiksi ja tarjotun avun kuluttajiksi. Tämä tuottaa kunnioitusvajetta – elämää näkymättömänä.

Auttamisen halu ja myötätunto voivat aiheuttaa vahinkoa, ellei niihin liity oikealla tavalla osoitettua kunnioitusta autettavaa kohtaan. Ongelmia tulee, kun

avuntarve ja avuttomuus mielletään synonyymeiksi. Sennett kuvaa erilaisia mahdollisuuksia itsekunnioituksen saavuttamiseen. Niitä ovat mahdollisuus osata jotain, mahdollisuus huolehtia itsestään ja mahdollisuus jakaa jotain toiselle.

Häpeällinen riippuvuus ja haavoittava myötätunto

Kirjassaan Sennett käy läpi mielenkiintoisesti, mutta hieman pintapuolisesti eriarvoisuuden ja kilpailun merkitystä häpeälliseen riippuvuuteen eri filosofien ajattelussa. Hän on kriittinen sellaisille sosiaalisten uudistusten toteutuksien perusteluille, joissa valtion tukia tulee vähentää ja siirtää yksityisyyden piiriin, jotta voidaan estää riippuvuus ja sen tuoma nöyryytys ja häpeä. Kysymyksiä häpeästä, syyllisyydestä, autonomiasta ja auttamistoiminnan motiiveista sekä vallankäytöstä on käsitelty tavalla, joka vaatii lukijaa dialogiin. Sennett ottaa kirjassaan esille myös työntekijöiden uupumisen. Myötäeläjänä uupuu, jos tuskallinen todellisuus kuluttaa sympatiavarastomme loppuun.

Hyvinvoiva yhteiskunta on kuin orkesteri

Kirjoittaja käsittelee irrallisuuden, laitoshoidon rajun vähentämisen ja kodittomuuden kysymyksiä osana hyvinvointivaltiokeskustelua. Nopeiden muutosten, lyhytjännitteisyyden ja globalisaation käsittely jatkavat yhteiskunnan uudistusprosessien pohdintaa. Joustavat yritykset alihankkijoineen ovat Sennettin mukaan tulleet myös hyvinvointipalvelujen esikuviksi. Yhteisöllisyys ja kansalaisyhteiskunta nähdään kirjassa mahdollisuutena keskinäisen kunnioituksen ja vastavuoroisuuden rakentamiselle. Jokaisella on oma tärkeä tehtävä ja kaikkien äänet voivat soida yhteen vaikka ihmisten elämäntilanteet ja kyvyt ovat hyvin erilaiset, toivoo Sennett.

Sennett ei anna patenttiratkaisuja. Hän pakottaa etsimään tapoja, joilla keskinäisen kunnioituksen avulla voidaan rakentaa siltoja eriarvoisuuden kuilun yli. Kirja on mielenkiintoinen yhdistelmä omaelämänkertaa slummi- ja musiikki-esimerkkeineen sekä tieteellistä pohdintaa yhteiskunnasta ja hyvinvointipalveluista.

Raili Gothóni, TT
raili.gothoni@diak.fi

Diakonian tutkimus 2/2005 kirjoittajat

Tony Addy
Co-ordinator
of English Degree Programme
Diak, Järvenpää Unit
tony.addy@diak.fi

Ismo Dunderberg
Professori, mvs
Helsingin yliopisto
ismo.dunderberg@helsinki.fi

Raili Gothóni
Kirkon alan yliopettaja (Helsingin
yksikkö), Dosentti
Diakonia-ammattikorkeakoulu
raili.gothoni@diak.fi

Henrietta Grönlund
TM, Tutkija
Helsingin yliopisto
henrietta.gronlund@helsinki.fi

Heikki Hiilamo
VTT, Johtaja
KDY
heikki.hiilamo@evl.fi

Kari Latvus
Diakonian yliopettaja, Dosentti
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kari.latvus@diak.fi

Jouko Karjalainen
Tutkija
Stakes
jouko.karjalainen@stakes.fi

Leena Lehto
Diakoniatyöntekijä,
Korso
leena.lehto@evl.fi

Lasse Murto
Professori, Toimitusjohtaja
A-klinikkasäätiö
lasse.murto@a-klinikka.fi

Juhani Nurminen
Diakoniapappi
Hämeenkylässen seurakunta
juhani.nurminen@evl.fi

Pontus Salmi
TT, PD, Työpaikkapappi,
Vantaa
pontus.salmi@evl.fi

Katri Valve
Diakoni
Yhteiskunnallinen työ,
Vantaa
katri.valve@evl.fi

Paavo Virtanen
Yhtymän johtaja
Vantaan seurakunnat
paavo.virtanen@evl.fi

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Artikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Toimitus pyytää niistä asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen. Artikkeleista tulee liittää mukaan noin 100 sanan mittaiset yhteenvedot.

Keskustelua ja kertomuksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen ikkunoille.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus alle 8000 merkkiä sisältäen välilyönnit.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelystä. Käytännölliset ohjeet Tekstit lähetetään sähköpostilla tai disketillä tallennettuna mieluiten rtf-muodossa.

Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittajalle Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittajalle Kari Latvukselle. Tekstissä tulee välttää kaikkia muotoiluja kuten kursiviiva tai lihavoitinta. Kaikki halutut erityiskorostukset ilmaistaan paperiversiossa, joka on hyvä liittää mukaan. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään. Lähdeviitteet ovat sulkeissa tekstissä. Niissä mainitaan kirjoittajan nimi, julkaisuvuosi ja viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Kirjallisuus- ja lähdeluettelo kirjoitusten lopussa sisältää tiedot tekijän sukunimen, etunimen, teoksen nimen, kustannuspaikan, kustantajan sekä julkaisuvuoden.

Esimerkiksi:

Davey Andrew, *Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future*. London: SPCK 2001.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, julkaisuvuosi ja artikkelin sivunumerot.

Esimerkiksi:

Heikkilä Matti, *Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö*. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001), 545–551.